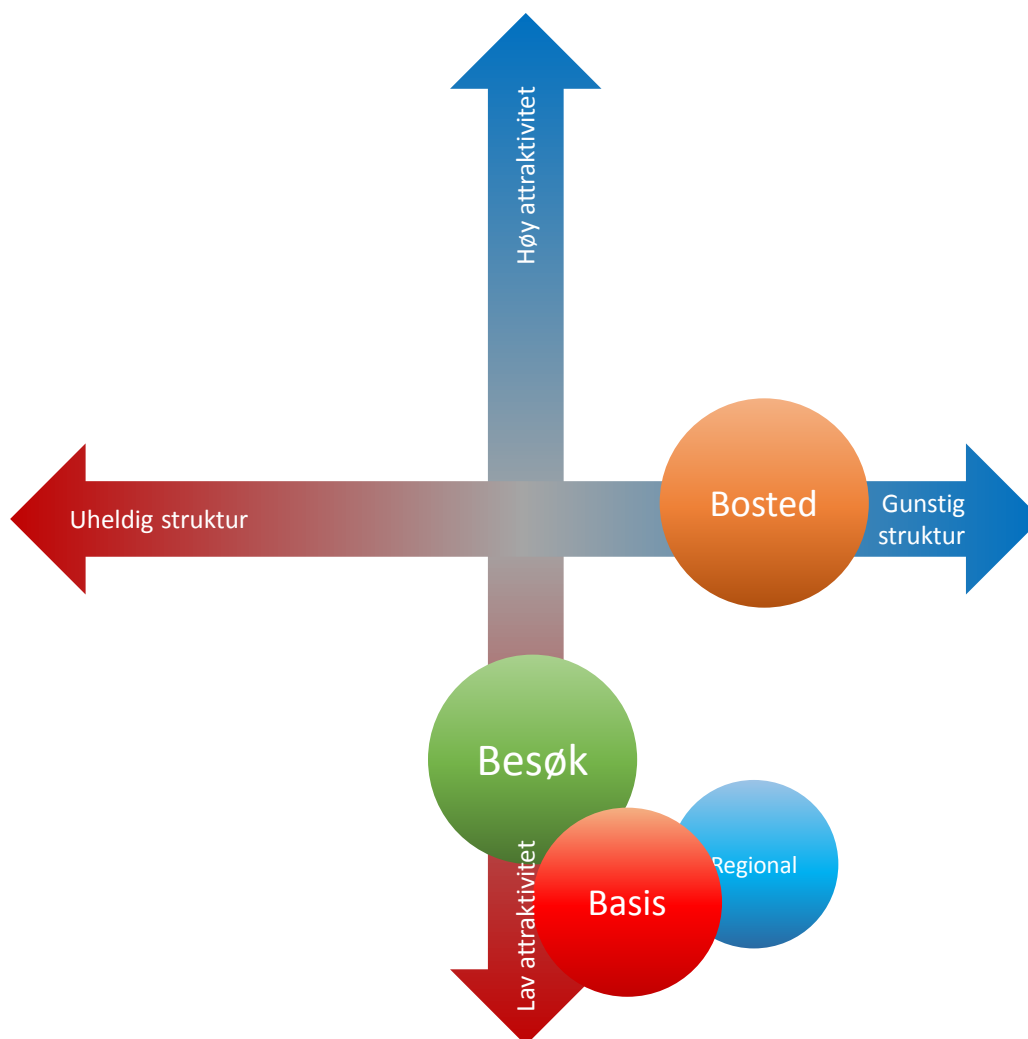

Regional analyse for Grenland 2014

*Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling,
næringsutvikling og scenarier*

KNUT VAREIDE & MARIT O. NYGAARD

TF-notat nr. 76/2014

Tittel: Regional analyse for Grenland 2014
Undertittel: Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling og scenarier
TF-notat nr: 76/2014
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Nygaard
Dato: 23. mars 2015
ISBN: 978-82-7401-772-6
ISSN: 1891-053X
Pris: 170,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforsking.no)
Framsidefoto: Illustrasjon Nygaard/Vareide
Prosjekt: VRI Telemark
Prosjektnr.: 20120330
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): Telemark fylkeskommune/Vekst i Grenland

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforsking
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforsking.no

Resymé:

I notatet gis en beskrivelse av utviklingen i Grenland, med hensyn til befolknings- og næringsutvikling. Sammenhengene og drivkreftene blir analysert ved bruk av Attraktivitetsmodellen. Notatet beskriver også utdanningsnivået i befolkning og næringsliv, innovasjonsgraden i næringslivet og resultatene fra NHOs NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforsking siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforsking siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie med analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge, som er utført av Telemarksforskning i 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Modellen er videreutviklet vesentlig i 2014 sammenliknet med tidligere, blant annet gjennom at det er utviklet en scenario-modell som viser hvordan utviklingen kan bli i framtiden i ulike scenarier. Denne rapporten med analyse av utviklingen i Telemark er finansiert av VRI-programmet og Telemark fylkeskommune.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Analysen for Grenland vil også ligge til grunn for arbeidet i fase 1 i byregionprogrammet.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Med den nye scenariomodellen blir den strategiske relevansen enda sterkere, fordi vi har et redskap som kan kalibrere målene i den regionale utviklingen for hver enkelt kommune, region eller fylke. Vi kan da også vise hvordan de strukturelle forholdene sannsynligvis vil påvirke framtidig utvikling, og hva som skal til for at et sted kan realisere sine målsettinger.

Bø, 23. mars 2015

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	5
1. Befolkning.....	8
2. Arbeidsplasser	12
3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon.....	33
4. Bostedsattraktivitet	37
5. Scenarier for framtidig vekst	44
6. Utdanning	51
7. Innovasjon	57
8. NæringsNM.....	65

Sammendrag

Befolkningen i Grenland vokser, men veksten er svakere enn i resten av landet. Grenland har lavere netto innvandring og fødselsbalanse i forhold til folketallet enn Norge. I de siste har det også vært litt netto utflytting til andre norske regioner.

Årsaken til den svake befolkningsveksten er at antall arbeidsplasser har utviklet seg svakt. Det er næringslivet som har bidratt til dette. Antall arbeidsplasser i næringslivet har gått ned hvert år etter 2008.

I rapporten er utviklingen i næringslivet analysert ganske grundig for å finne ut om den skyldes strukturelle forhold, nasjonale konjunkturer eller næringsattraktivitet. Vi har delt opp næringslivet i basisnæringer, besøksnæringer, regionale næringer og lokale næringer, og analysert de tre første næringstypene hver for seg. De lokale næringene er private barnehager, skoler, primærhelsetjeneste og renovasjon, som substituerer kommunal virksomhet og ikke er interessante i næringsutviklingssammenheng.

Basisnæringer er de bedriftene som produserer for et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene omfatter primærnæringer, industri, olje- og gassutvinning og de mest konkurranseutsatte tjenestene som forskning, tele, IKT, engineering og liknende. Det har vært et kraftig fall i antall arbeidsplasser i basisnæringene i Grenland, med en nedgang på 3 787 arbeidsplasser siden 2000. Bransjestrukturen i basisnæringene forklarer mye av forskjellene i veksten i antall ansatte mellom ulike regioner. Grenland har hatt en stor andel av basisnæringene i prosessindustrien, som er en av bransjene som har hatt størst nedgang nasjonalt. Dermed har Grenland hatt en ugunstig bransjestruktur, med mange arbeidsplasser i bransjer som har hatt nedgang nasjonalt. Det forklarer en del av den svake utviklingen, men ikke alt. Også etter at vi har justert for bransjeeffekten, har utviklingen i basisnæringene i Grenland vært svak. Dermed har ikke regionen vært attraktiv for basisnæringene.

Besøksnæringene omfatter de bedriftene som er avhengige av at kundene må være personlig til stede. Det er bransjer som overnatting, servering, butikkhandel, kultur og diverse personlige tjenester. Besøksnæringene omfatter turistbransjene, men er definert litt videre. Stedenes egen befolkning er en stor kundegruppe for besøksnæringene, og besøksnæringene blir dermed sterkt påvirket av befolkningsveksten på stedet. Besøksnæringene i Grenland hadde sterk vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2007. Etter det har antall arbeidsplasser sunket. Selv om befolkningsveksten har vært svak, har besøksnæringene hatt uforklarlig svak utvikling. Grenland har dermed ikke vært attraktiv for besøk i de siste årene.

De regionale næringene består av bransjer som ikke passer inn i basisnæringer eller besøksnæringer, og består av bransjer som bygg og anlegg, finans og forretningsmessig tjenesteyting, transport, engroshandel m.fl. Det er bransjer som ofte ikke får stor oppmerksomhet i kommunale og regionale næringsstrategier, men som er viktige fordi det er mange arbeidsplasser i disse bransjene. De regionale næringene har vokst raskere i Norge enn besøksnæringer og basisnæringer. De regionale næringene har også hatt nedgang i Grenland etter 2008, mens de har vokst i resten av landet.

Grenland har dermed hatt en svak utvikling i alle de tre næringstypene, utover det som kan forklares av strukturelle forhold. Den samlede næringsattraktiviteten har vært svært lav etter 2008.

Nettoflyttingen til Grenland er analysert for å avdekke om de svake flyttetallene kan forklares av den svake arbeidsplassveksten, om det er andre strukturelle årsaker, eller om Grenland har vært lite attraktivt som bostedsregion. Analysen viser at Grenland har gode strukturelle betingelser for å få netto innflytting. Det er en stor region med høy intern arbeidsmarkedsintegrasjon. De svake flyttetallene skyldes at arbeidsplassutviklingen har vært dårlig i forhold til andre regioner. Bostedsattraktiviteten, det vil si den flyttingen som ikke forklares av strukturelle årsaker eller arbeidsplassveksten, er litt over middels. Det har gjort at mange beholder bosted i Grenland selv om arbeidsplassene utvikler seg svakt, og heller pendler til andre regioner, spesielt til Vestfold.

I denne rapporten har vi for første gang utarbeidet scenarier for framtidig vekst i befolkning og arbeidsplasser, basert på de empiriske sammenhengene som Attraktivitetsmodellen har avdekket i den historiske analysen. Hvis den nasjonale veksten blir som i SSBs middelframskriving og de strukturelle trekkene i næringsutviklingen fortsetter, ligger Grenland an til å få litt vekst i befolkning og arbeidsplasser i de neste årene, men veksten vil etter hvert stagnere og gå over til nedgang etter hvert som den nasjonale veksten er forventet å bli lavere. Hvis den svake næringsattraktiviteten fortsetter, vil det bli en langt svakere utvikling i arbeidsplassene i regionen. Da vil antall arbeidsplasser stå omtrent stille i noen år før det blir nedgang. Svak næringsattraktivitet gjør at potensialet for forbedring er stort. Dersom en lykkes med å oppnå høy attraktivitet i regionen, vil veksten kunne bli sterk, både i folketall og i arbeidsplasser.

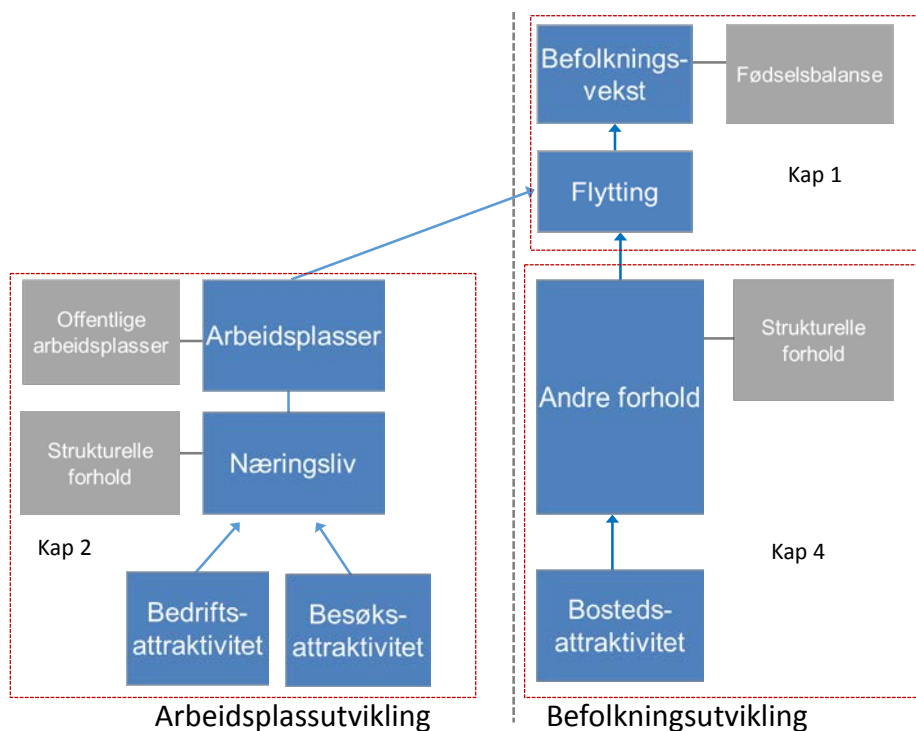
Utdanningsnivå i befolkning, arbeidsliv og blant pendlere har fått et eget kapittel i rapporten. Andelen med minst tre års høgskoleutdanning i befolkningen er under landsgjennomsnittet. Det skyldes at de fire største byene drar opp landsgjennomsnittet kraftig. Sammenlikner vi utdanningsnivået i Grenland med andre regioner, har Grenland litt høyere utdanningsnivå enn middels. Et litt negativt trekk er at utdanningsnivået til de som pendler inn til regionen er langt høyere enn de som pendler ut av regionen. Det er et trekk som har utviklet seg siden 2000, da utdanningsnivået for disse to gruppene var likt. Det kan tolkes som at Grenland ikke er attraktivt å bo i for personer med høyere utdanning. Utdanningsnivået hos de ansatte i næringslivet er godt over middels i Grenland, og særlig i Porsgrunn. Næringslivet i Grenland har forholdsvis mange ansatte i kompetanseintensive bransjer, sammenliknet med andre norske regioner. Når vi ser på utdanningsnivået i hver enkelt bransje, er utdanningsnivået i Grenland omtrent som middels av norske regioner.

Vi har analysert SSBs innovasjonsundersøkelse i et kapittel. Der kommer det fram at næringslivet i Grenland er mer innovativt enn i de fleste andre regioner. Det er de store bedriftene som er mest innovative.

Til slutt har vi med et kapittel med resultater fra årets NæringsNM. NæringsNM er en kåring av næringslivet langs indikatorer for etableringsfrekvens, vekst, lønnsomhet og størrelse. Grenland har hatt en nedadgående trend med hensyn til plassering i NæringsNM. Mens Grenland gjorde det bedre enn de fleste regioner tidlig på 2000-tallet, har nå Grenland en under middels plassering. Grenland har riktig nok en høy andel nyetableringer, men andelen vekstforetak er lav.

Innledning – notatets oppbygging

I de første seks kapitlene i dette notatet vil vi beskrive og analysere utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser. For å analysere drivkreftene i utviklingen vil vi bruke Attraktivitetsmodellen. Denne modellen har Telemarksforskning utviklet for å forstå drivkreftene bak den regionale utviklingen. Modellen er designet spesielt for å skille ut strukturelle drivkrefter, det vil si drivkrefter som det enkelte sted ikke kan gjøre noe med, fra det vi definerer som attraktivitet. Steder kan være attraktive for bedrifter eller besøk. Det fører til at stedet får en sterkere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn de strukturelle forholdene tilsier. Steder kan også være attraktive som bosteder, og dermed få en nettoflytting som er høyere enn forventet ut fra stedets arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Summen av stedets attraktivitet med hensyn til bedrift, besøk og bosetting vil

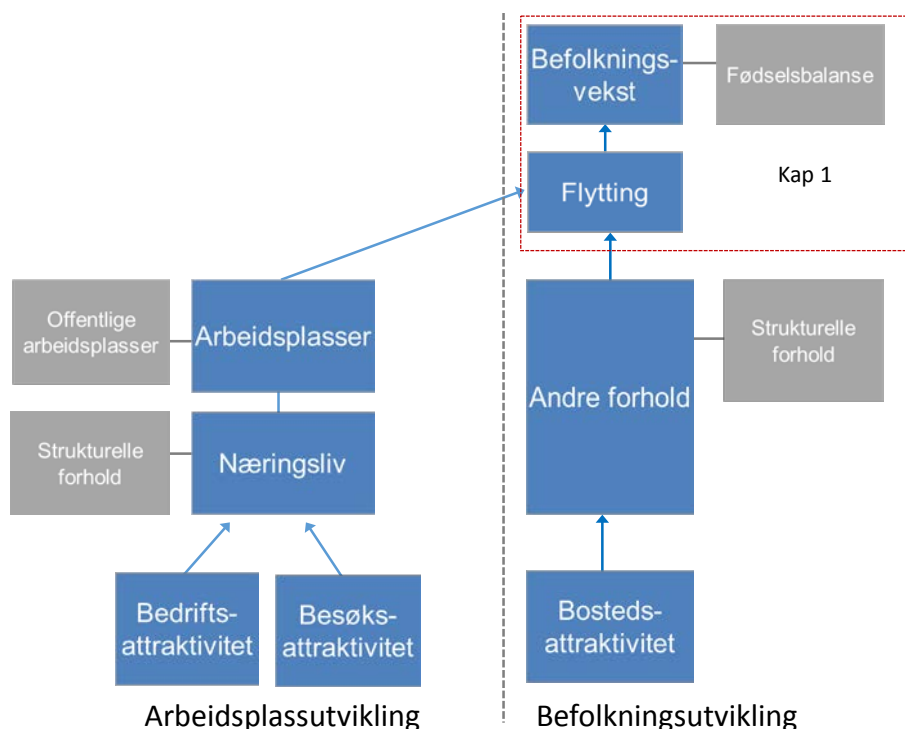

Figur 1: Attraktivitetsmodellen.

Attraktivitetsmodellen er vist skjematisk i figuren over, og vi vil utdype hvordan modellen virker etter hvert i notatet. Notatets struktur vil følge modellen. I kapittel 1 vil vi gi en kort beskrivelse av befolkningsutviklingen. I kapittel 2 vil vi beskrive og analysere arbeidsplassutviklingen, og særlig arbeidsplassutviklingen i næringslivet. I kapittel 4 binder vi samme arbeids- og befolkningsutviklingen, og analysere nettoflyttingen, de strukturelle flyttefaktorene og bostedsattraktiviteten. Mellom kapittel 2 og 4 har vi et kapittel om pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon, fordi det er forhold som har betydning for flyttingen til stedet, og sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og flytting. I kapittel 5 beskriver vi ulike scenarier for befolknings- og arbeidsplassutviklingen i Grenland. Dernest følger tre kapitler som ikke har direkte forbindelse med attraktivitetsanalysen: Kapittel 6 er viet formelt kompetansenivå i befolkningen og i næringslivet. Kapittel 7 beskriver resultatene fra siste innovasjonsundersøkelse. Til slutt kommer et kapittel om NæringsNM som viser hvordan næringslivet gjør det med hensyn til nyetableringer, vekst og lønnsomhet.

1. Befolkning

Befolkningsutviklingen er nok den mest sentrale størrelsen i regional utvikling. I dette kapittelet vil vi ganske kort beskrive hvordan befolkningsutviklingen har vært, og hvordan befolkningsendringene er sammensatt av fødselsbalansen og flytting. Vi vil også se på hvordan flyttingen er sammensatt av innenlands flytting og innvandring. Til slutt introduserer vi begrepet relativt flytting, som vi vil bruke i analysene om bostedsattraktivitet i kapittel 4.

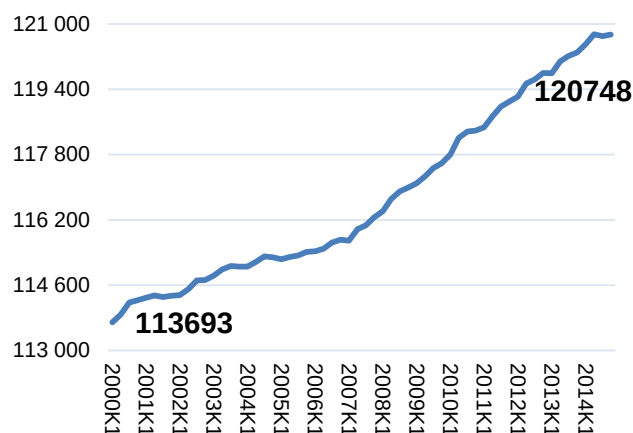
Befolkningsendringer er summen av fødselsbalansen og stedets samlede nettoflytting inkludert netto innvandring. I analysene vil vi nøye oss med å beskrive fødselsbalansen kort. I figuren har såkalt eksogene faktorer fått en grå farge, og fødselsbalansen har blitt definert som eksogen. Det er fordi vi ikke forsøker å forklare eller forstå stedenes fødselsbalanse. Det er ikke vanlig å forsøke å påvirke fødselsbalansen i regionalt utviklingsarbeid, og da er det heller ikke så stor betydning å forstå bakenforliggende årsaker. Vi vet at fødselsbalansen er et resultat av stedets alders- og kjønnsfordeling og fruktbarhet blant stedets kvinner, men vil ikke gå nærmere inn på disse faktorene.

I stedet vil vi fokusere på nettoflyttingen. Steder, kommuner og regioner som ønsker å stimulere sin befolkningsvekst fokuserer på å tiltrekke seg innflyttere eller begrense utflyttingen. I begge tilfeller blir nettoflyttingen bedre. Derfor er det flyttingen som det er behov for å forstå. Nettoflyttingen er derfor en sentral komponent i Attraktivitetsmodellen. I dette kapittelet beskrives nettoflyttingen. Senere i notatet, etter at vi har behandlet arbeidsplassveksten og pendlingsmønstrene, vil vi analysere nettoflyttingen med bakgrunn i disse variablene, for å avdekke drivkrefter og forklaringer til at nettoflyttingen varierer fra sted til sted.

1.1.1 Folkemengden i Grenland

1. januar 2015 var det registrert 120 748 innbyggere i Grenland. Det er en øking på 7 014 personer siden 2000.

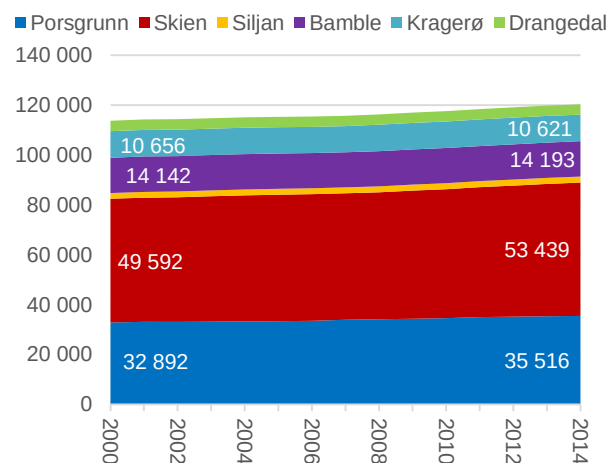
Figur 2: Befolkningen i Grenland fra 2000 til og med utgangen av 3. kvartal 2014.

1.1.2 Folkemengden i kommunene

Skien og Porsgrunn er de mest folkerike kommunene, med hhv. 53 439 og 35 516 innbyggere hver ved inngangen til 2014.

Bamble og Kragerø er mellomstore kommuner i Grenland, med hhv. 10 621 og 14 193 innbyggere ved inngangen til 2014.

Drangedal og Siljan er små kommuner, sammenliknet med de andre kommunene i Grenland.

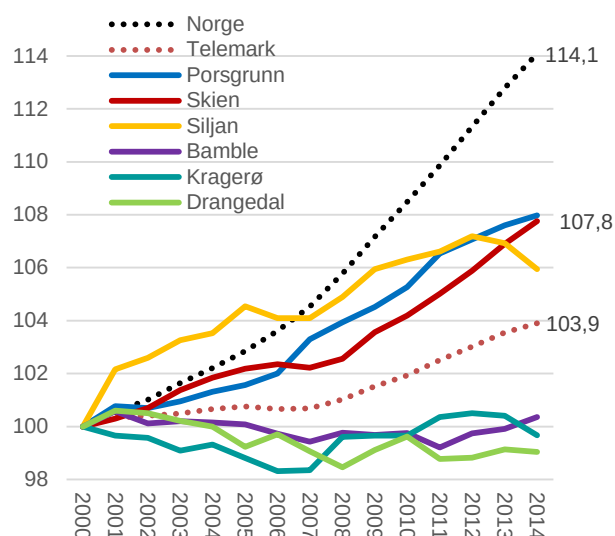
Figur 3: Folkemengden i kommunene i Grenland fra 2000 til 2014.

1.1.3 Indeksert vekst

Folketallet i Skien og Porsgrunn har økt med 7-8 prosent fra 2000 til 2014. Dette er høyere enn fylkessnittet, som er på 3,9 prosent, men lavere enn landsgjennomsnittet, som har vært på 14,1 prosent.

Siljan har også hatt en befolkningsvekst over fylkessnittet.

Bamble har hatt en marginal befolkningsvekst, mens Kragerø og Drangedal har hatt befolkningsnedgang.

Figur 4: Indeksert befolkningsvekst i Norge, og kommunene i regionen fra 2000 til 2014

1.1.4 Befolkningsutviklingen i Grenland

Vi kan dekomponere befolkningsutviklingen i innenlands flytting, netto innvandring og fødselsbalanse.

Siden 2008 har nettoinnvandringen bidratt med en årlig befolkningsvekst på om lag 0,5 prosent.

Den innenlandske nettoflyttingen har vært lav, og vekslet på å være positiv og negativ. Fødselsbalansen er positiv, men bidrar lite til befolkningsveksten.

1.1.5 Befolkningsutviklingen i Norge

Norge har hatt en høy vekst siden 2000. Figuren til høyre viser hvordan befolkningsveksten i Norge er dekomponert i netto innvandring og fødselsbalanse.

Fødselsbalansen er positiv på landsbasis.

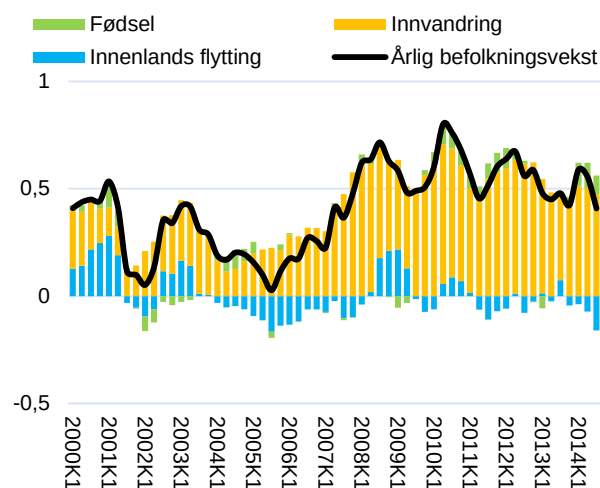
Nettoinnvandringen er også positiv, og i perioden etter 2008 har den bidratt med en årlig befolkningsvekst tilsvarende 0,8 prosent av folketallet. Etter at det ble åpnet for mer arbeidsinnvandring til Norge, hovedsakelig fra Øst-Europa, i 2007, har innvandringen stått for en stadig økende del av befolkningsveksten.

De fleste steder i Norge kan derfor forvente befolkningsvekst på grunn av generell høy innvandring på landsbasis.

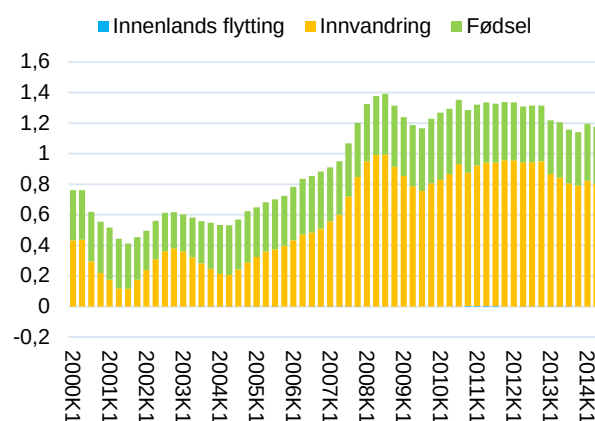
1.1.6 Relativ utvikling

Den relative befolkningsutviklingen i Grenland er befolkningsutviklingen i regionen fratrasket Norges befolkningsutvikling.

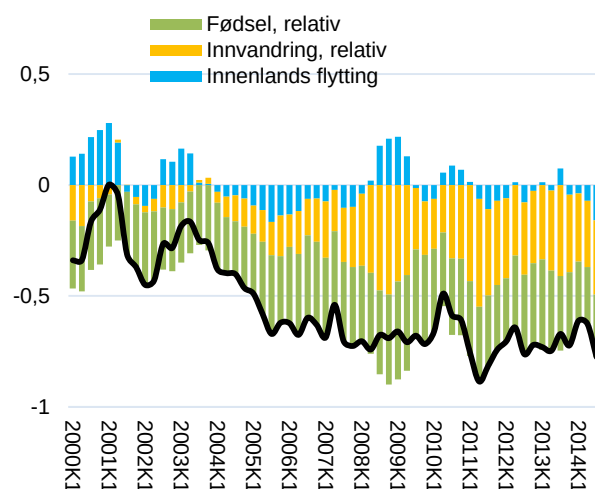
Både innvandringen og fødselsbalansen i Grenland er lavere enn i landet som helhet. Derfor har Grenlands befolkning vokst saktere enn Norges befolkning.

Figur 5: Befolkningsendringer for Grenland siste 12 måneder målt hvert kvartal, overlappende perioder, dekomponert.

Figur 6: Befolkningsendringer for Norge siste 12 måneder målt hvert kvartal, overlappende perioder, dekomponert.

Figur 7: Relative endringer i Grenland i forhold til Norge.

1.1.7 Nettoflytting

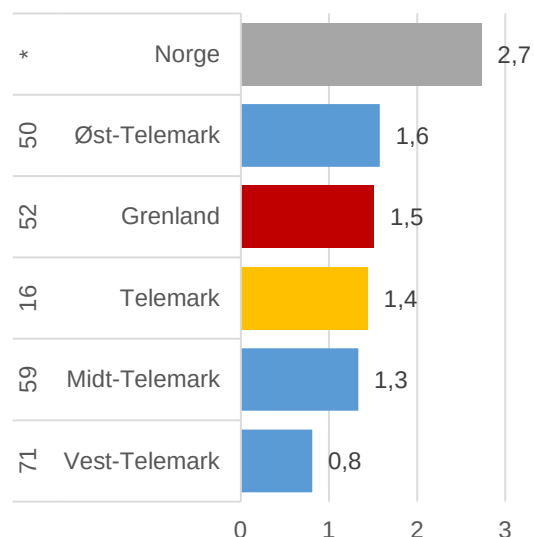
På de forrige sidene så vi hvordan utviklingen i Grenland er dekomponert i innenlands flytting, innvandring og fødselsbalanse. I regional utvikling er vi spesielt opptatt av flyttingen. Et sted kan gjøre tiltak for å bedre tilflyttingen til stedet. Fødselsbalansen kan man kun påvirke indirekte ved å sørge for å trekke til seg kvinner i fruktbar alder. Innvandringen på landsbasis ligger også utenfor handlingsrommet til en region. Derfor er flyttingen et overordnet mål og avhengig variabel i attraktivitetsmodellen.

Figur 8 viser nettoflyttingen inkludert innvandring til Norge, Telemark og regionene i fylket i den siste treårsperioden. Norge har fått en nettoinnvandring på 2,7 prosent. Telemark har hatt en nettoflytting på 1,4 prosent, og rangerer med det som nummer 16 blant de 19 fylkene. Nettoflyttingen til Grenland har vært på 1,5 prosent, litt over fylkessnittet, men under landsgjennomsnittet. Grenland rangerer som nummer 52 blant landets 84 regioner, dvs. under medianen.

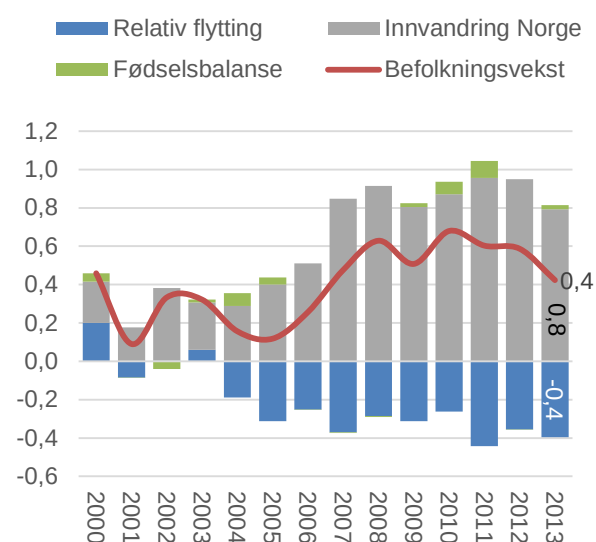
1.1.8 Relativ flytting

Relativ flytting er et mål som sier noe om stedenes nettoflytting sammenliknet med andre steder. Relativ flytting er nettoflyttingen inklusive innvandring til stedet vi studerer, minus nettoflyttingen på landsbasis. Den relative flyttingen blir et godt mål på om stedet har hatt en positiv befolkningsutvikling utover det den generelle innvandringen på landsbasis skulle tilsi. Vi kan finne den relative flyttingen fra figur 7 på forrige side gjennom å legge sammen innenlands flytting og relativ innvandring.

Videre i rapporten vil vi fokusere spesielt på den relative flyttingen. Det er den relative flyttingen vi antar at et sted kan påvirke gjennom sin attraktivitet for bedrift, besøk og bosted. De kommunene som har hatt en høyere nettoflytting enn Norge, sier vi at har hatt en positiv *relativ flytting*. Kommunene som har hatt en lavere nettoflytting enn landet som helhet, har hatt en negativ *relativ flytting*.

Figur 8: Nettoflytting til regionene i Telemark, landet som helhet, og fylket fra 2010 til 2013.

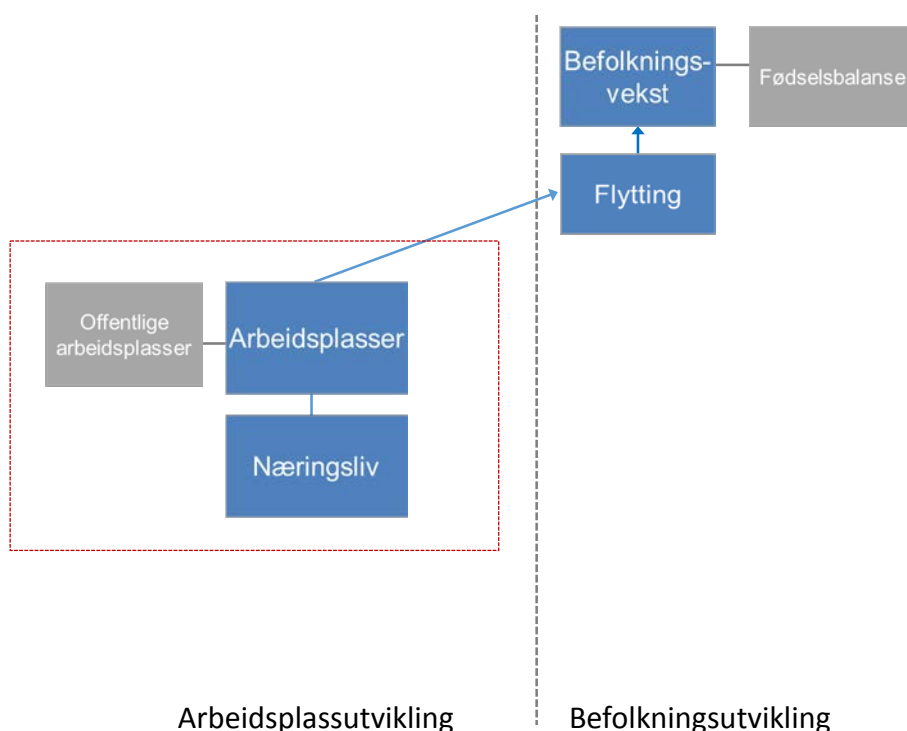
Figur 9: Befolkningsveksten i Grenland, dekomponert i andel av Norges innvandring, fødselsbalansen og relativ flytting.

Grenland har siden 2004 hatt en negativ relativ flytting, og den har blitt dårligere med årene. Grenland har ikke fått sin del av Norges innvandring. Nettoflyttingen til Grenland i 2013 var på omtrent 0,4 prosent, mens nettoinnvandringen til Norge var på 0,8 prosent. Grenland tapte dermed innflyttere tilsvarende 0,4 prosent av folketallet. Den relative flyttingen i 2013 var på -0,4 prosent.

2. Arbeidsplasser

I dette kapittelet skal vi beskrive og analysere utviklingen av antall arbeidsplasser.

Arbeidsplassutviklingen er sammen med befolkningsutviklingen de to sentrale størrelsene som vi må beskrive, analysere og forstå i den regionale utviklingen. Vi vil starte med en beskrivelse av utviklingen av antall arbeidsplasser samlet, og sektorvis. Deretter ser vi nærmere på hvordan de enkelte delene av næringslivet har utviklet seg. Til slutt analyserer vi utviklingen i den enkelte delene av næringslivet for å finne ut hvor mye som kan forklares av strukturelle forhold og hvor stor del av utviklingen som synes å komme fra spesielle forhold i regionen.

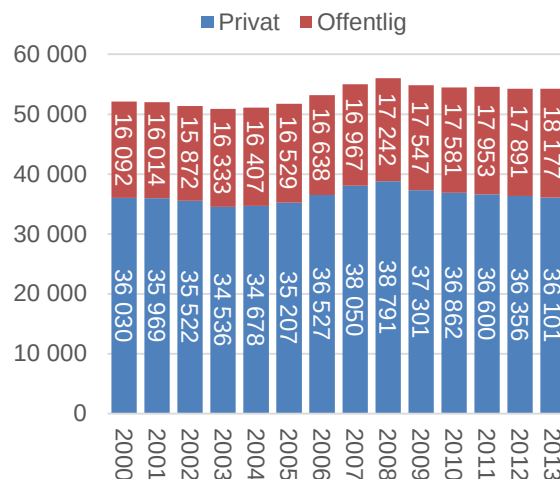
Figur 10: Attraktivitetsmodellen

Vi skal starte med å beskrive den samlede arbeidsplassutviklingen, for deretter å se på hvordan utviklingen er i privat og offentlig sektor.

2.1.1 Antall arbeidsplasser

I 2013 var det 36 101 arbeidsplasser i privat sektor i Grenland, mens det var 18 177 arbeidsplasser i offentlig sektor.

Antall arbeidsplasser i næringslivet har gått ned med 2 690 siden 2008. I det offentlige har antall ansatte fortsatt å vokse, men ikke nok til å unngå en samlet arbeidsplassnedgang.

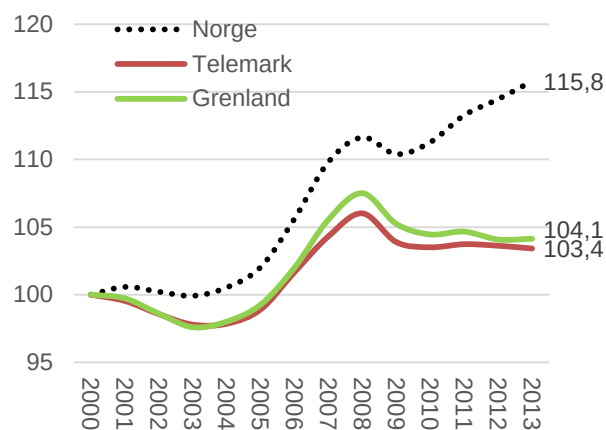

Figur 11: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Grenland fra 2000 til 2013.

2.1.2 Indeksert arbeidsplassvekst alle sektorer

Fra 2000 til 2013 har antall arbeidsplasser i Norge økt med 15,8 prosent. Grenland har hatt en vekst på 4,1 prosent, mens Telemark har hatt en vekst på 3,4 prosent.

Vi vil til enhver tid måle utviklingen i Grenland mot utviklingen nasjonalt. Grenland har hatt en relativt svak arbeidsplassvekst.

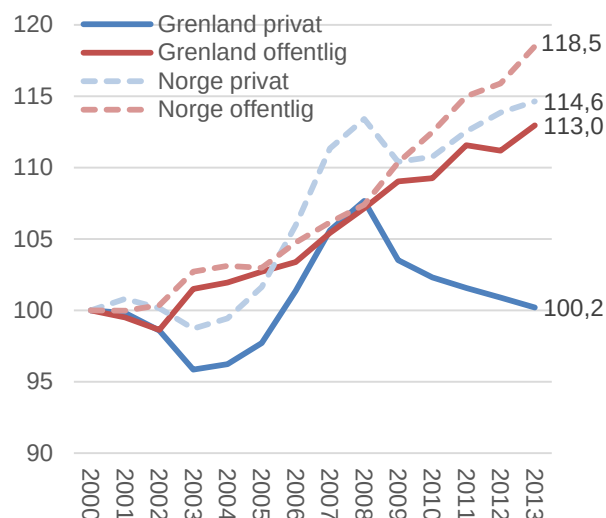
Figur 12: Indeksert arbeidsplassvekst, alle sektorer, i Norge, Telemark og Grenland.

2.1.3 Indeksert arbeidsplassvekst i offentlig og privat sektor

Mens landet som helhet har hatt en arbeidsplassvekst på 14,6 prosent i privat sektor, har Grenland hatt nullvekst.

Grenland hadde nedgang i antall arbeidsplasser i privat sektor fram til 2003. Under den nasjonale høykonjunkturen var det også vekst i Grenland. Etter finanskrisen har Grenland hatt nedgang, og regionen har ikke klart å skape vekst igjen, slik det har vært i landet som helhet.

Antall arbeidsplasser i offentlig sektor i Grenland har økt med 13 prosent fra 2000 til 2013. På landsbasis har offentlig sektor økt mer enn privat sektor.

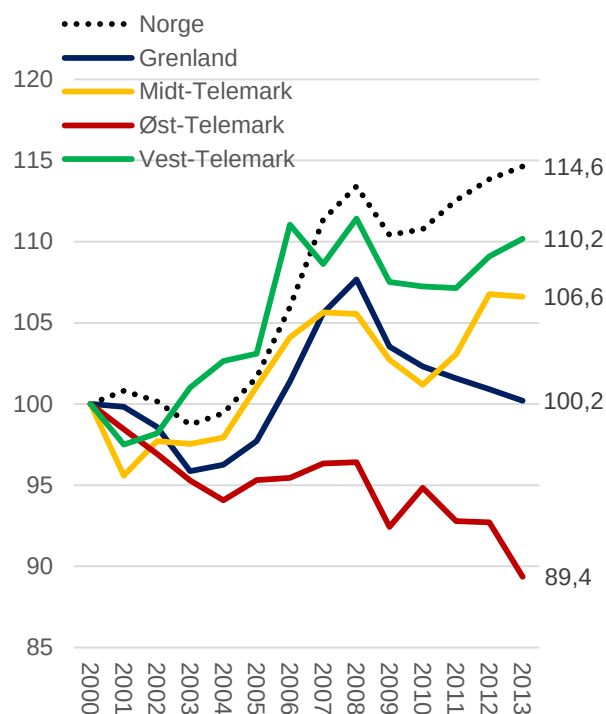
Figur 13: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Grenland og Norge, fra 2000 til 2013

2.1.4 Indeksert vekst i næringslivet

Blant regionene i Telemark er det Vest-Telemark og Midt-Telemark som har hatt høyest vekst, ingen av dem en vekst på linje med veksten nasjonalt, derimot.

I Grenland var det ganske bra vekst fra 2002 til 2008. Etter 2008 har det vært nedgang hvert år. I 2013 var antall arbeidsplasser i næringslivet i Grenland bare så vidt over antallet i 2000.

Øst-Telemark har hatt en svakere arbeidsplassnedgang i næringslivet enn Grenland.

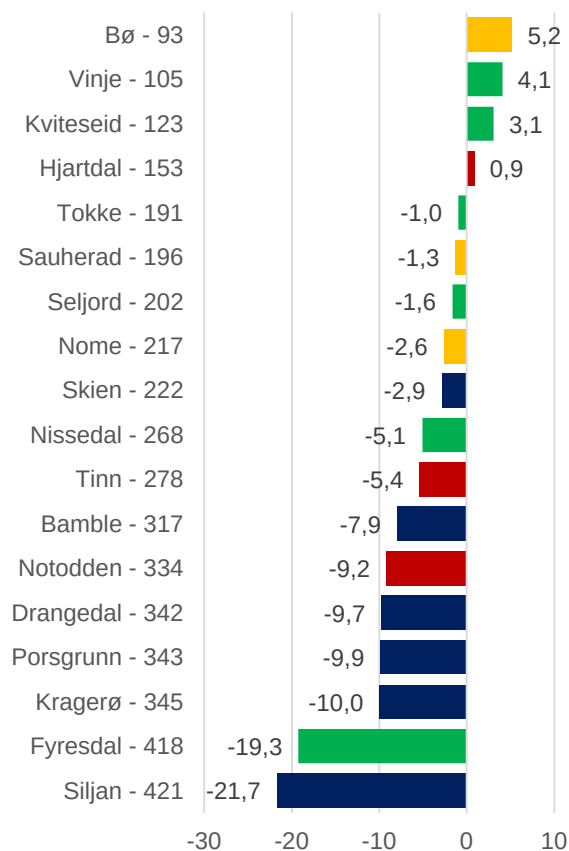
Figur 14: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet i regionene i Telemark. 2000=100.

2.1.5 Arbeidsplassvekst i privat sektor etter finanskrisen

Det har vært en svært ujevn fordeling mellom veksten i privat sektor etter finanskrisen.

Blant kommunene i Telemark er de fleste kommunene med lavest vekst i Grenland. Siljan har hatt en arbeidsplassnedgang på 21,7 prosent etter finanskrisen. Bare syv kommuner har hatt en svakere vekst i næringslivet enn Siljan.

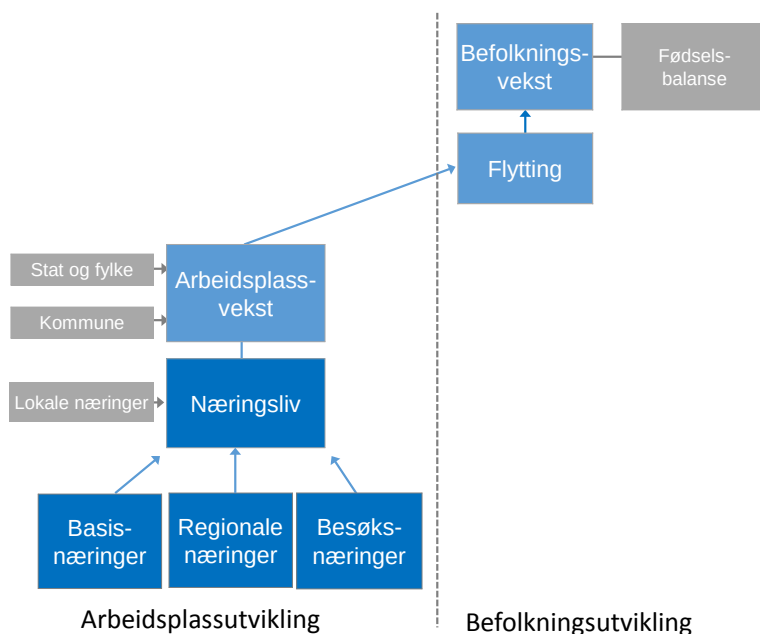
Skien har hatt minst dårlig vekst i næringslivet blant kommunene i Grenland. Kommunen rangerer likevel under medianen nasjonalt.

Figur 15: Vekst i antall ansatte i næringslivet fra 2008 til 2013. Regionene er gruppert i farger som i grafen over.

2.2 Næringstyper

Vi har nå beskrevet utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet. Det er utviklingen i næringslivet vi ønsker å analysere og forstå. Det er fordi det først og fremst er næringsutviklingen som er i fokus når en ønsker å stimulere til vekst.

Figur 16: Attraktivitetsmodellen. Privat sektor deles inn i fire næringstyper: Lokale næringer, basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer

Det finnes mange forskjellige bransjeinndelinger¹. For vårt formål har vi del opp næringslivet i fire strategiske næringstyper.

Basisnæringer er næringsliv som konkurrerer på et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene produserer varer eller tjenester på et sted, som selges og konsumeres hovedsakelig utenfor stedet der produksjonen foregår. Primærnæringer som landbruk og gruver og industri, tilhører basisnæringene. Samtidig er det en del tjenesteproduksjon som også defineres som basisnæringer. Dette er tjenester som IT, telekom og teknologiske tjenester. Basisnæringene regnes ofte som «motoren» i økonomien. Det er ut ifra basisnæringene mye annen næringsvirksomhet blir skapt.

Besøksnæringer er næringsliv som kjennetegnes av at kunden må være personlig til stede. Besøksnæringene inkluderer all turisme, men også butikkhandel og en del personlige tjenester. Stedets egne innbyggere og besøkende er kunder hos besøksnæringene.

De *regionale* næringene består av bransjer som både har annet næringsliv og offentlige institusjoner og befolkningen som kunder, og som hovedsakelig retter seg mot et regionalt marked. Det er bransjer som bygg og anlegg, transport og forretningsmessig tjenesteyting. Vi finner ofte en konsentrasjon av de regionale næringene i byer og sentra. Det er en sammensatt næringstype, og vi antar at det er ulike drivere for vekst i de regionale næringene.

Lokale næringer er næringsliv som leverer tjenester til den lokale befolkningen, og som i stor grad substituerer tjenester fra offentlig sektor. Dette er tjenester som barnehager, skoler, primærhelsetjenester og renovasjon. De lokale næringene er som regel substitutter for offentlige tjenester. I analysene framover vil vi derfor slå kommunal sektor og lokale næringer sammen. Vi ser at lokale næringer har fått en grå farge i diagrammet.

2.2.1 Bransjer

I tabellen under ser vi hvilke bransjer som inngår i de strategiske næringstypene, og vi ser antall arbeidsplasser i hver bransje. Det er denne utviklingen i antall ansatte i disse bransjene og næringstypene som til sammen utgjør hele næringslivet, og som vi ønsker å analysere og forstå.

Cellene markert med blått betyr at det er et forholdsvis høyt antall, mens cellene med rødt betyr at det er et forholdsvis lavt antall. På den måten kan vi raskt se hvilke bransjer som har mange arbeidsplasser, og hvilke bransjer som har relativt få arbeidsplasser.

Tabell 1: Antall arbeidsplasser i de ulike bransjene i privat sektor i Grenland.

Næring	SubNæring	Bransje	2000	2005	2008	2011	2012	2013
Basis	Industri	Anna industri	1 571	1 241	1 268	1 104	963	952
		Næringsmidler	733	462	468	470	494	536
		Olje og gass utvinning						
		Prosessindustri	5 635	4 655	2 984	2 773	2 227	2 215
		Verkstedindustri	3 312	2 536	3 515	2 984	3 007	3 120
	Natur	Fisk	52	54	55	46	48	46
		Gruve	105	137	131	96	96	98
		Landbruk	545	516	581	439	525	522
	Tekn tjenester	Olje og gass	4		24	98	97	95
		Teknisk/vitenskap	1 007	1 024	1 436	1 460	1 508	1 316
Tele og IKT		427	601	811	689	687	704	
Besøk		Aktivitet	938	1 102	1 311	1 200	1 174	1 106
		Handel	5 552	5 825	6 446	6 335	6 334	6 172
		Overnatting	400	374	406	231	286	272
		Servering	1 116	1 019	1 125	1 101	1 062	1 075
Lokal		Lokal	1 383	1 723	2 027	2 401	2 395	2 401
Regional		Agentur og Engros	1 844	1 710	1 960	1 820	1 910	1 931
		Bygg og anlegg	3 384	3 799	4 742	4 620	4 643	4 584
		Diverse	2 370	2 456	2 586	2 640	2 630	2 732
		Finans, eiendom, utleie	1 198	1 295	1 329	1 216	1 283	1 285
		Forr tjenesteyting	1 600	1 687	2 297	2 151	2 295	2 308
		Transport	2 491	2 316	2 168	1 942	1 932	1 914
		Utleie av arbeidskraft	363	675	1 121	784	760	717
Totalsum			36 030	35 207	38 791	36 600	36 356	36 101

Basisnæringene er inndelt i tre underkategorier: Industri, naturbaserte næringer og teknologiske tjenester. Det er mange arbeidsplasser innen prosessindustrien og verkstedindustrien, og få i de naturbaserte næringene.

Besøksnæringene inkluderer aktivitet, handel, overnatting og servering. Handelsbransjen er desidert størst.

De lokale næringene legger vi ikke mye vekt på i regional utvikling, siden vi antar at de i seg selv ikke skaper vekst, men bare substituerer kommunal virksomhet.

De regionale næringene deles inne i fysisk tunge bransjer som bygg og anlegg og transport. Kontoryrker som forretningsmessig tjenesteyting (bankvesen) og finans går også inn under de regionale næringene. Med unntak av utleie av arbeidskraft er alle bransjene forholdsvis godt representert i Grenland. Det er ofte slik at basisnæringene har et sted enten veldig mye eller veldig lite av, mens besøksnæringene og de regionale næringene er mer stabile og «konstante», i form av at de fleste steder har en viss mengde av disse bransjene – uansett hvor i landet stedet er lokalisert.

2.2.2 Næringstyper i Grenland og i landet som helhet

Siden Grenland er en folkerik region med to store byer, er også bransjefordelingen ganske lik bransjefordelingen nasjonalt.

Øverste kakediagram viser antall arbeidsplasser i Grenland i 2013 fordelt på de ulike næringstypene og offentlig sektor.

Det midterste kakediagrammet viser det samme, men vi har inkludert et kakestykke som viser nettoutpendlingen. Hele kaken utgjør da samlet sysselsetting i Grenland.

Det nederste kakediagrammet viser antall arbeidsplasser i Norge. På landsbasis utgjør antall arbeidsplasser også samlet sysselsetting.

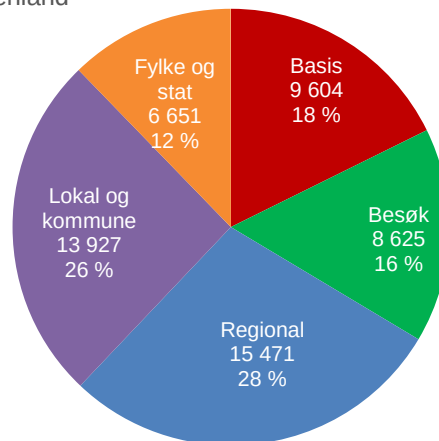
Basisnæringene utgjør en litt mindre andel av sysselsettingen i Grenland enn på landsbasis. Det var 9 604 arbeidsplasser i basisnæringene i Grenland i 2013.

Besøksnæringene er litt større i Grenland enn på landsbasis. Det var 8 625 arbeidsplasser i besøksnæringene i 2013.

De regionale næringene er den største næringstypen i privat sektor i Grenland, og det er den også nasjonalt. 15 471 personer jobbet innenfor en av bransjene i de regionale næringene i Grenland i 2013.

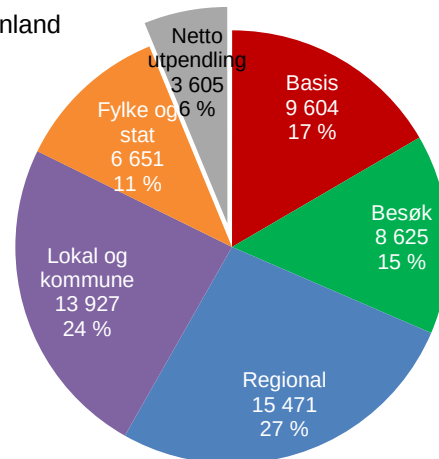
Kommunal sektor og de lokale næringene er litt større i Grenland enn på landsbasis. Fylkeskommunal og statlig sektor er litt mindre i Grenland enn på landsbasis.

Grenland

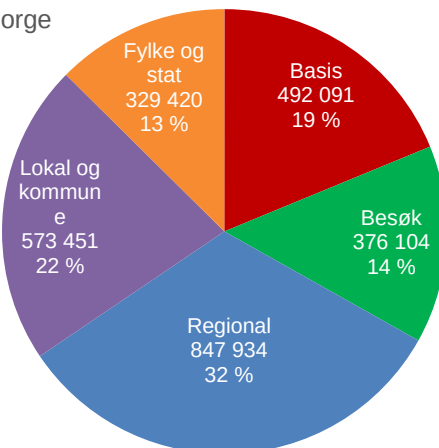
Figur 17: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Grenland i 2013.

Grenland

Figur 18: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Grenland i 2013. Et kakeestykke viser netto utpendling. Hele kaken viser samlet sysselsetting.

Norge

Figur 19: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Norge i 2013. På landsbasis er antall arbeidsplasser lik sysselsettingen.

2.2.3 Indeksert arbeidsplassvekst

Vi så status for 2013 på forrige side. Figurene til høyre viser hvordan utviklingen i antall arbeidsplasser har vært fra 2000 til 2013.

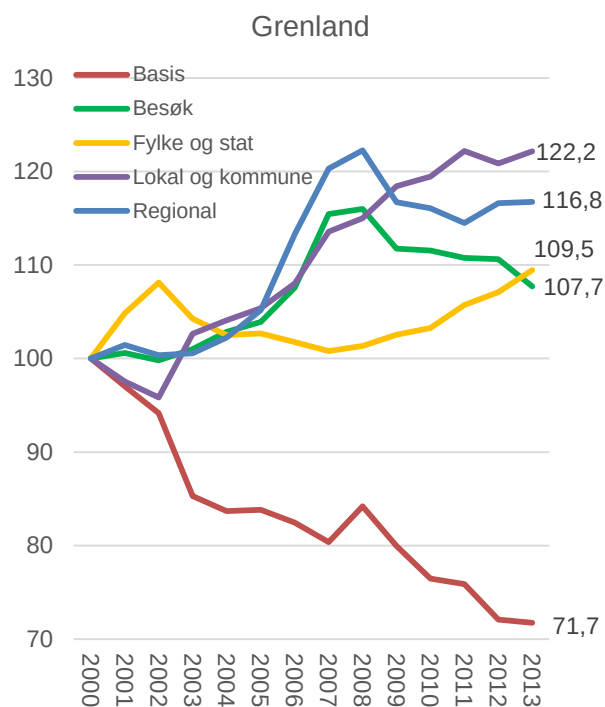
Fra 2000 til 2013 har Grenland mistet 28,3 prosent av arbeidsplassene sine i basisnæringene. Dette er et dramatisk fall når en tar høyde for at antall arbeidsplasser i basisnæringene har økt med 3,6 prosent nasjonalt.

Antall arbeidsplasser i besøksnæringene har avtatt etter finanskrisen, men det er likevel 7,7 prosent flere arbeidsplasser i besøksnæringene i Grenland i dag enn i 2000. Veksten har vært lavere enn veksten nasjonalt.

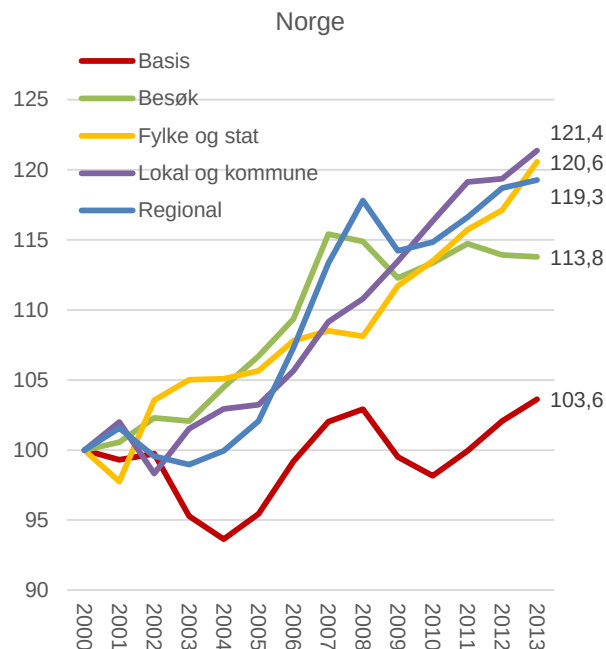
De regionale næringene har vokst mest. Veksten har vært lavere i Grenland enn i landet som helhet. Det var nedgang etter finanskrisen, men det har vært en liten oppgang de siste to årene.

Statlig og fylkeskommunal sektor har ikke økt like mye i Grenland som på landsbasis.

Kommunesektoren har økt mest. Her har økningen i antall arbeidsplasser vært på 22,2 prosent. Det er mer enn økningen i samme sektor på landsbasis. Det er litt pussig, ettersom befolkningsveksten har vært lavere enn ellers i landet.

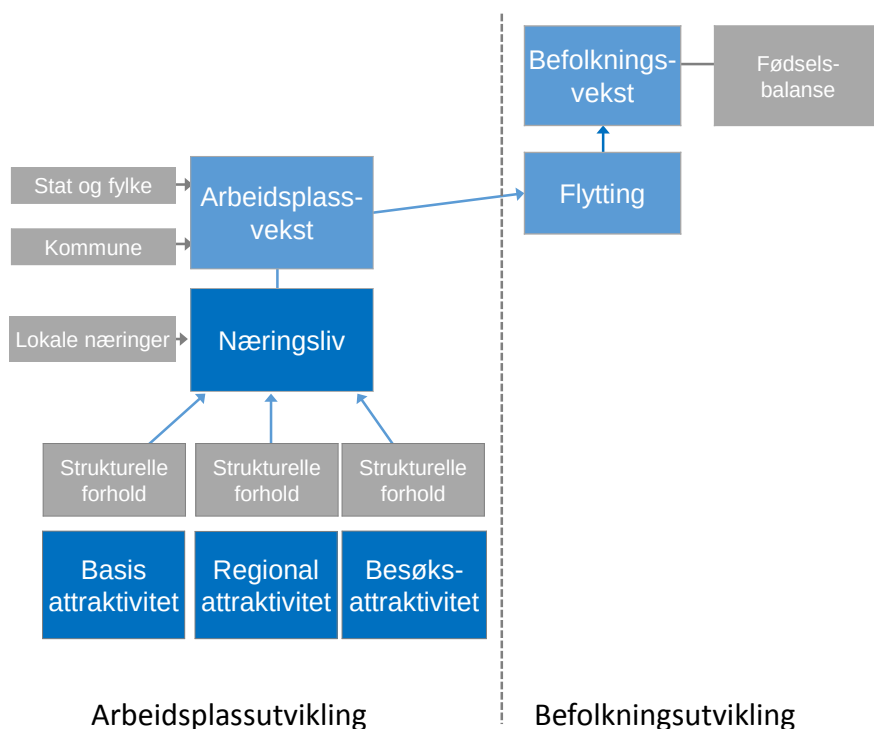
Figur 20: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Grenland.

Figur 21: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013.

2.3 Strukturelle forhold og attraktivitet

Vi har nå beskrevet utviklingen i de enkelte strategiske næringstypene. Det neste spørsmålet er hvorfor utviklingen har vært slik. Kan vi avdekke de viktigste drivkreftene bak den faktiske utviklingen?

Figur 22: Attraktivitetsmodellen. Den delen av modellen som dreier seg om arbeidsplassvekst. Veksten i næringslivet dekomponeres i strukturelle forhold og attraktivitet.

Vi vil i resten av dette kapittelet analysere hvor mye av utviklingen i de tre næringstypene som kan forklares av strukturelle forhold, og hvor mye som har sin forklaring i interne forhold.

Strukturer forhold som ikke kan påvirkes i særlig grad i regionen, men som har en signifikant påvirkning på næringslivets utvikling. Hvis utviklingen kan forklares fullt ut av de strukturelle forholdene, betyr det at utviklingen er «som normalt» i regionen. Det vil si at næringslivet utvikler seg som statistisk forventet ut fra forutsetningene. Dersom utviklingen avviker fra det statistisk normale, tyder det på at det har skjedd noe spesielt i regionen som ikke skyldes ytre forhold.

Dersom en har et spesielt godt og effektivt næringsarbeid i regionen, vil det kunne føre til at utviklingen blir bedre enn de strukturelle forutsetningene tilsier. Da vil målingene vise at attraktiviteten er høy. Høy attraktivitet kan også skyldes at de største bedriftene har vært spesielt dyktige. Og så kan det være spesielle forhold i regionen som har hatt betydning, men som ikke fanges opp i de statistiske analysene.

Attraktivitetsanalysene vil derfor gi en pekepinn, men må tolkes med varsomhet, og helst på bakgrunn av lokalt kjennskap til utviklingen på stedet.

2.4 Bransjestrukturen

Vi skal nå se nærmere på bransjestrukturen.

Bransjestrukturen er et forhold som har stor betydning for utviklingen, og da spesielt i basisnæringene. Det er fordi basisnæringene er svært ujevnt fordelt mellom regioner, og fordi utviklingen i den enkelte bransjen i basisnæringene svinger sterkt.

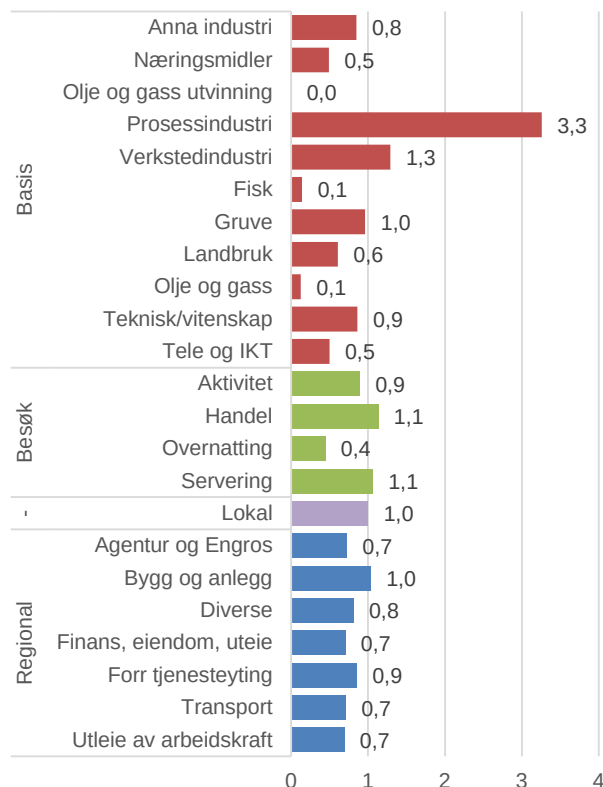
Hvilke bransjer har Grenland mye av, relativt til landet som helhet? For å få fram dette bruker vi lokaliseringskvotienter (LQ). LQ for en bransje beregnes gjennom å ta andelen av antall arbeidsplasser i bransjen i forhold til sysselsettingen på stedet, og dele på tilsvarende andel på landsbasis. Hvis tallet er større enn 1, betyr det at der er relativt mye av denne bransjen på stedet. Er tallet mindre enn 1, betyr det at det er lite av denne bransjen.

Andelen sysselsatte innen prosessindustrien er 3,3 ganger så høy som i landet som helhet. Av figuren under ser vi at prosessindustrien er en bransje som har vært i nedgang nasjonalt de siste årene. I perioden mellom 2000 og 2013, har hver tredje arbeidsplass i prosessindustrien forsvunnet. Siden Grenland har mye næringsliv i en nedgangsbransje, vil regionen også kunne forvente at noe av den nasjonale nedgangen skal tilfalle Grenland.

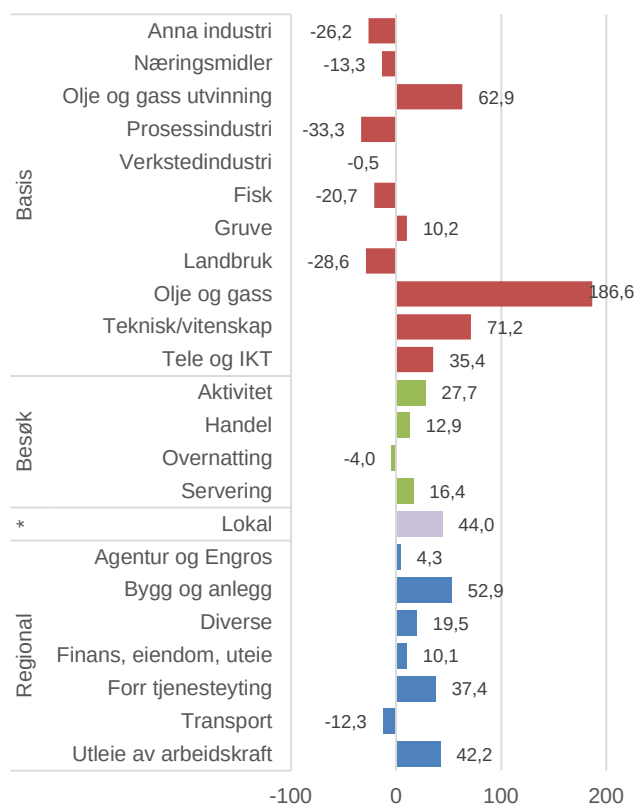
Andelen sysselsatte innen verkstedindustrien er 1,3 ganger så høy i Grenland som i landet som helhet. Verkstedindustrien er en bransje i svak nedgang nasjonalt.

De øvrige bransjene i basisnæringene er det forholdsvis lite av i Grenland. Andelen sysselsatte innen olje og gass, tekniske og vitenskapelige tjenester og Tele og IKT er lavere enn i landet som helhet. Dette er bransjer som har vært i vekst på landsbasis. Steder med mye næringsliv i disse bransjene, har derfor kunnet oppleve vekst uten å ha måttet jobbet for det selv.

Andelen sysselsatte innen handelen og serveringsbransjen er litt høyere i Grenland enn nasjonalt. Begge disse bransjene har vokst på landsbasis fra 2000 til 2013. Andelen som jobber innen bygg og anlegg i Grenland er like høy som andelen nasjonalt. Ellers er sysselsettingsandelen litt lavere i bransjene i de regionale næringene. Siden Grenland er en netto utpendlingsregion, vil andelen arbeidsplasser i forhold til sysselsettingen være lav.

Figur 23: Lokaliseringskvotienter for de ulike bransjene i Grenland i 2013.

Figur 24: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

2.5 Basisnæringer, strukturelle forhold og attraktivitet

Basisnæringene betyr mye for den regionale utviklingen. Basisnæringene skaffer inntekter til regionen gjennom å selge varer og tjenester ut av regionen. Basisnæringene er også mest utsatt for konjunkturer og konkurranse. Samtidig har basisnæringene stort potensiale gjennom at de leverer varer på et nasjonalt og internasjonalt marked, og er ikke begrenset av etterspørsel i egen region.

Tabellen under viser antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i 2000 og 2013. Tabellen viser også endring i absolutte tall, prosentvis endring og vekstimpuls. Vekstimpulsen er endringen målt som andel av samlet sysselsetting, og er sammenliknet med vekstimpulsen nasjonalt. Vekstimpulser er mindre intuitive enn arbeidsplassvekst, men de sier mer om hvordan arbeidsplassveksten bidrar til utviklingen på et sted. Gitt at et sted har én arbeidsplass i de teknologiske tjenestene, og så øker antall arbeidsplasser til to. Da har det vært en prosentvis vekst på 100, men én arbeidsplass har lite å si for den samlede arbeidsplassveksten på stedet. Når vi opererer med vekstimpulser ser vi hvor mye arbeidsplassveksten utgjør av sysselsettingen.

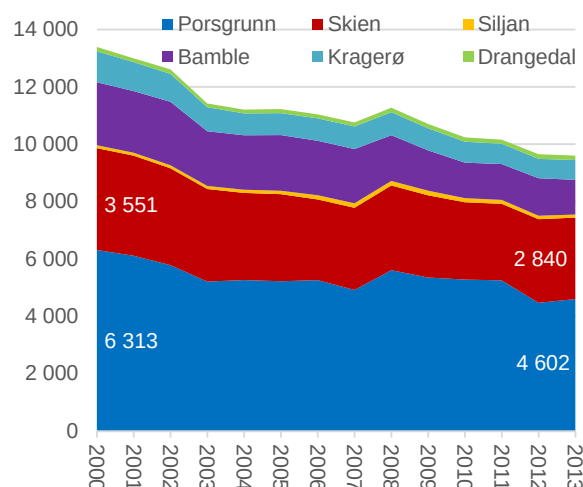
Tabell 2: Antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i Grenland i 2000 og 2013. Absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls i Grenland og vekstimpuls på landsbasis.

	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Basis	Industri	Anna industri	1 571	952	-619	-39,4	-1,1
		Næringsmidler	733	536	-197	-26,9	-0,4
		Olje og gass utvinning			0		0,0
		Prosessindustri	5 635	2 215	-3 420	-60,7	-6,3
		Verkstedindustri	3 312	3 120	-192	-5,8	-0,4
	Natur	Fisk	52	46	-6	-11,5	0,0
		Gruve	105	98	-7	-6,7	0,0
		Landbruk	545	522	-23	-4,2	0,0
	Tekn tjenester	Olje og gass	4	95	91	2275,0	0,2
		Teknisk/vitenskap	1 007	1 316	309	30,7	0,6
		Tele og IKT	427	704	277	64,9	0,5
	Totalsum		13 391	9 604	-3 787	-28,3	-6,9
	Sysselsatte		54 534	57 883	3 349	6,1	

Det dramatiske fallet i basisnæringene i Grenland skyldes hovedsakelig den store nedgangen i prosessindustrien. Mellom 2000 og 2013 har Grenland mistet 3 420 arbeidsplasser i prosessindustrien. Dette har tilsvart 6,3 prosent av sysselsettingen. På landsbasis har nedgangen i prosessindustrien tilsvart 0,7 prosent av sysselsettingen.

Som på landsbasis har det vært vekst innen de teknologiske tjenestene, men veksten har enn å ikke kompensert for nedgangen i industrien.

Figuren til høyre viser hvordan spesielt Skien og Porsgrunn har mistet mange arbeidsplasser i basisnæringene.

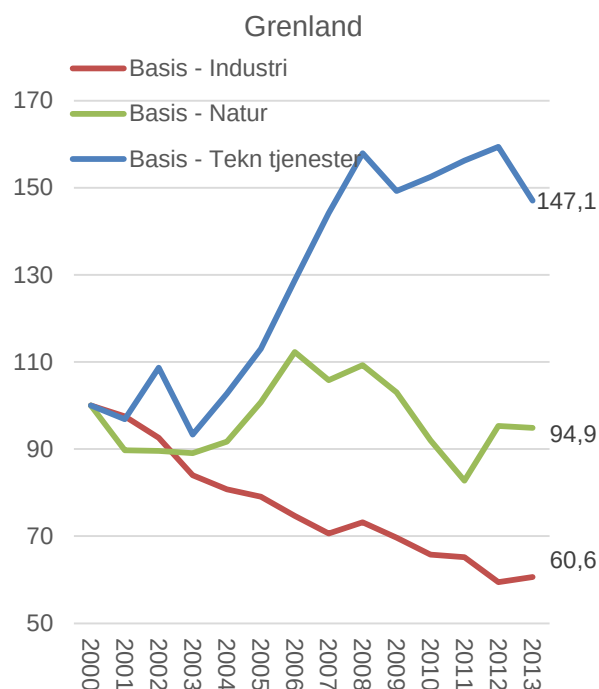
Figur 25: Antall arbeidsplasser i basisnæringene i kommunene i Grenland, 2000 – 2013.

2.5.1 Indeksert vekst

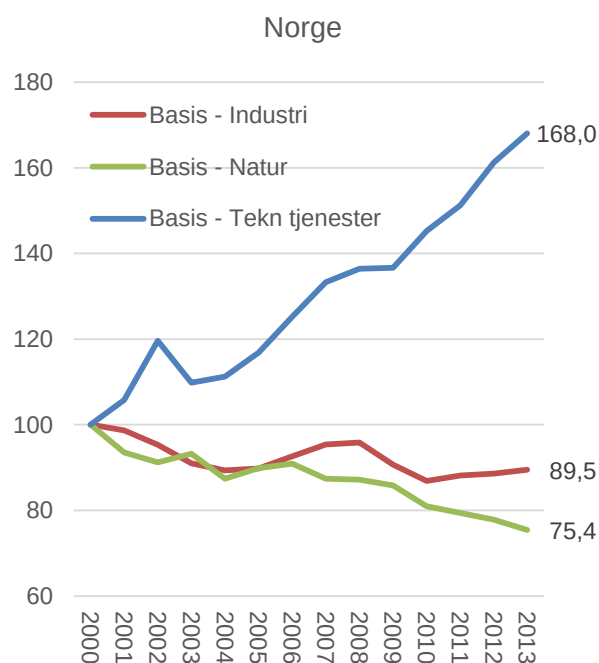
Industrien har derimot blitt hardere rammet i Grenland enn i landet som helhet, slik vi allerede har sett. Nesten 40 prosent av arbeidsplassene har blitt borte siden 2000, men i 2013 var det en liten oppgang.

De teknologiske tjenestene vokser raskt i Grenland. Etter finanskrisen har det derimot vært en svak nedgang. I 2013 ble det nedgang i antall ansatte innen teknologiske tjenester i Grenland, mens det var vekst ellers i landet.

Grenland har i større grad enn landet som helhet klart å beholde flesteparten av arbeidsplassene sine innen de naturbaserte næringene. Det er stort sett landbruk som utgjør de naturbaserte næringene i Grenland.

Figur 26: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Grenland, 2000-2013.

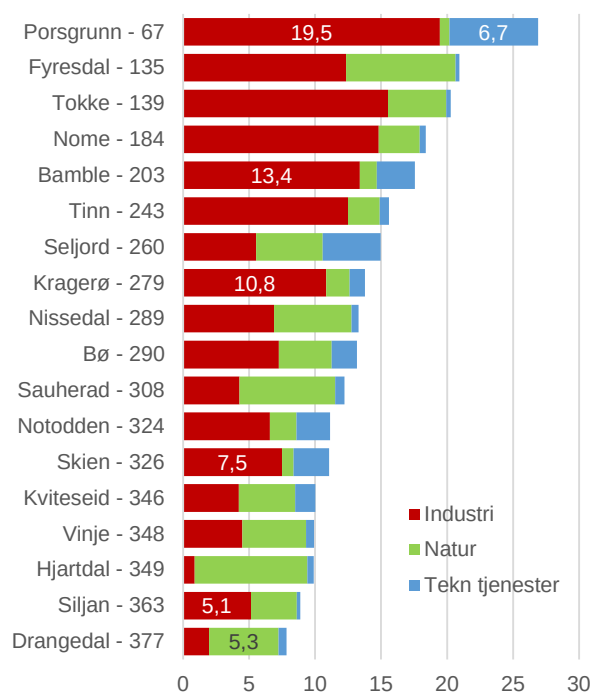

Figur 27: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Norge, 2000-2013

2.5.2 Nivå og vekstimpulser

Porsgrunn er kommunen i Grenland med høyest nivå på basisnæringene. Med nivå mener vi antall arbeidsplasser som prosentvis andel av samlet sysselsetting. Bamble har litt over middels nivå av basisnæringer i 2013, mens Kragerø har litt under middels, som vi kan se av rangeringsnumrene.

Skien, Siljan og Drangedal har forholdsvis lite basisnæringer.

Figur 28: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, i basisnæringene i kommunene i Telemark i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.5.3 Vekstimpulser etter finanskrisen

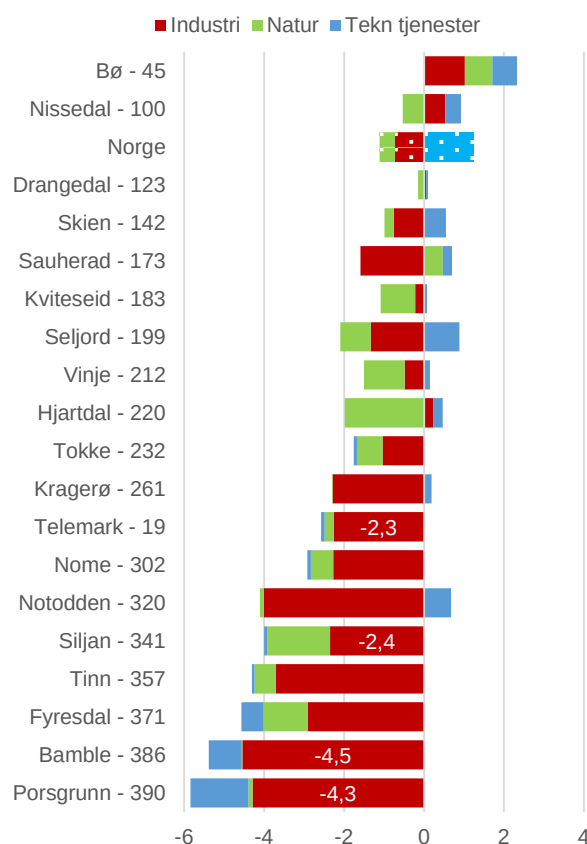
Nesten alle kommunene i Telemark har hatt svakere vekst i basisnæringene enn det landet som helhet har hatt.

Verst er det for Porsgrunn, som etter finanskrisen har mistet arbeidsplasser i basisnæringene nesten tilsvarende 6 prosent av samlet sysselsetting. Bamble har også hatt en stor nedgang i basisnæringene, både i fylket, men også sammenliknet med andre kommuner i Norge.

Drangedal og Skien har kommet relativt godt ut av det. Vekstimpulsene fra basisnæringene i disse kommunene er under landsgjennomsnittet, men over medianverdien.

Det er kommunene som i utgangspunktet hadde mye industri som har fått sterkest nedgang etter finanskrisen.

Telemark er fylket med sterkest nedgang i basisnæringene etter finanskrisen. Telemark er rangert som nummer 19 blant de 19 fylkene.

Figur 29: Endring som andel av sysselsettingen fra 2008 til 2013 i basisnæringene i kommunene i Telemark. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.5.4 Dekomponering av veksten i basisnæringene

Når vi skal studere arbeidsplassutviklingen i privat sektor er det viktig å skille struktur fra attraktivitet. I figuren til høyre viser den grønne linjen endring i antall arbeidsplasser i basisnæringene fra en treårsperiode til en annen.

De grå stolpene viser hvilken vekst Grenland skulle ha hatt, dersom veksten i Grenland var lik som veksten på landsbasis. De sorte stolpene korrigerer for bransjeeffekten. De sorte stolpene viser dermed hvor mange arbeidsplasser Grenland skulle ha hatt, når vi trekker bort effekten av den nasjonale veksten. De sorte og grå stolpene viser da hva som statistisk sett er den forventede veksten i Grenland.

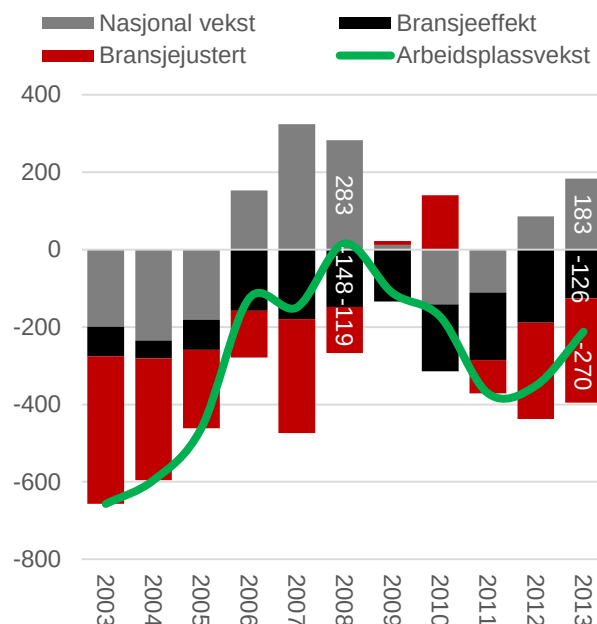
Avviket mellom den faktiske veksten (grønn linje) og den forventede (sorte og grå stolper) kalles bransjejustert vekst. Den er illustrert ved de røde stolpene, og viser vekst utover det som er forventet. Vi bruker den bransjejusterte veksten som mål på attraktiviteten for bedrift i basisnæringene.

I alle periodene unntatt 2007-2009 har den faktiske arbeidsplassveksten i basisnæringene i Grenland vært lavere enn forutsetningene skulle tilsi. Mens det var høykonjunktur i Norge rett før finanskrisen, skulle den nasjonale veksten tilsi en årlig arbeidsplassvekst på 283 arbeidsplasser i Grenland, mens tilsi 148 arbeidsplasser mindre enn dette. I realiteten var arbeidsplassveksten omtrent null, og det var da en manglende vekst tilsvarende 119 arbeidsplasser. Rett etter finanskrisen var ikke nedgangen så sterk som den skulle vært, normalt sett, og da var den bransjejusterte veksten positiv.

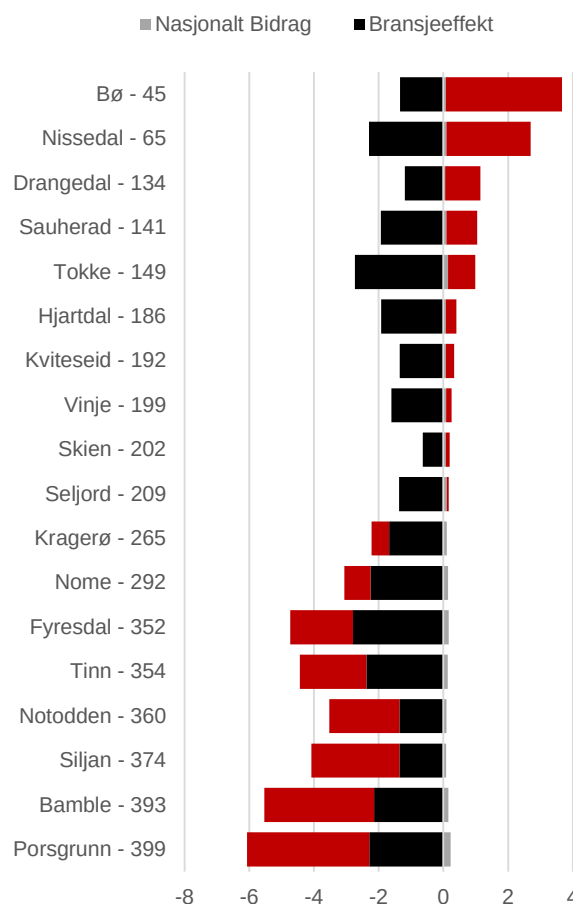
Den siste treårsperioden har Grenland hatt en manglende vekst på 270 arbeidsplasser. Grenland har dermed vært lite attraktiv for basisnæringene. I 2013 var det nedgang i de teknologiske tjenestene som bidro mest til det.

Det er spesielt Siljan, Bamble og Porsgrunn som har hatt en unormalt svak utvikling i basisnæringene etter finanskrisen. Drangedal har hatt en positiv bransjejustert vekst, mens Skien har hatt en vekst som normalt ut ifra strukturelle forhold.

Ingen kommuner i Telemark har en positiv bransjeeffekt i basisnæringene.

Figur 30: Årlige vekst i absolutte tall, basisnæring i Grenland. Tre års glidende gjennomsnitt. Den røde linjen viser den faktiske veksten. Stolpene viser nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

Figur 31: Vekstimpulser i basisnæringene i kommunene i Telemark fra 2008 til 2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

2.6 Besøksnæringer, befolkningseffekt og besøksoverskudd

Besøksnæringer er ikke bare turisme. Handelsbransjen er størst blant besøksnæringene. Besøksnæringene omsetter mest til egen befolkning. Steder med befolkningsvekst kan derfor forvente arbeidsplassvekst i besøksnæringene. Dette må vi justere for når vi skal analysere arbeidsplassutviklingen i besøksnæringene.

I tabellen under presenterer vi hovedtallene for besøksnæringene i Grenland. Vekstimpulsene i Grenland er sammenliknet med vekstimpulsene for Norge.

Tabell 3: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i 2000 og 2013, absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls og vekstimpuls på landsbasis i samme periode.

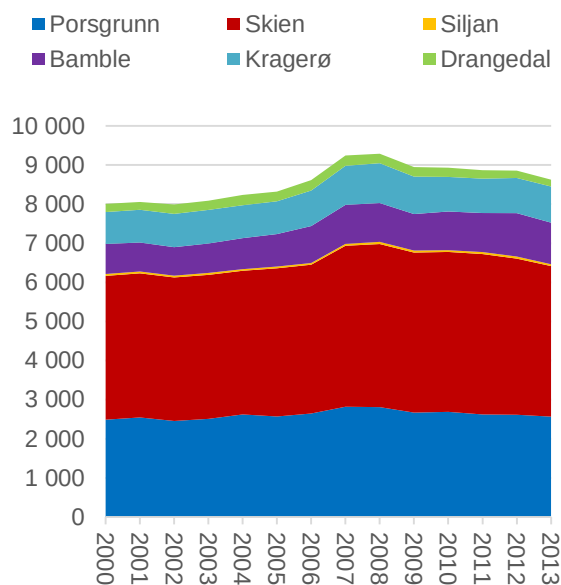
Næring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Besøk	Aktivitet	938	1 106	168	17,9	0,3	0,5
	Handel	5 552	6 172	620	11,2	1,1	1,2
	Overnatting	400	272	-128	-32,0	-0,2	-0,1
	Servering	1 116	1 075	-41	-3,7	-0,1	0,3
	Totalsum	8 006	8 625	619	7,7	1,1	2,0
	Sysselsatte	54 534	57 883	3 349	6,1		

Det har blitt skapt 619 arbeidsplasser i besøksnæringene i Grenland fra 2000 til 2013. Dette tilsvarer 1,1 prosent av sysselsettingen. Nesten all veksten kommer fra handelsbransjen.

Veksten i besøksnæringene har vært høyere på landsbasis.

Siden antall arbeidsplasser i besøksnæringene ofte reflekterer antall innbyggere i kommunen, er de fleste arbeidsplasser i besøksnæringene i Skien og Porsgrunn.

Steder som har hatt høyere vekst i besøksnæringene enn befolkningsveksten skulle tilsi, har et positivt besøksoverskudd, og er definert som attraktiv for besøk.

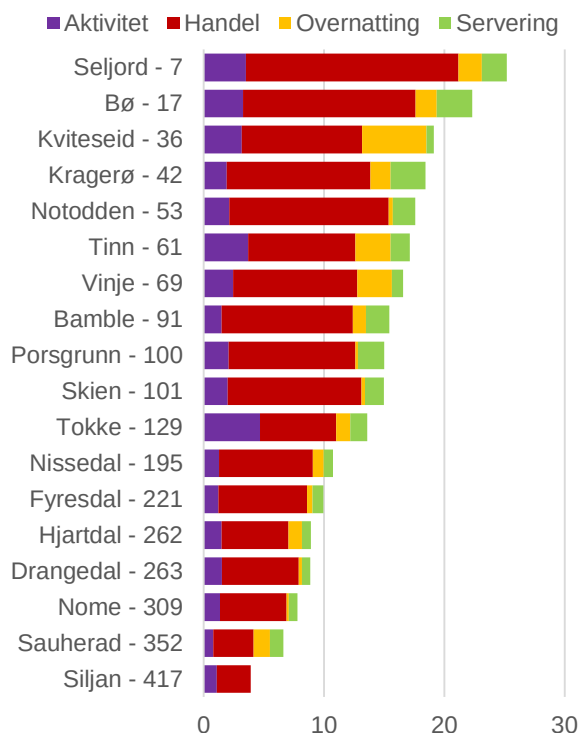
Figur 32: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i kommunene i Grenland.

2.6.1 Besøksnæringer nivå

I Grenland er det Kragerø som har høyest konsentrasjon av sitt næringsliv knyttet til besøksnæringene.

Siljan har veldig lite næringsliv knyttet til besøksnæringene, og rangerer lavt blant alle kommunene i landet. De som bor i Siljan reiser nok til Skien eller Porsgrunn når de skal handle, gå på café og restaurant, klippe håret, gå på kino eller konsert?

Ofte er det slik at handelen konsentrerer seg i noen sentra, og at nabokommuner dermed har lite besøksnæringer. Aktivitetsnæringer og overnatting er mest knyttet til turisme, hvor det ofte er små kommuner som har relativt store andeler.

Figur 33: Nivå, antall arbeidsplasser i besøksnæringene som andel av sysselsettingen, i kommunene i Telemark i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.6.2 Vekstimpulser etter finanskrisen

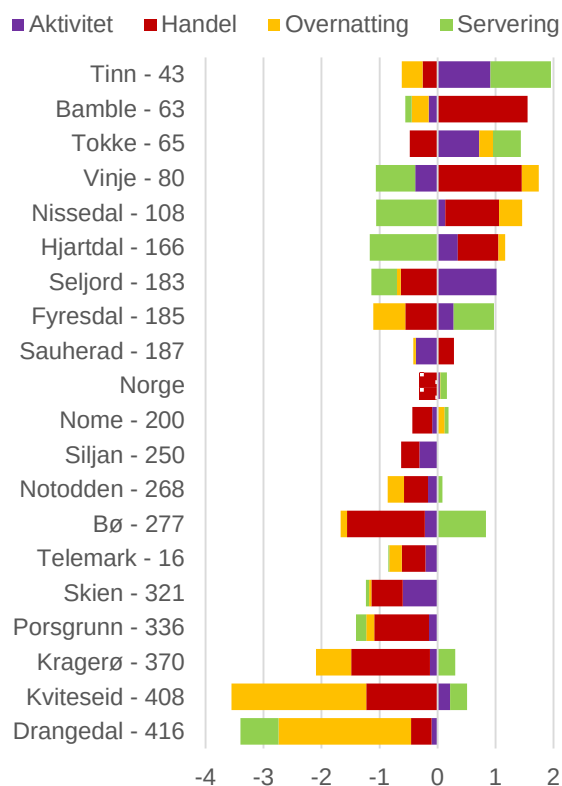
Etter finanskrisen har landet som helhet hatt nedgang i besøksnæringene, hovedsakelig på grunn av nedgang i handelsbransjen. Telemark fylke rangerer nummer 16, dvs. at tre fylker har hatt en dårligere utvikling i besøksnæringene enn Telemark.

Vekstimpulsene fra besøksnæringene er ikke fullt så dramatiske som vekstimpulsene fra basisnæringene. Porsgrunn, som rangerte nederst på lista over vekstimpulser i basisnæringene, tapte arbeidsplasser nesten tilsvarende 6 prosent av sysselsettingen. Drangedal, som rangerer nederst blant kommunene i Telemark mht. vekstimpulser fra besøksnæringene, har tapt arbeidsplasser tilsvarende litt mer enn 3 prosent av sysselsettingen.

Det er aldri bra å miste arbeidsplasser, men vi ser at besøksnæringene ikke svinger fullt så mye som det basisnæringene gjør.

I Grenland er det bare Bamble som har fått positive vekstimpulser fra besøksnæringene. Det skyldes vekst i handelsbransjen.

Fire av de fem kommunene som har fått vekstimpulser under fylkessnittet, ligger i Grenland.

Figur 34: Vekstimpulser, dvs. endring i antall arbeidsplasser i besøksnæringene som andel av sysselsettingen, kommunene i Telemark, 2008-2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.6.3 Dekomponering av veksten i besøksnæringene

For å forklare hva veksten skyldes, har vi tidligere dekomponert veksten i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Det som kjennetegner besøksnæringene er at kunden må være personlig til stede. Handelen er den største av besøksnæringene, og besøksnæringene omsetter mye til egen befolkning. Da vil steder med befolkningsvekst kunne forvente en øking i besøksnæringene. Dette må vi justere for. Vekst utover det befolkningsutviklingen skulle tilsi kaller vi endring i besøksoverskudd, og dette er et mål på besøksattraktiviteten.

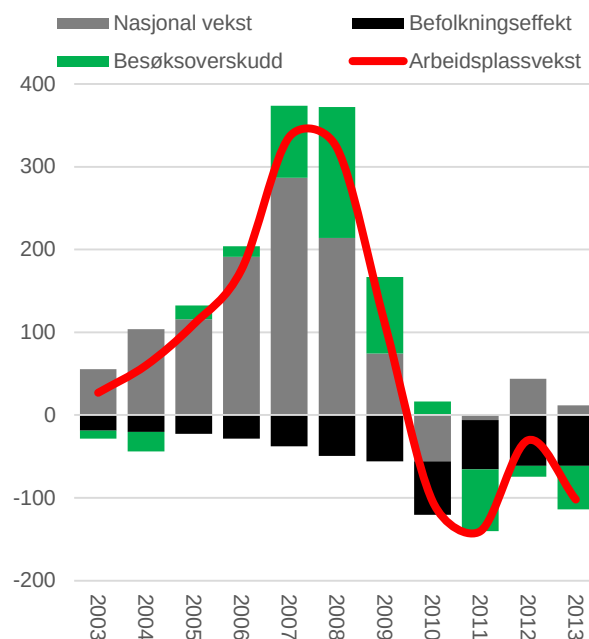
Før finanskrisen var veksten i besøksnæringene høyere enn forutsetningen skulle tilsi. De siste tre treårsperiodene har det vært en svakere vekst enn forventet. Siden Grenland har en lavere befolkningsvekst enn landet som helhet, forventes det også noe lavere arbeidsplassvekst i besøksnæringene enn det landet som helhet har.

2.6.4 Vekstimpulser etter finanskrisen – struktur og attraktivitet

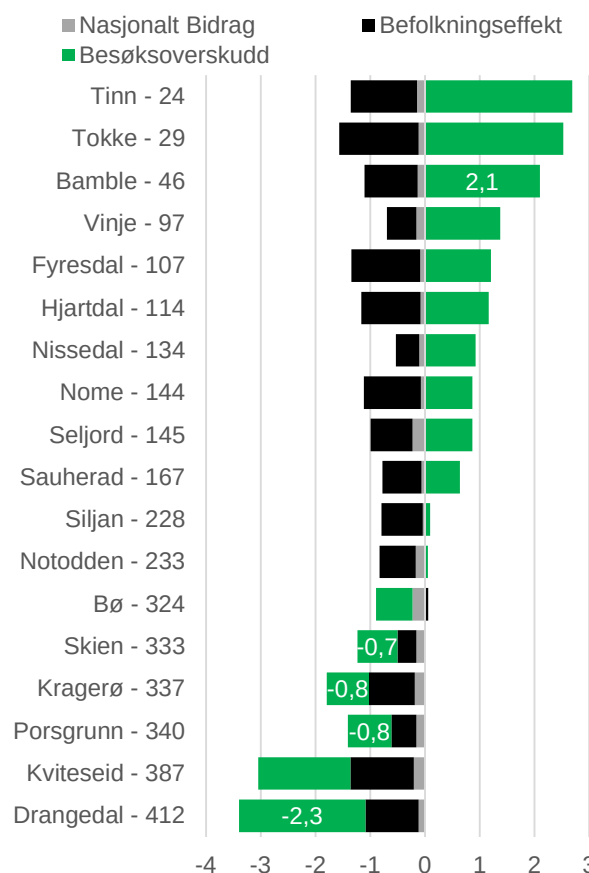
Bamble har hatt en høyere vekst i besøksnæringene enn befolkningseffekten skulle tilsi, og har derfor vært attraktiv for besøk. Bamble rangerer som nummer 46 blant landets 428 kommuner.

Siljan har hatt en utvikling i besøksnæringene som er forventet ut ifra nasjonal vekst og bransjestruktur.

De øvrige kommunene i Grenland har hatt en svakere vekst enn forutsetningene skulle tilsi, og har dermed ikke vært attraktive for besøk. I Drangedal har den manglende arbeidsplassveksten i besøksnæringene tilsvart 2,3 prosent av sysselsettingen. Drangedal rangerer med det som nummer 412 blant landets 428 kommuner.

Figur 35: Vekst i absolutte tall, besøksnæringene, Grenland, 2000 til 2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 36: Vekstimpulser fra besøksnæringene fra 2008 til 2013 i kommunene i Telemark dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og befolkningsoverskudd.

2.7 Regionale næringer, bransjestruktur og attraktivitet

De regionale næringene er sammensatt av mange ulike bransjer. På landsbasis er det de regionale næringene som er størst og som vokser mest, hvis vi ser bort fra offentlig sektor. De regionale næringene er mest konsentrert i de store byene, men de aller fleste kommuner, også små, har en viss grad av regionale næringer, f.eks. bygg og anlegg, transport og forretningsmessige tjenester.

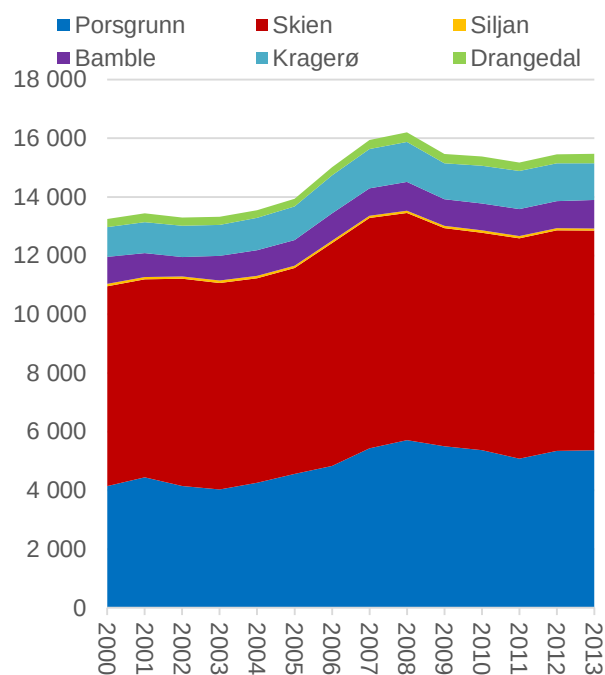
Tabell 4: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene 2000 og 2013, absolutt endring, prosentvis endring, og vekstimpuls i Grenland og Norge fra 2000 til 2013.

	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Regional	Agentur og Engros	1 844	1 931	87	4,7	0,2	0,2
	Bygg og anlegg	3 384	4 584	1 200	35,5	2,2	3,1
	Diverse	2 370	2 732	362	15,3	0,7	1,1
	Finans, eiendom, utleie	1 198	1 285	87	7,3	0,2	0,3
	Forr. tjenesteyting	1 600	2 308	708	44,3	1,3	1,5
	Transport	2 491	1 914	-577	-23,2	-1,1	-0,8
	Utleie av arbeidskraft	363	717	354	97,5	0,6	0,6
	Totalsum	13 250	15 471	2 221	16,8	4,1	6,1
	Sysselsatte	54 534	57 883	3 349	6,1		

Med unntak av transportbransjen har det vært arbeidsplassvekst i samtlige bransjer innen de regionale næringene i Grenland. Slik har det også vært på landsbasis.

Vekstimpulsene fra de regionale næringene har vært litt svakere enn vekstimpulsene fra de regionale næringene på landsbasis.

De fleste arbeidsplassene i de regionale næringene i Grenland er i Skien eller Porsgrunn.

Figur 37: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene i kommunene i Grenland.

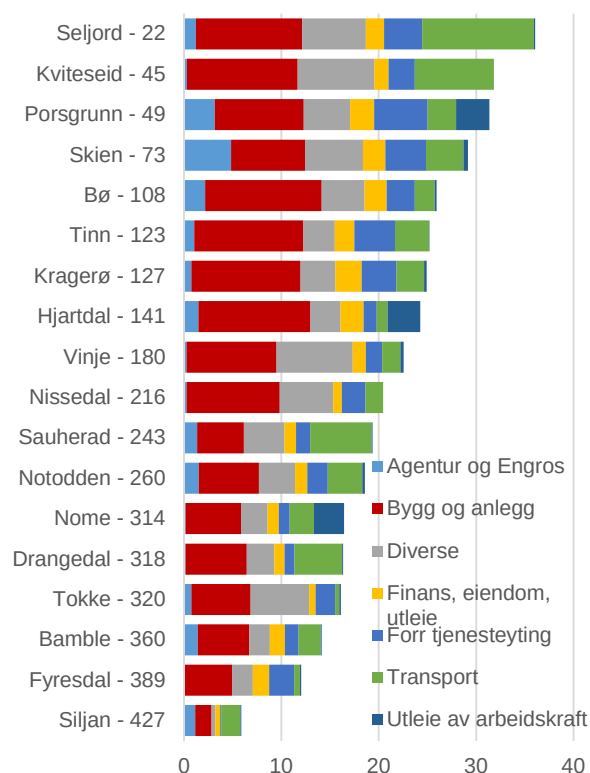
2.7.1 Nivå

De regionale næringene har en tendens til å klumpe seg i byer og regionale sentra. Det er spesielt forretningsmessig tjenesteyting, finans, eiendom og utleie og agentur og engros som er typiske bynæringer. Bygg og anlegg og transport er bransjer som er godt spredt utover landet.

Det er derfor ingen overraskelse at Porsgrunn og Skien er kommunene i Grenland med høyest konsentrasjon av de regionale næringene. Også i nasjonal sammenheng er de regionale næringene store i disse kommunene.

Siljan har lite regionale næringer. Bare én kommune i Norge har en mindre andel av næringslivet knyttet til de regionale næringene.

Telemark er litt utypisk ved at små kommuner som Seljord og Kviteseid har høyest konsentrasjon av de regionale næringene.

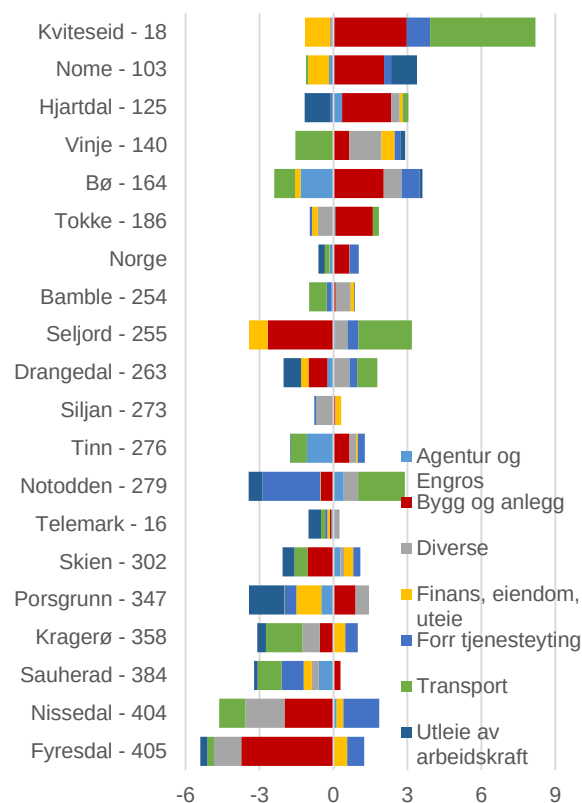
Figur 38: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, på de regionale næringene i kommunene i Telemark i 2013.

2.7.2 Vekstimpulser etter finanskrisen

Utviklingen i de regionale næringene er også mindre dramatisk enn i basisnæringene. Men siden de regionale næringene er størst, får arbeidsplassutviklingen i de regionale næringene stor betydning.

Kommunene i Grenland med høyest konsentrasjon av regionale næringer, Skien og Porsgrunn, har begge mistet mange arbeidsplasser i denne næringstypen. De negative vekstimpulsene fra de regionale næringene i Porsgrunn og Skien ligger under snittet for Telemark. Også Kragerø har fått sterke negative vekstimpulser fra de regionale næringene etter finanskrisen.

Blant kommunene i Grenland er det Bamble som har hatt en minst dårlig utvikling. Bamble har likevel vekstimpulser som er lavere enn landsgjennomsnittet.

Figur 39: Vekstimpulser fra de regionale næringene fra 2008 til 2013, i kommunene i Telemark.

2.7.3 Dekomponering av veksten i de regionale næringene

Bransjestrukturen har mindre å si for utviklingen i de regionale næringene enn den har for utviklingen i basisnæringene.

Grenland har en bransjesammensetning i de regionale næringene som tilsier vekst. Bransjeeffekten er derfor positiv. Med unntak av 2011 har den nasjonale veksten i de regionale næringene vært positiv hver treårsperiode.

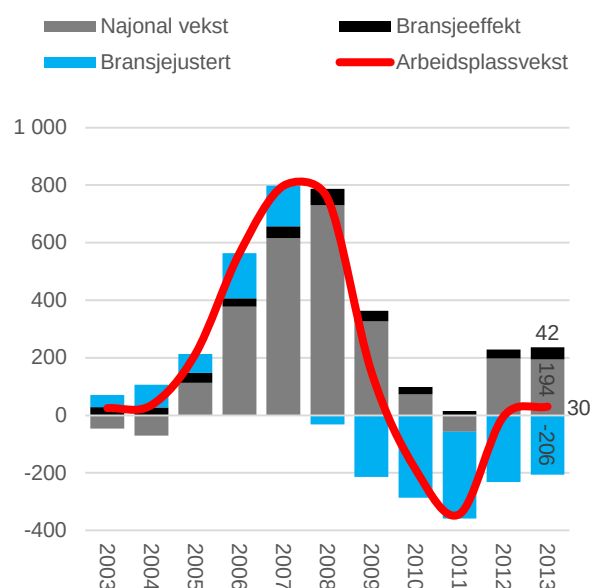
Før finanskrisen var veksten i de regionale næringene i Grenland høyere enn den nasjonale veksten og bransjeeffekten skulle tilsi. Etter finanskrisen har derimot veksten vært svakere enn forventet.

I den siste treårsperioden økte antall arbeidsplasser i de regionale næringene i Grenland med 30. Hvis veksten i Grenland hadde vært lik den nasjonale veksten, skulle antall arbeidsplasser ha økt med 194. Dersom veksten – bransje for bransje – hadde vært lik som i landet som helhet, skulle Grenland hatt en ytterligere vekst på 42 arbeidsplasser. Forskjellen mellom den forventede veksten og den reelle veksten er på -206 arbeidsplasser. Grenland har dermed en negativ bransjejustert vekst, og er ikke attraktiv for de regionale næringene etter våre målemetoder.

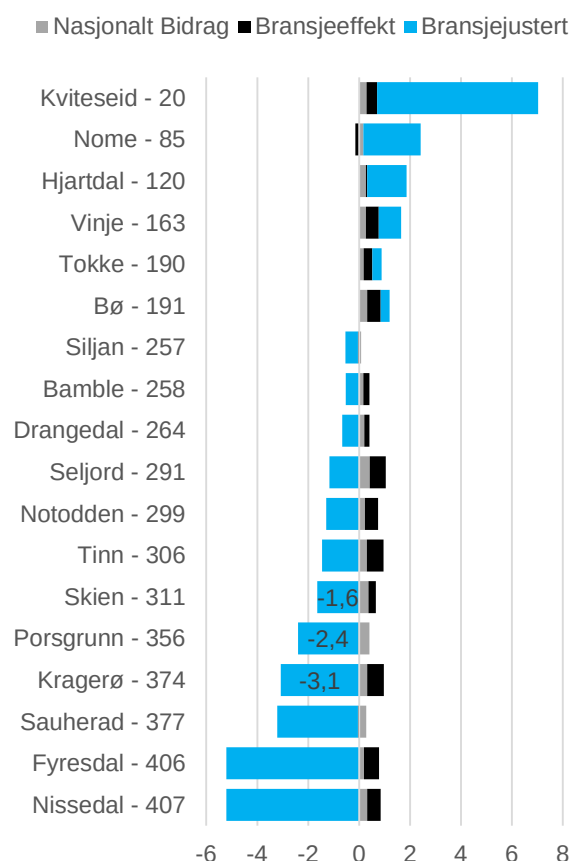
2.7.4 Vekstimpulser etter finanskrisen – dekomponert i struktur og attraktivitet

Den nasjonale veksten har vært lav etter finanskrisen, og bransjeeffekten er også ganske liten i mange kommuner. Derfor er det andre forhold som spiller inn, når en skal analysere veksten i de regionale næringene.

Samtlige kommuner i Grenland har hatt en negativ bransjejustert vekst i de regionale næringene. Kragerø har hatt den svakeste. Kragerø har «tapt» arbeidsplasser i de regionale næringene tilsvarende 3,1 prosent av sysselsettingen. Også Skien og Porsgrunn har lav bransjejustert vekst i nasjonal sammenheng.

Figur 40: Vekst i regionale næringene i Grenland fra 2000 til 2013, absolutte tall. Tre års glidende gjennomsnitt. Dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

Figur 41: Vekstimpulser fra de regionale næringene i kommunene i Telemark 2008-2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

2.7.5 Oppsummering næringsattraktivitet

Vi vil nå oppsummere næringsattraktiviteten i Grenland. Den øverste figuren til høyre viser den bransjusterte veksten i hver næringstype for de siste ti treårsperiodene. Den sorte linjen viser den samlede bransjusterte veksten i privat sektor (unntatt lokale næringer).

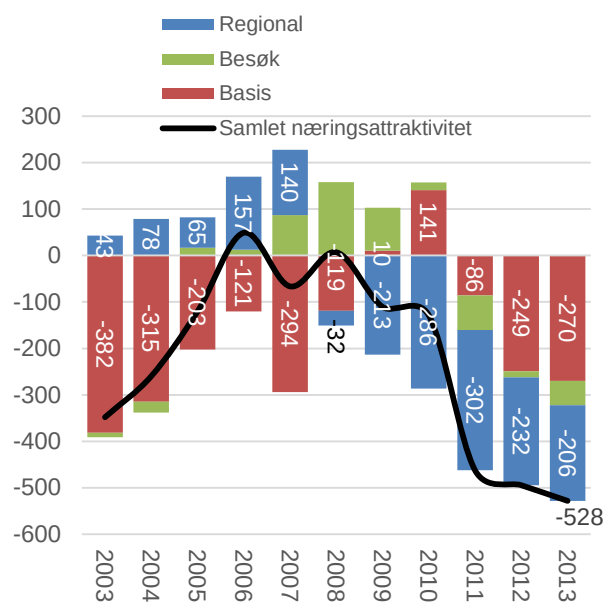
Figuren under viser hvor mye den nasjonale veksten og den samlede struktureffekten har bidratt med. Den samlede struktureffekten er bransjeeffekten i basisnæringene og de regionale næringene, og befolkningseffekten i besøksnæringene.

Av den øverste figuren ser vi at i den siste treårsperioden er det 528 arbeidsplasser i privat sektor som skulle blitt skapt i Grenland, dersom utviklingen i Grenland hadde vært som utviklingen nasjonalt. Det er vekst som er justert for både bransjestruktur og befolkningsvekst. Før finanskrisen var det spesielt basisnæringene som vokste lavere enn normalt. Etter finanskrisen har utviklingen i de regionale næringene gått fra å være positiv til negativ. Besøksnæringene har også hatt lavere vekst enn forventet etter finanskrisen, men besøksnæringene utgjør en mindre andel av den bransjusterte veksten enn de basisnæringene og de regionale næringene gjør.

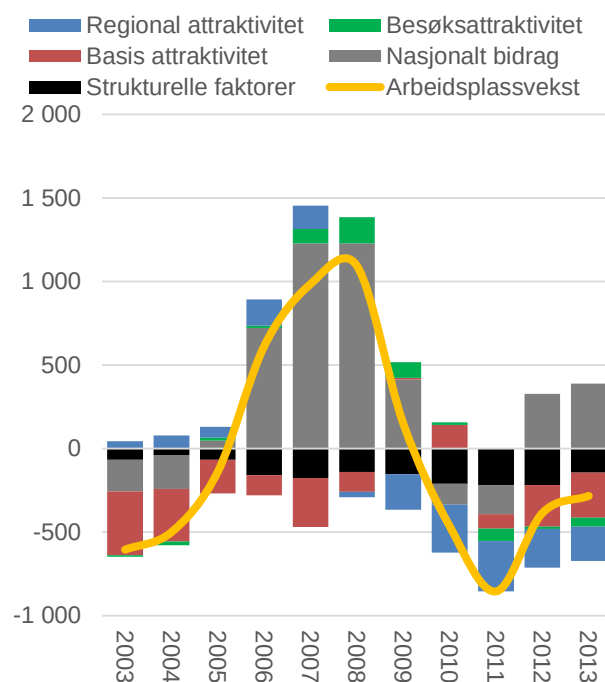
Nederste figur til høyre viser at i nasjonal oppgangstid får den bransjusterte veksten mindre å si for utviklingen på stedet. I treårsperiodene fra 2006 til 2009 var det så høy vekst på landsbasis, at dette bidro til høy vekst også i Grenland. Vekten var likevel lavere enn den nasjonale veksten skulle tilsi.

De strukturelle forholdene for vekst i privat sektor ble dårlige etter finanskrisen, men de ser nå ut til å bli mindre dårlige.

Etter finanskrisen kan mye av nedgangen i privat sektor ikke forklares av utenforliggende faktorer som nasjonale konjunkturer og bransjestruktur. Grenland har et uutnyttet potensiale for mer vekst i privat sektor. Hvis regionen klarer å bli mer attraktiv for bedrift og besøk, kan den negative trenden snu.

Figur 42: Samlet næringsattraktivitet i Grenland i absolutte tall, 3 års glidende gjennomsnitt.

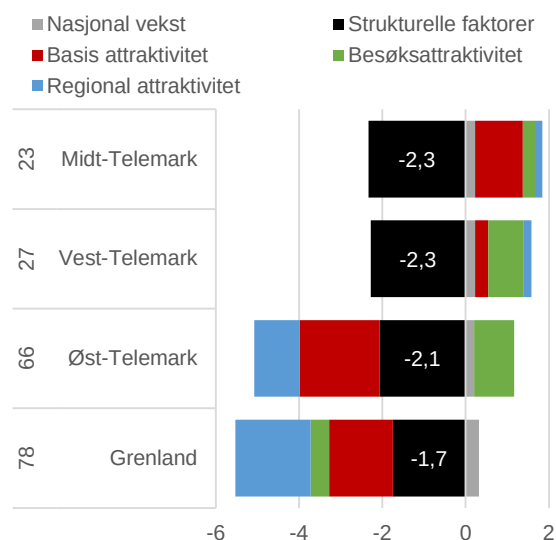

Figur 43: Vekst i privat sektor i Grenland i absolutte tall, dekomponert i nasjonal vekst, samlet struktureffekt og attraktivitet. 3 års glidende gjennomsnitt.

2.7.6 Attraktivitet og struktur etter finanskrisen - regioner

Alle regionene i Telemark har dårlige strukturelle forhold for vekst i næringslivet. Grenland har de minst dårlige blant regionene i fylket. Etter finanskrisen har Grenland kunnet regne med en nedgang tilsvarende 1,7 prosent av sysselsettingen på grunn av dårlige strukturelle forhold.

Grenland er regionene i Telemark med dårligst bransjejustert vekst. Også nasjonalt kommer Grenland dårlig ut. Bare seks (av 84) regioner har hatt en dårlige bransjejustert vekst enn Grenland. Hvis Grenland klarer å snu trenden i spesielt basisnæringene og i de regionale næringene, vil det gi høy arbeidsplassvekst og snu den negative trenden i regionene.

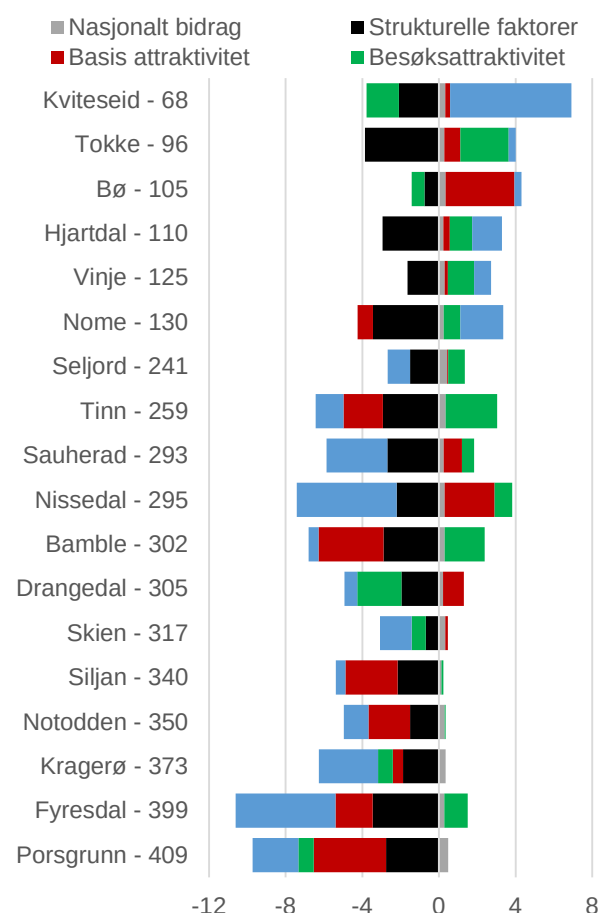

Figur 44: Samlet attraktivitet, nasjonal vekst og strukturelle forhold i basis-, besøks- og de regionale næringene i regionene i Telemark fra 2008 til 2013. Rangering mht. samlet næringsattraktivitet blant landets 84 regioner.

2.7.7 Attraktivitet og struktur etter finanskrisen - kommuner

Porsgrunn kommer dårligst ut mht. bransjejustert vekst i næringslivet blant kommunene i Telemark. Porsgrunn er blant kommunene i Norge med svakest bransjejustert næringsutvikling.

Bamble har gjort det minst dårlig, men rangerer langt under middels nasjonalt.

Figur 45: Samlet attraktivitet, nasjonal vekst og strukturelle forhold i basis-, besøks- og de regionale næringene i kommunene i Telemark fra 2008 til 2013. Rangering mht. samlet næringsattraktivitet blant landets 428 kommuner.

3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

Et av de viktigste strukturelle forholdene for positiv nettoflytting er hvordan stedet henger sammen med området utenfor. Hvor lett er det å pendle ut og inn av stedet, og hvordan er arbeidsplassutviklingen i omkringliggende kommuner? Pendlingsstrømmene kan fortelle oss om disse forholdene.

Tabellene under viser pendlingen mellom kommunene i Grenland. Den øverste tabellen viser antall pendlere. Tabellen under viser den prosentvise andelen av den sysselsatte befolkningen fordelt på arbeidssted.

Tabell 5: Øverste tabell: Antall personer som bor i kommunene i Grenland fordelt på hvor de arbeider. Siste kolonne viser antall sysselsatte i kommunen. Siste rad viser antall arbeidsplasser i kommunen, 2013. Nederste tabell: Andel sysselsatte personer som jobber i kommunene i Grenland, 2013.

		Arbeidssted							Sysselsatte
		Porsgrunn	Skien	Siljan	Bamble	Kragerø	Drangedal	Utenfor	
Bosted	Porsgrunn	9 394	4 164	13	1 049	57	12	2 425	17 114
	Skien	4 616	17 192	93	495	57	24	3 210	25 687
	Siljan	130	526	336	11	0	0	203	1 206
	Bamble	1 765	886	2	3 149	79	6	1 000	6 887
	Kragerø	215	183	0	100	3 767	59	690	5 014
	Drangedal	122	143	0	35	238	1 071	366	1 975
	Utenfor	1 750	1 992	40	190	256	61		
Arbeidsplasser		17 992	25 086	484	5 029	4 454	1 233		

		Arbeidssted							Sysselsatte
		Porsgrunn	Skien	Siljan	Bamble	Kragerø	Drangedal	Utenfor	
Bosted	Porsgrunn	54,9	24,3	0,1	6,1	0,3	0,1	14,2	17 114
	Skien	18,0	66,9	0,4	1,9	0,2	0,1	12,5	25 687
	Siljan	10,8	43,6	27,9	0,9	0,0	0,0	16,8	1 206
	Bamble	25,6	12,9	0,0	45,7	1,1	0,1	14,5	6 887
	Kragerø	4,3	3,6	0,0	2,0	75,1	1,2	13,8	5 014
	Drangedal	6,2	7,2	0,0	1,8	12,1	54,2	18,5	1 975
	Utenfor	9,7	7,9	8,3	3,8	5,7	4,9		
Arbeidsplasser		17 992	25 086	484	5 029	4 454	1 233		

Det pendles mye internt i Grenland. Av den sysselsatte befolkningen i Porsgrunn jobbet litt over halvparten i samme kommune i 2013, mens nesten en fjerdedel jobbet i Skien.

Av den sysselsatte befolkningen i Skien jobbet 66,9 prosent i samme kommune, mens 18 prosent pendlet til Porsgrunn.

Siljan er en kommune som nesten «lever» av nabokommunene. 43,6 prosent av den sysselsatte befolkningen i Siljan jobber i Skien, og 10,8 prosent jobber i Porsgrunn. Bare 27,9 prosent jobber i samme kommune.

Kragerø er ikke fullt så integrert med andre kommuner. Der jobber tre fjerdedeler av den sysselsatte befolkningen i samme kommune. I Bamble derimot jobber under halvparten av den sysselsatte befolkningen i samme kommune, mens en fjerdedel av kommunens sysselsatte befolkning jobber i Porsgrunn.

3.1.1 Endringer i pendlingsmønstrene

Det er tydelig at mange pendler på tvers av kommunegrensene internt i Grenland. Er dette et konstant mønster, eller har pendlingsmønstrene endret seg? Det viser tabellen under.

Tabell 6: Endringer i pendling i Grenland fra 2000 til 2013. Siste kolonne og siste rad viser prosentvis endring i sysselsetting og antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013. De andre cellene viser differanse mellom prosentvis pendling i 2013 og 2000, og enheten er i prosentpoeng.

		Arbeidssted							
		Porsgrunn	Skien	Siljan	Bamble	Kragerø	Drangedal	Utenfor	Sysselsatte
Bosted	Porsgrunn	-8,2	5,1	0,0	0,4	0,1	0,0	2,6	9,7
	Skien	1,1	-2,1	0,0	-0,5	0,0	0,0	1,4	6,4
	Siljan	0,6	-3,0	-1,1	-0,7	-0,2	-0,1	4,4	1,7
	Bamble	-0,7	2,9	0,0	-5,2	0,2	-0,1	2,8	0,0
	Kragerø	1,4	0,4	0,0	-0,4	-2,1	0,0	0,8	2,9
	Drangedal	1,7	-1,4	0,0	-0,6	0,8	-0,8	0,3	7,6
	Utenfor	1,2	-0,3	2,6	-1,5	1,0	-0,3		
Arbeidsplasser		2,3	8,5	1,9	-8,1	3,1	6,6		

Andelen sysselsatte i Porsgrunn som jobber i egen kommune har blitt redusert med 8,2 prosentpoeng fra 2000 til 2013. I samme periode har pendlingen til Skien økt med 5,1 prosentpoeng, mens pendlingen til en kommune utenfor Grenland har økt med 2,6 prosentpoeng.

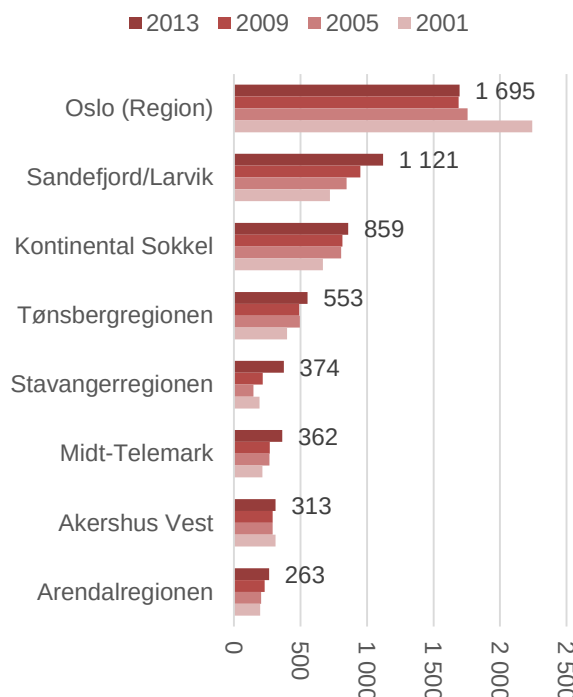
Andelen sysselsatte i Bamble som jobber i samme kommune har blitt redusert med 5,2 prosentpoeng fra 2000 til 2013. I samme periode har flere begynt å pendle til Skien og til kommuner utenfor Grenland.

Andelen som jobber i sin egen bostedskommune har blitt redusert i samtlige kommuner i Grenland, og det betyr at utpendlingen har økt i alle kommunene, og at arbeidsmarkedet i regionen har blitt stadig sterkere integrert. Samtidig har pendlingen ut og inn av regionen også økt mye, slik at Grenland har blitt mer integrert i naboregionene.

3.1.2 Utpendling

Regionen det pendles mest til fra Grenland er Oslo. Det var 1 695 personer som pendlet fra Grenland til Oslo i 2013. Antallet har gått ned siden 2001. Pendlingen til Oslo inkluderer antakelig en del studenter som faktisk bor i Oslo, mens som har beholdt bostedsadresse i Grenland. Dersom de har jobb på si, blir de registrert som pendlere.

Sandefjord/Larvik pendles det også en del til, og pendlingen til denne regionene har økt siden 2001. Det er også mange som pendler til Tønsbergregionen, og også her har antallet økt. Vestfold er dermed et mye viktigere arbeidsmarked for innbyggerne i Grenland enn resten av Telemark.

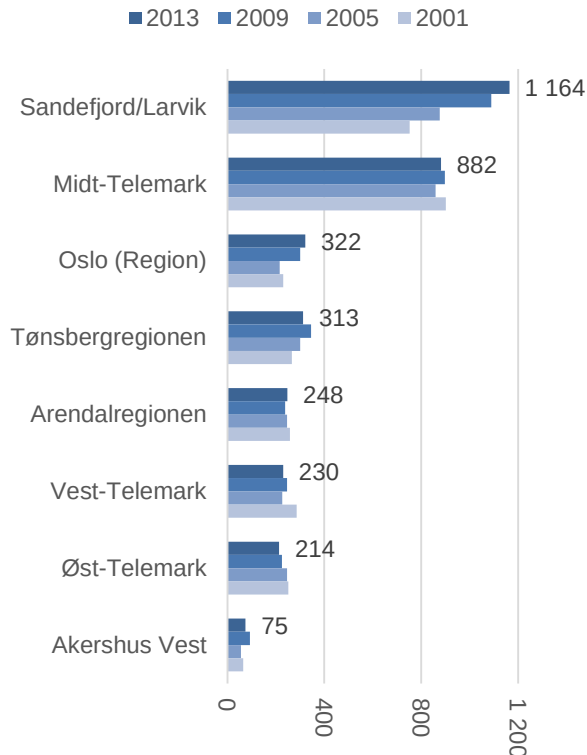

Figur 46: Antall personer som pendlet fra Grenland til de åtte regionene det pendles mest til.

3.1.3 Innpendling

I 2013 var det 1 164 personer som pendlet fra Sandefjord/Larvik til Grenland. Antallet har økt med over 400 siden 2001.

Antallet som pendler fra Midt-Telemark har vært stabilt siden 2001, og ligger på rundt 880.

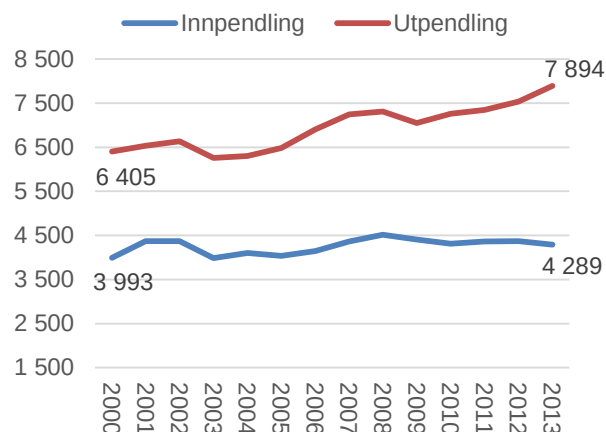

Figur 47: Antall personer som pendlet til Grenland fra de åtte regionene med størst innpendling til Grenland.

3.2 Samlet pendling

Totalt sett var det 7 894 personer som pendlet fra Grenland til en annen region i 2013, mens det var 4 289 personer som pendlet fra en annen region til Grenland.

Innpendlingen har holdt seg ganske stabil siden 2000, mens utpendlingen har økt mye. Det har naturligvis sammenheng med den svake arbeidsplassutviklingen i Grenland. Mulighetene for å pendle ut av regionen har gjort at den svake arbeidsplassutviklingen har gitt mindre utflytting enn arbeidsplassutviklingen skulle tilsi.

Figur 48: Antall personer som pendler inn og ut av Grenland, 2000-2013

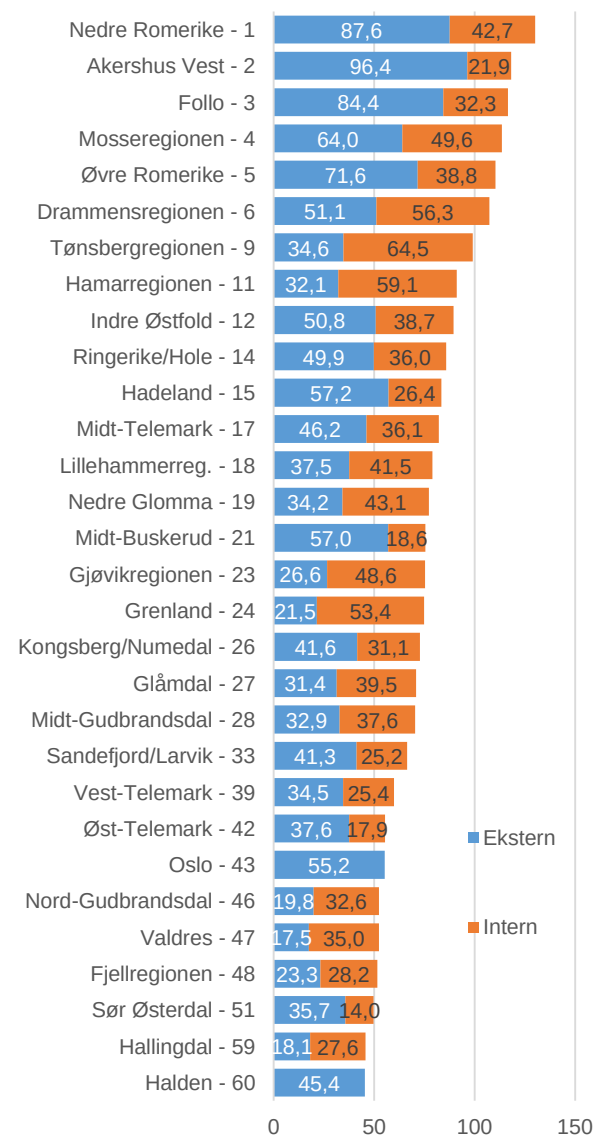
3.3 Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjon er et mål for hvor godt arbeidsmarkedet på et sted er integrert med arbeidsmarkedet utenfor stedet. Vi måler arbeidsmarkedsintegrasjonen med å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene som det pendles inn til.

Den eksterne arbeidsmarkedsintegrasjonen måler graden av pendling mellom regionene, mens den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen måler graden av pendling mellom kommunene internt i regionen. Vi skal se senere at dette betyr en hel del for nettoflyttingen til steder, og dette begrepet er sentralt i Attraktivitetsmodellen.

Grenland er en forholdsvis godt integrert region. Den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen er god, mens den interne er litt lavere. Samlet sett rangerer Grenlands som nummer 24 av de 83 regionene landet var delt inn i før Vestviken skilte seg fra Drammensregionen. Dette er godt over middels. Den gode arbeidsmarkedsintegrasjonen er fordelaktig for flyttmønsteret til regionene.

Midt-Telemark er bedre integrert enn Grenland, mens Øst- og Vest-Telemark har en dårligere samlet arbeidsmarkedsintegrasjon enn Grenland.

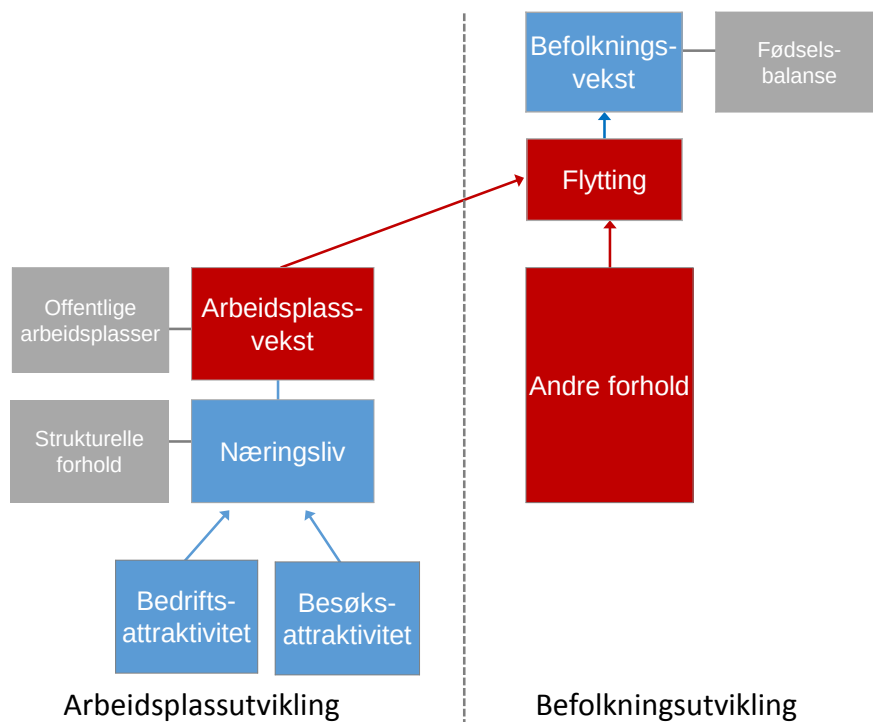

Figur 49: Arbeidsmarkedsintegrasjon i regionene på Østlandet i 2013. Rangeringsnummer mht. de 83 regioneneⁱⁱ i landet til venstre.

4. Bostedsattraktivitet

Vi har nå beskrevet og analysert utviklingen når det gjelder arbeidsplasser. I dette kapittelet skal se spesielt på bostedsattraktivitet. Steder som er attraktive som bosted trekker til seg innflyttere og holder på de som allerede bor på stedet. Slike steder får bedre befolkningsutvikling enn arbeidsplassveksten tilsier. Høy bostedsattraktivitet gjør det også lettere for næringslivet å rekruttere ansatte.

Vi skal nå analysere flyttingen på bakgrunn av arbeidsplassveksten. Hvordan er sammenhengen mellom arbeidsplassveksten og flyttingen? Er det andre forhold enn arbeidsplassveksten som har vært drivkrefter, og som har ført til at stedet har fått flere innflyttere?

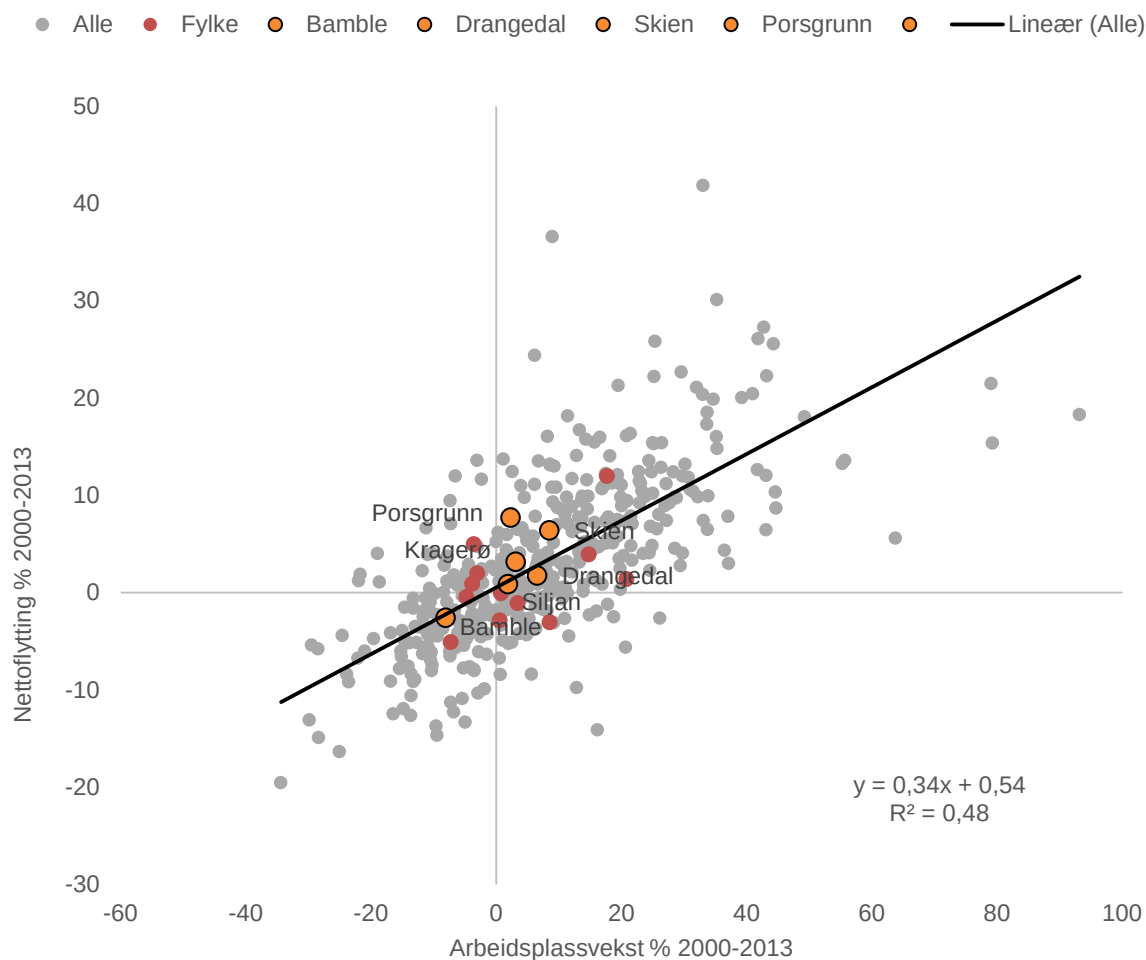

Figur 50: Attraktivitetsmodellen, og de delen vi skal fokusere på i dette kapittelet.

Det er viktig å avdekke sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflyttingen. Når vi kjenner denne sammenhengen kan vi finne ut av hvor mye av flyttingen som skyldes andre forhold. Etterpå skal vi se nærmere på disse andre forholdene. Det er noen strukturelle forhold som påvirker nettoflyttingen i stor grad. Til slutt kan vi finne ut om stedene er attraktive som bosteder.

4.1 Arbeidsplassvekst og flytting

Hvordan har sammenhengen vært mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner? Det kan vi se gjennom å lage et plott over arbeidsplassvekst og nettoflytting i kommunene i perioden 2000-2013.

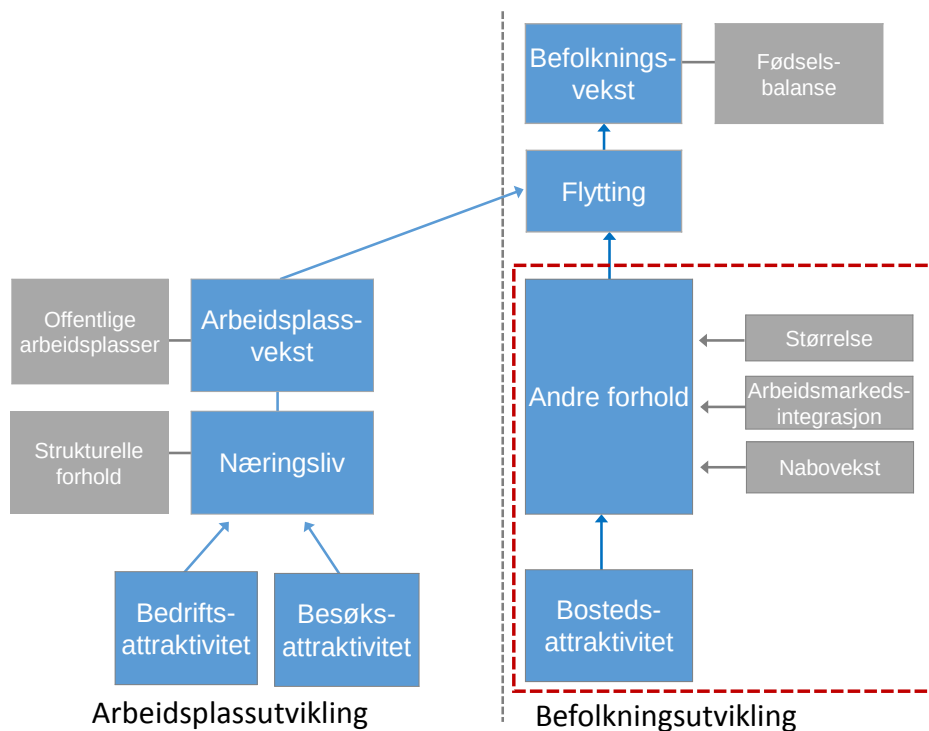
Figur 51: Kommunene i Norge, plasser etter arbeidsplassvekst og nettoflytting i perioden 2000-2013. De oransje er kommunene i Grenland. De røde er de øvrige kommunene i Telemark.

Det er en klar sammenheng mellom arbeidsplassvekst i kommunene og deres nettoflytting, som vi kan se av figuren over. Linjen viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsen i perioden etter 2000.

Porsgrunn, Skien og Kragerø har hatt en høyere nettoflytting enn arbeidsplassveksten isolert sett skulle tilsi. Bamble, Siljan og Drangedal har en nettoflytting som er som forventet av arbeidsplassveksten. Bamble er den eneste kommunen som har hatt arbeidsplassnedgang, og nettoflyttingen er litt negativ.

4.2 Strukturelle forhold og bostedsattraktivitet

Vi viste på forrige side at noen kommuner har hatt bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre kommuner har mindre nettoflytting. Nå skal vi analysere årsakene til disse avvikene.

Figur 52: Attraktivitetsmodellen.

Strukturelle forhold er faktorer som har en signifikant betydning for utviklingen, men som vanskelig kan påvirkes lokalt. Det er tre strukturelle forhold som har signifikant betydning for steders nettoflytting, etter at effekten av arbeidsplassveksten er korrigert for.

Den første er stedets *størrelse*, målt i innbyggertall. Steder med mange innbyggere har systematisk høyere nettoflytting, uavhengig av arbeidsplassveksten.

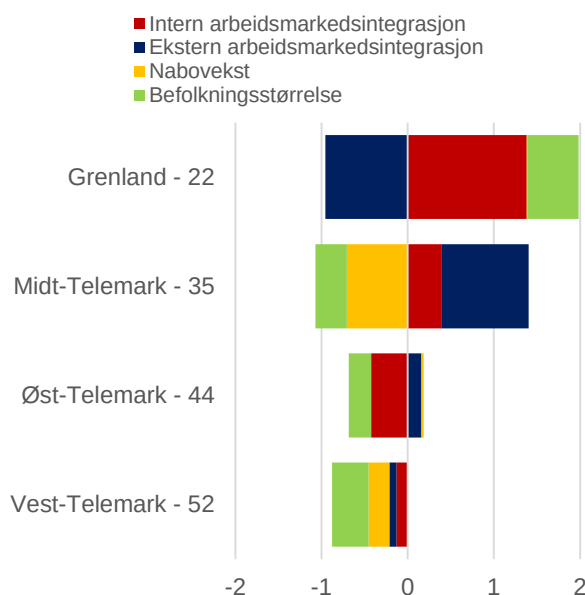
Den andre faktoren er *arbeidsmarkedsintegrasjon*. Steder som inngår i større arbeidsmarkeder, og som derfor har bedre pendlingsmuligheter for befolkningen har systematisk høyere nettoflytting. Disse to faktorene er statiske, ved at de forandrer seg svært langsomt. Når vi analyserer regioner ser vi på både den interne og den eksterne arbeidsmarkedsintegrasjonen.

Den tredje faktoren, *nabovekst*, er mer dynamisk og kan være helt forskjellig fra år til år. Det er arbeidsplassveksten i omkringliggende steder, veid med andelen som pendler til hvert sted. Dersom de omkringliggende stedene har arbeidsplassvekst blir nettoflyttingen påvirket positivt.

4.2.1 Strukturelle flyttefaktorer i regionene

Etter å ha korrigert for arbeidsplassveksten, ser vi at Grenland er regionen i Telemark med best forutsetninger for positiv nettoflytting. Dette skyldes først og fremst en god intern arbeidsmarkedsintegrasjon. Også Grenlands høye befolkningsstørrelse virker tiltrekkende på folk. Det som derimot trekker flyttetallet til Grenland ned, er den lave eksterne arbeidsmarkedsintegrasjonen. Det foregår lite pendling mellom Grenland og naboregioner, og dette har påvirket flyttetallet negativt.

Etter Grenland er det Midt-Telemark som har best forutsetninger for positiv nettoflytting. Øst-Telemark og Vest-Telemark har under middels gode forutsetninger for positiv nettoflytting.

Figur 53: Strukturelle flyttefaktorer i regionene i Telemark for perioden 2002 – 2013 (summen av fire siste treårsperioder). Rang blant landets 84 regioner.

4.2.2 Strukturelle flyttefaktorer i kommunene

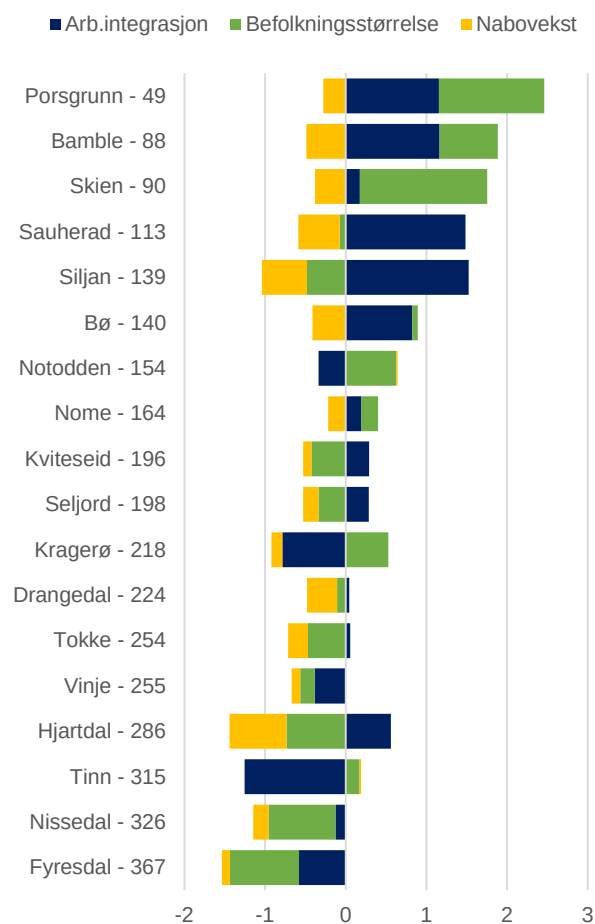
Porsgrunn har best forutsetninger for positiv nettoflytting i Telemark på grunn av en høy befolkningsstørrelse og en god arbeidsmarkedsintegrasjon med nabokommunene.

Deretter følger Bamble og Skien. Bamble tjener innflyttere på grunn av en god arbeidsmarkedsintegrasjon, og dernest på grunn av en høy befolkningsstørrelse. Kommunene har tappt noen innflyttere på grunn av lav arbeidsplassvekst i nabokommunene. Skien tjener innflyttere nesten utelukkende på grunn av den høye befolkningsstørrelsen.

Siljan taper innflyttere på grunn av lav nabovekst og en liten befolkningsstørrelse, men tjener desto flere innflyttere på grunn av den gode arbeidsmarkedsintegrasjonen.

Kragerø taper innflyttere siden kommunen har en lav arbeidsmarkedsintegrasjon, men tjener på å ha en høy befolkningsstørrelse.

Drangedal har dårlige forutsetninger for positiv nettoflytting. Dette skyldes først og fremst lav arbeidsplassvekst i nabokommunene.

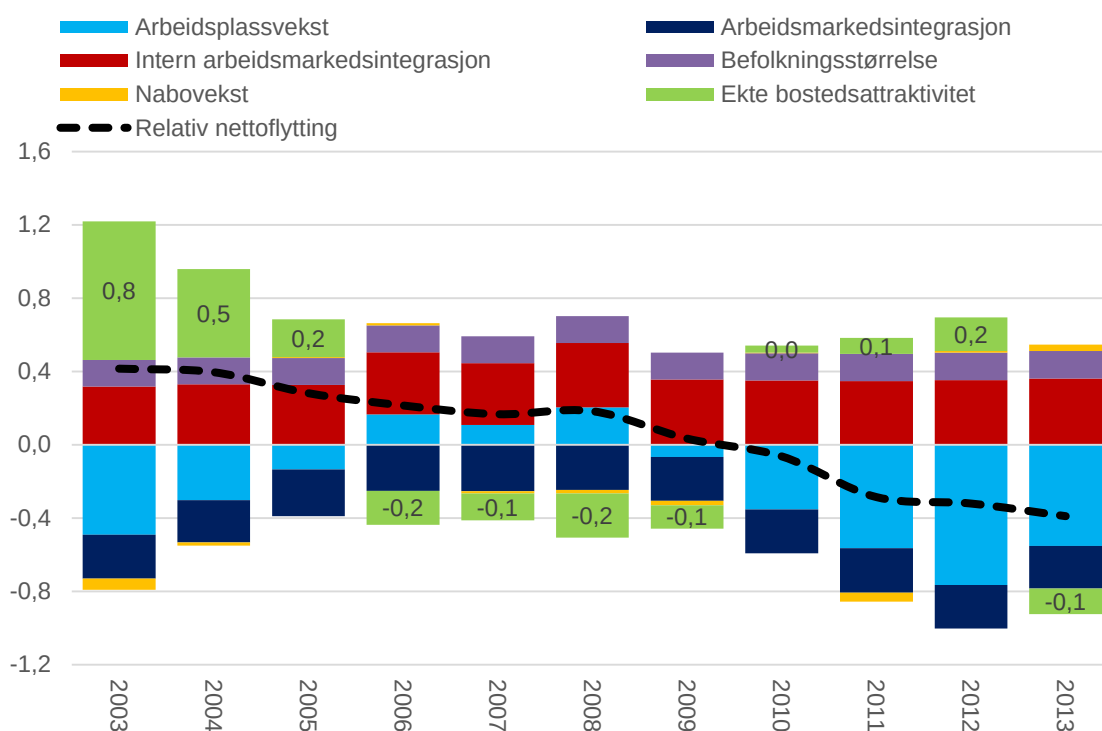
Figur 54: Effekten av de strukturelle flyttefaktorene på kommunenes nettoflytting siste fire treårsperioder. Ranging blant landets 428 kommuner.

4.2.3 Ekte bostedsattraktivitet

Nå har vi analysert nettoflyttingen, og regnet ut hva som skyldes arbeidsplassvekst og hva som skyldes strukturelle faktorer. Det er imidlertid fremdeles en del av nettoflyttingen som ikke kan forklares av disse faktorene. Når det ikke finnes en ytre forklaring, antar vi at det skyldes forhold som er spesielle for regionen. Denne restfaktoren blir da en indikator for bostedsattraktiviteten. Den viser om nettoflyttingen har vært unormalt høy eller lav gitt de forholdene som vi vet påvirker nettoflyttingen.

Utviklingen av Grenlands bostedsattraktivitet kan vi se i figuren under.

Figur 55: Den relative nettoflyttingen til Grenland, dekomponert i effekten av arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer. Den nettoflyttingen som ikke kan forklares av arbeidsplassveksten eller strukturelle faktorer er en indikator for bostedsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt. Enhetene er standardavvik av relativ nettoflytting.

Den relative nettoflyttingen til Grenland er avtakende. Den relative nettoflytting er da nettoflytting fratrasket nettoinnvandringen på landsbasis. Den var positiv på begynnelsen av 2000-tallet, men har vært negativ de siste årene.

Den lave arbeidsplassveksten kan forklare mye av den negative relative flyttingen. En svak ekstern arbeidsmarkedsintegrasjon kan også forklare den negative relative flyttingen.

Den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen i Grenland er god, og har hatt en positiv effekt på nettoflyttingen. Det har også befolkningsstørrelsen, selv om effekten av denne er mindre enn effekten av den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen.

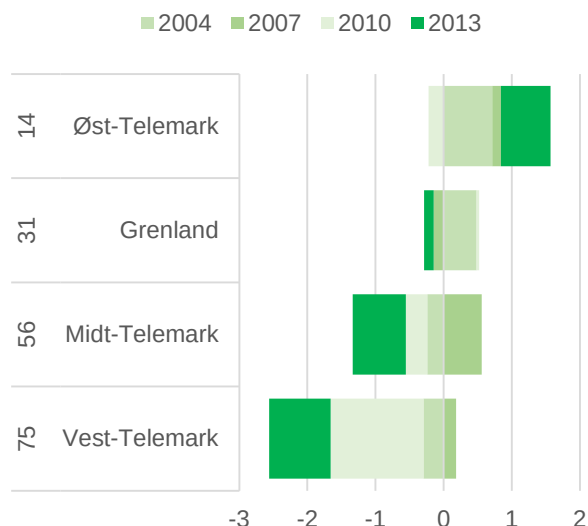
Nettoflyttingen har stort sett vært som forventet ut ifra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. I noen perioder har nettoflyttingen vært høyere enn forventet, i andre lavere. På begynnelsen av 2000-tallet hadde Grenland en positiv bostedsattraktivitet. Dette var så fulgt av en del perioder med negativ bostedsattraktivitet.

Den siste treårsperioden har nettoflyttingen vært litt lavere enn forutsetningene skulle tilsi. Etter våre målemetoder har Grenland ikke vært attraktiv som bosted i den siste treårsperioden.

Bostedsattraktivitet i regionene

På denne og neste side vil vi se på bostedsattraktiviteten i regionene og i kommunene. På denne siden ser vi hvordan bostedsattraktiviteten har utviklet seg over tid de siste tolv årene. På neste side ser vi på effekten bostedsattraktiviteten, arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene har hatt på nettoflyttingen. Figurene til høyre viser bostedsattraktiviteten for den siste tolvårsperioden, og er rangert deretter. Fargenyansene viser bostedsattraktiviteten i de enkelte treårsperiodene.

Grenland er over middels attraktiv som bosted, men har ikke vært det de siste to treårsperiodene. Grenland rangerer som nummer 31 blant landets 80 regionerⁱⁱⁱ, og er dermed over middels attraktiv som bosted.

Figur 56: Bostedsattraktivitet fire siste treårsperioder i regionene i Telemark. Rangering blant 80 regioner.

4.2.4 Bostedsattraktivitet i kommunene

Bamble har hatt en mye svakere nettoflytting enn arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene skulle tilsi. Dette er et mønster som ikke har endret seg de siste tolv årene. Bamble er rangert langt nede nasjonalt mht. bostedsattraktivitet. Bamble har et uutnyttet potensiale for å trekke til seg flere innflyttere.

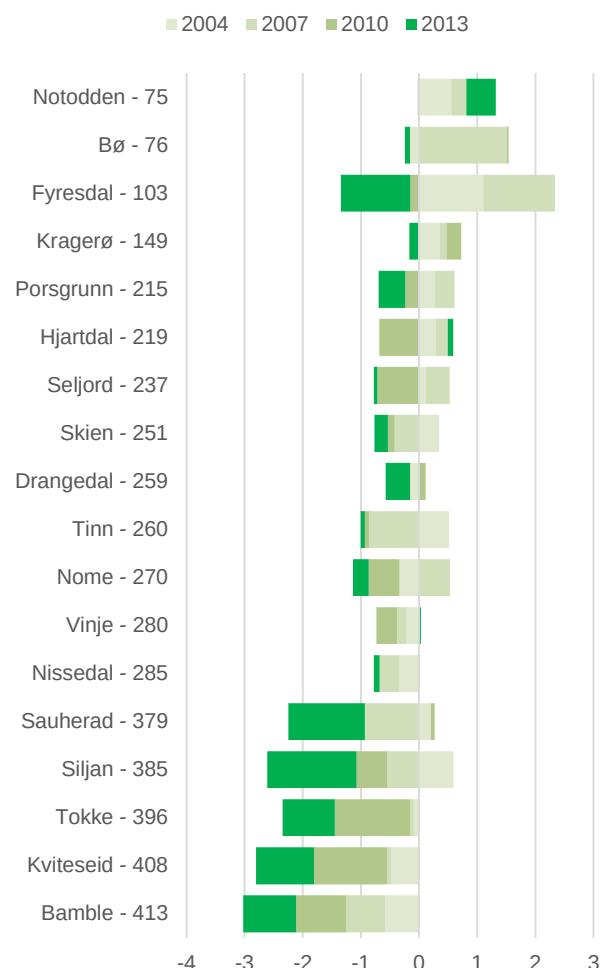
Også Siljan har en dårligere flyttebalanse enn normalt, og den har vært spesielt dårlig den siste treårsperioden.

Drangedal har en nettoflytting som er omtrent som forventet, men i den siste treårsperioden har bostedsattraktiviteten vært negativ. Også Skien har et svakere flyttetall enn arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene skulle tilsi. Skien rangerer som nummer 251 nasjonalt, dvs. litt under medianen.

Porsgrunn har gått fra å ha en positiv bostedsattraktivitet, til å ha en negativ bostedsattraktivitet de siste to treårsperiodene.

Kragerø er kommunen med høyest bostedsattraktivitet i Grenland. Den siste treårsperioden har derimot bostedsattraktiviteten vært negativ.

Samtlige kommuner i Grenland hadde negativ bostedsattraktivitet den siste treårsperioden.

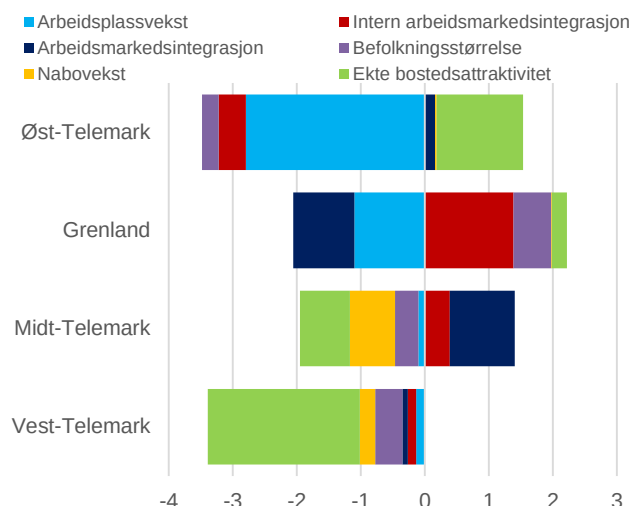

Figur 57: Bostedsattraktiviteten i kommunene i Telemark for de siste fire treårsperiodene. Rangering blant landets 428 kommuner.

4.2.5 Nettoflytting i regionene dekomponert

Figurene til høyre viser det samme som figurene på forrige side, men vi har nå lagt til effekten av arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene, slik at stolpene viser den relative nettoflyttingen.

For Grenland sin del utgjør bostedsattraktiviteten kun en liten del av det som forklarer nettoflyttingen til regionen.

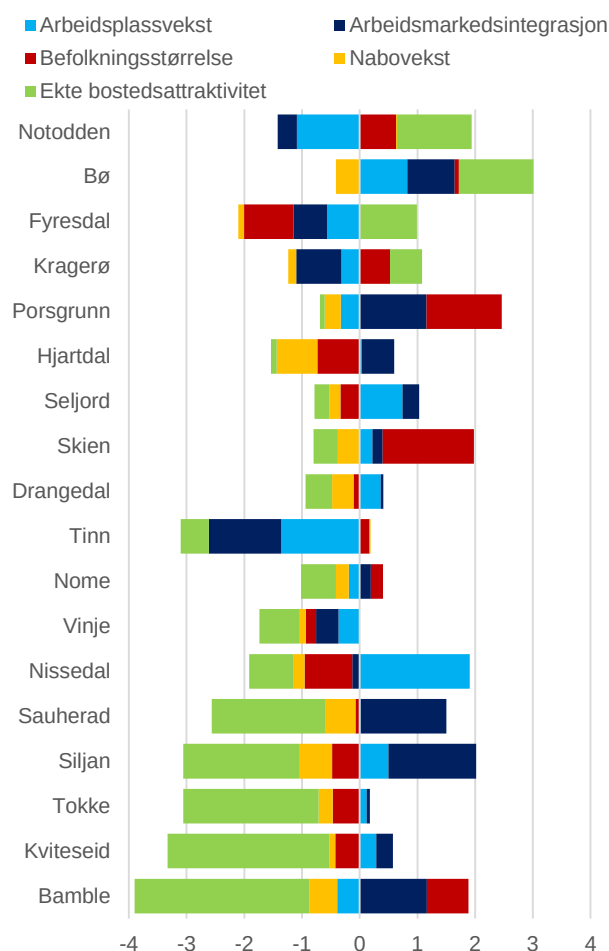
Figur 58: Den relative nettoflyttingen i regionene i Telemark siste tolvårsperiode (summen av fire siste treårsperiode) dekomponert i effekt av arbeidsplassvekst, strukturelle flyttefaktorer og bostedsattraktivitet. Enhet er standardavvik fra gjennomsnittet summert.

4.2.6 Nettoflytting i kommunene dekomponert

På kommunenivå blir ofte bostedsattraktiviteten mer utslagsgivende enn den blir for et fylke eller region.

Kommuner som Siljan og Bamble har mye ikke-utenforliggende å skyldes på, når de skal forklare de relativt lave flyttetallene. Kan det skyldes mangel på boliger og tomter? Eller andre faktorer?

For Porsgrunn sin del er det befolkningsstørrelsen og arbeidsmarkedsintegrasjonen som bidrar til positiv nettoflytting. Den negative bostedsattraktiviteten er liten og forklarer lite av flyttemønstrene.

Figur 59: Den relative nettoflyttingen i kommunene i Telemark siste tolvårsperiode (summen av fire siste treårsperiode) dekomponert i effekt av arbeidsplassvekst, strukturelle flyttefaktorer og bostedsattraktivitet. Enhet er standardavvik fra gjennomsnittet summert

5. Scenarier for framtidig vekst

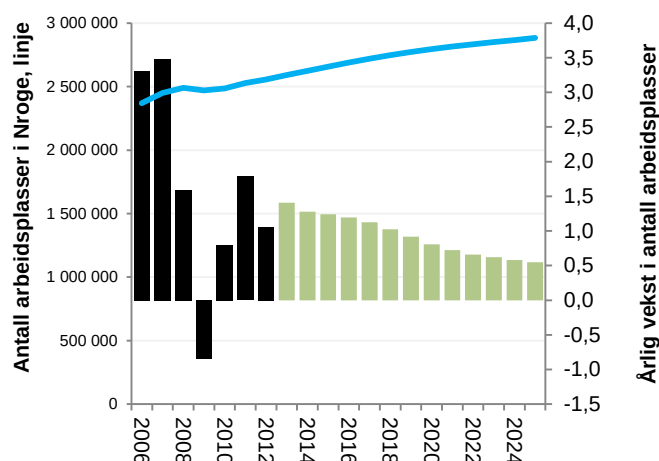
Vi skal avslutte denne rapporten med å se på hva som er sannsynlige og mulige scenarier for framtidig utvikling. Framtidsscenariene er basert på at de strukturelle forholdene vil fortsette, men at kommunene kan påvirke sin egen attraktivitet.

5.1 Strukturelle forhold

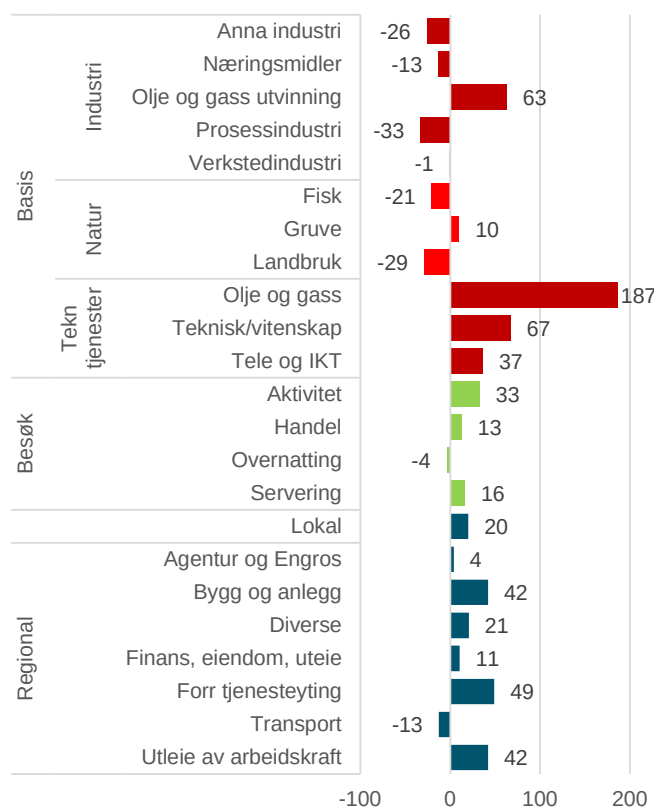
De strukturelle forholdene som kommer til å påvirke hver enkelt kommune vil være et resultat av hvor sterk veksten i hele Norge blir, med hensyn til befolknings- og arbeidsplassvekst. Dessuten vil veksten i en enkeltkommune også bli påvirket av hvilke sektorer og bransjer som kommer til å vokse i framtiden. Vi skal innledningsvis gjøre rede for hvordan vi kommer fram til et sannsynlig normalscenario for den nasjonale veksten og hvordan den fordeles.

Vi baserer oss på SSBs middelframskrivning for befolkningsveksten i Norge. Det forventes sterk innvandring de neste årene, som fører til tilsvarende sterk befolkningsvekst. Deretter antas det at netto-innvandringen til Norge faller, slik at befolkningsveksten også faller. Framskrivningen gjelder for befolkningsvekst, men vi kan også bruke disse framskrivningene til å beregne sannsynlig arbeidsplassutvikling. Vi forutsetter da ganske enkelt at andelen av befolkningen som er sysselsatt vil være konstant^{iv}, slik at befolkning og arbeidsplasser vil vokse i samme takt.

Strukturelle endringer er en av de viktigste drivkreftene for framtidig fordeling av veksten i antall arbeidsplasser mellom kommuner. Kommuner med konsentrasjon i vekstbransjer får vekstimpulser, mens kommuner med mange arbeidsplasser i næringer med nedgang vil bli negativt påvirket. I våre scenarier har vi lagt inn at vekstmønsteret mellom sektorer og bransjer vil fortsette med den samme tendensen i de kommende årene som i perioden 2000-2013. Vi ser hvordan veksten har variert i de ulike bransjene i figur 61.

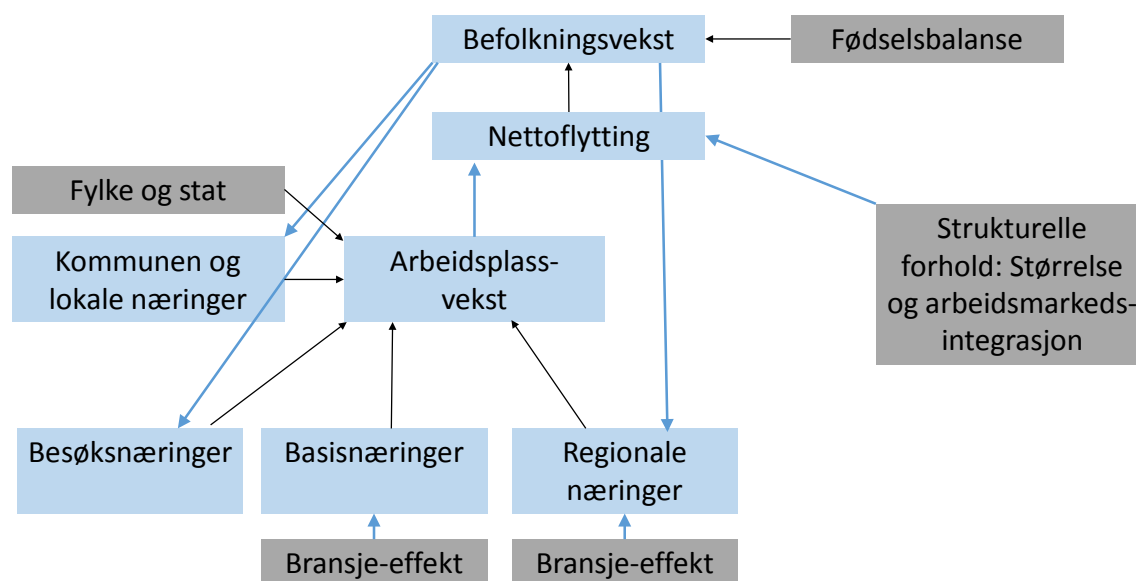
Figur 60: Arbeidsplassveksten i Norge fram til 2013, og beregnet arbeidsplassvekst ut fra at sysselsettingsandelen skal være konstant og SSBs middelframskrivning for befolkningsveksten.

Figur 61: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

5.2 Modellens dynamikk

I scenariomodellen bruker vi den samme modellen som vi brukte for å analysere den historiske utviklingen. Det er først og fremst utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser som modellen vil vise. Samtidig viser modellen hvordan antall arbeidsplasser vil fordele seg mellom sektorer og næringstyper.

Figur 62: Scenariomodellens oppbygging. De grå boksene er eksogene variabler, som baserer seg på historiske tall. De blå boksene blir bestemt i modellen. De sorte pilene viser definisjonsmessige sammenhenger, som at befolkningsveksten er summen av fødselsbalansen og nettoflytting, og at arbeidsplassveksten er summen av veksten i alle sektorer og næringstyper. De blå pilene viser sammenhenger som er lagt inn i modellen, og som er basert på regresjonsanalyser av historiske sammenhenger.

I modellen blir framtidig vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer et resultat av forventet vekst i de ulike bransjene på landsbasis, og vi legger da til grunn at veksten i de ulike bransjene i kommunen blir den samme som på landsbasis. Veksten i besøksnæringene er antatt å være den samme som på landsbasis i utgangspunktet, men justert for befolkningsveksten. De regionale næringene blir positivt påvirket av både befolkningsvekst og samtidig påvirket av bransjestrukturen.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i statlig sektor og i fylker antas å fortsette som før, og vil ikke være påvirket av kommunens egen arbeidsplassvekst.

Den relative arbeidsplassveksten i kommunen vil få en effekt på nettoflyttingen. Her baserer vi modellen på den empiriske sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner de ti siste årene. Nettoflyttingen blir også påvirket av strukturelle forhold som kommunens befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon, som antas å ha samme effekt i framtiden som historiske data viser.

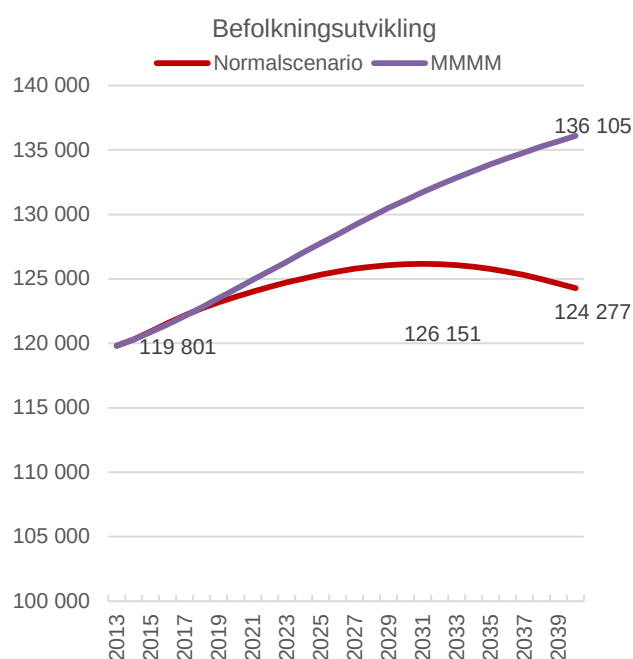
Denne modellen representerer «business as usual», der de strukturelle endringene de siste årene framskrives. Samtidig baserer dette scenariet seg på at regionen har en utvikling «som normalt», dvs. at regionen har helt nøytral attraktivitet.

5.3 Normal-scenario for Grenland

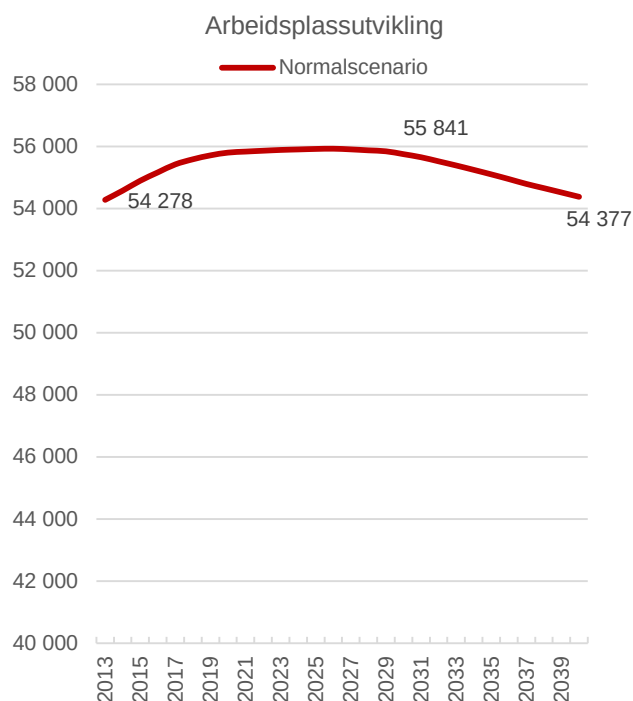
I figuren til høyre viser vi hvilken utvikling Grenland vil få dersom normalscenariet slår til. Folketallet øker først i samme takt som i SSBs middelframskriving, men etter hvert stagnerer veksten og det blir nedgang i befolkningen. Årsaken er at veksten i Norge er antatt å bli lavere i Norge i SSBs middelframskriving. Normalscenariet er basert på den samme nasjonale veksten som SSBs middelframskriving, men gir en annen fordeling av befolkningsveksten, med høyere vekst i de mest sentrale strøkene.

I figur 64 ser vi utviklingen i antall arbeidsplasser i Grenland. Antall arbeidsplasser er først forventet å øke, men etter 2030 viser scenariet en svak nedgang igjen.

Den strukturelle utviklingen kan naturligvis bli mer fordelaktig for Grenland enn den har vært de siste ti årene. Det vil kunne gi en bedre utvikling av arbeidsplassene, og dermed også befolkningen.

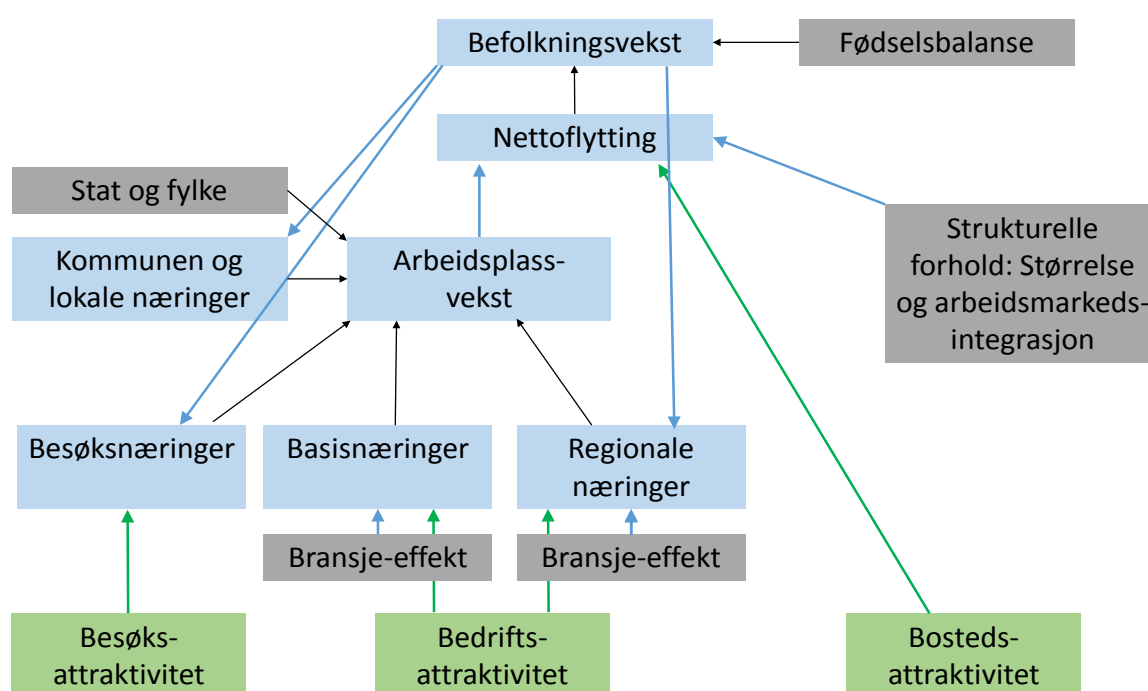

Figur 63: Antall innbyggere i Grenland, framskrevet til 2040. Normalscenariet og SSBs middelframskriving.

Figur 64: Normalscenario for arbeidsplassvekst i Grenland.

Vi vil derfor utvide scenariomodellen gjennom å legge inn historisk attraktivitet for regionen, og deretter legger vi inn ulike forutsetninger om framtidig attraktivitet som vil skape vekst i regionen.

5.5 Scenarier for med historisk attraktivitet

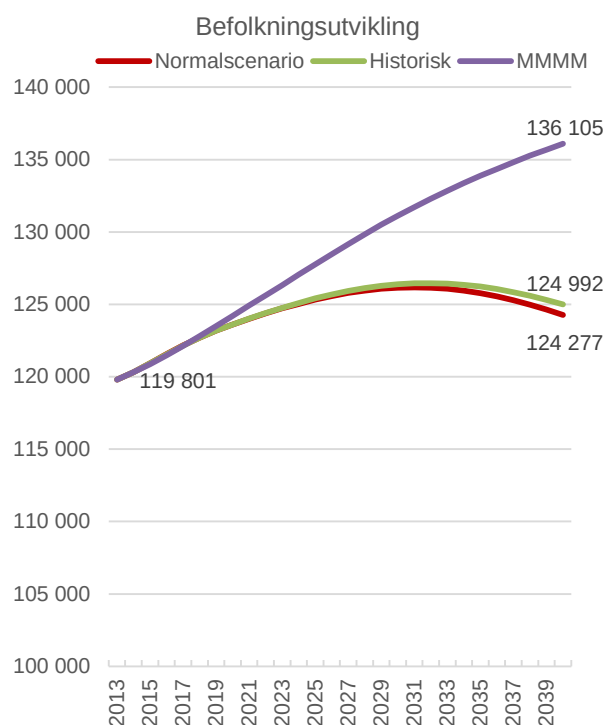
Vi kan legge inn de historiske verdiene^v for Grenlands attraktivitet som bosted, og attraktiviteten for basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer i modellen, og se hvilken utvikling som det fører til.

Tabell 7: Historiske verdier for attraktiviteten i Grenland og standardavviket for alle regioners attraktivitet.

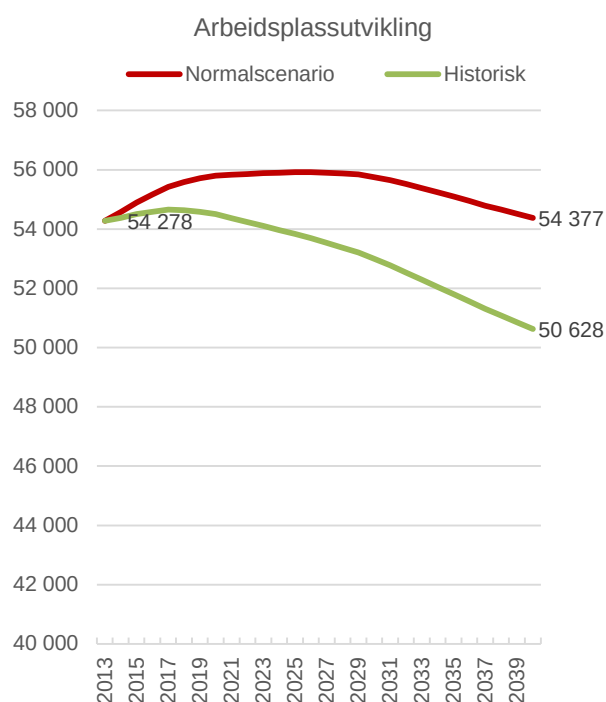
	Historisk	StDev
Bostedsattraktivitet	0,1	0,4
Basis attraktivitet	-1,5	3,7
Besøksattraktivitet	0,3	3,0
Regional attraktivitet	-0,5	3,7

Grenland har vært attraktiv som bostedsregion, og har også i gjennomsnitt hatt en positiv attraktivitet for besøk. Attraktiviteten for basisnæringer og regionale næringer har imidlertid vært dårlig, og dette betyr mer for utviklingen enn besøksnæringene.

Befolkningsutviklingen blir ganske lik normalscenariet dersom den historiske attraktiviteten fortsetter. Det er fordi den positive bostedsattraktiviteten oppveier den samlet sett svake næringsattraktiviteten. Arbeidsplassutviklingen blir imidlertid mye dårligere hvis den svake næringsattraktiviteten fortsetter. Denne utviklingen betyr at Grenland vil få større netto utpendling, ettersom folketallet vokser mens antall arbeidsplasser går ned.

Figur 66: Ulike scenarier for attraktivitet og SSBs middelframskrivning for befolkning, Grenland.

Figur 67: Ulike scenarier for attraktivitet med hensyn til utvikling i samlet antall arbeidsplasser, Grenland.

5.6 Scenario med befolknings- og arbeidsplassvekst

Hvor høy vekst kan Grenland oppnå, dersom de greier å bli attraktive både for nærings og bosetting?

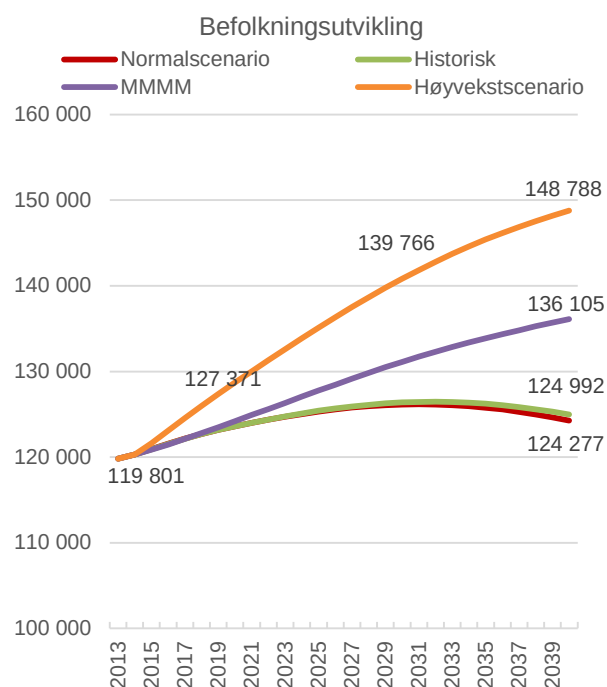
I tabellen under har vi lagt inn høye positive verdier for framtidig attraktivitet som vil skape vekst i regionen.

Tabell 8: Verdier for attraktivitet i høyvekstscenario, historisk attraktivitet og standardavviket for regional attraktivitet.

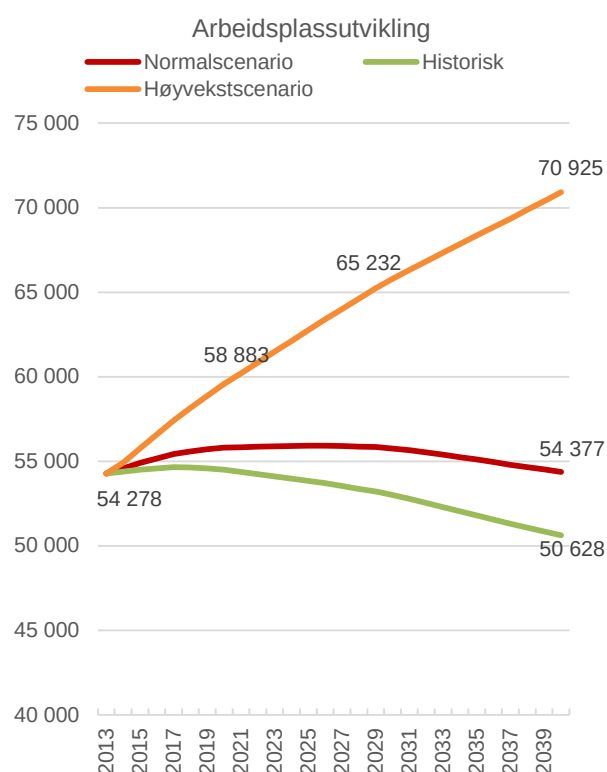
	Høyvekst	Historisk	StDev
Bostedsattraktivitet	0,4	0,1	0,4
Basis attraktivitet	1,0	-1,5	3,7
Besøksattraktivitet	1,0	0,3	3,0
Regional attraktivitet	1,0	-0,5	3,7

Med høy attraktivitet både som bosted og for hver av næringstypene, vil befolkningsveksten i Grenland langt overstige SSBs middelframskrivning. Folketallet vil da øke til over 127 000 i 2020, over 139 000 i 2030 og nesten 150 000 i 2040. I høyvekstscenarioet øker antall arbeidsplasser i regionen til over 70 000 i 2040.

Attraktivitetsverdiene for de ulike attraktivitetsdimensjonen er klart oppnåelig hver for seg. Det som kan diskuteres er om det er sannsynlig at en region skal kunne oppnå høye verdier for alle attraktivitetsdimensjonene samtidig i en årrekke. Høyvekstscenarioet må anses som absolutt best case, med de forutsetningene om nasjonal vekst og strukturelle utviklingstrekk som scenariet bygger på.

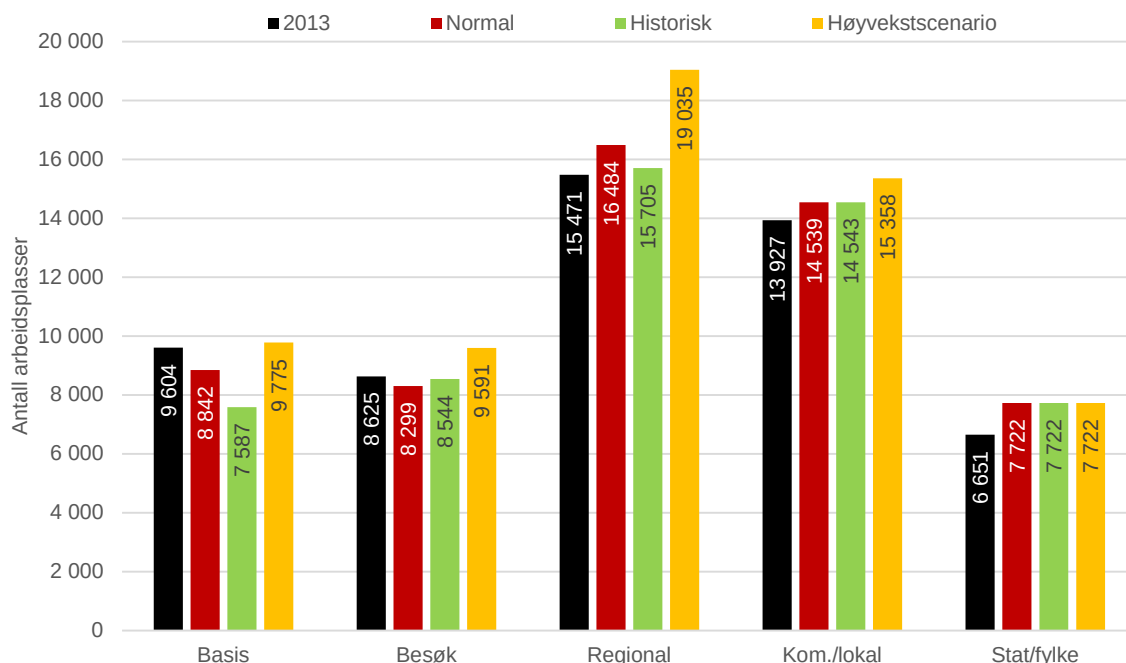
Figur 68: Befolkningsutvikling i ulike scenarier for attraktivitet, Grenland.

Figur 69: Arbeidsplassutvikling for ulike scenarier for attraktivitet, Grenland

5.6.1 Hvor kommer veksten i vekstscenariet?

Vi kan også vise hvordan arbeidsplassutviklingen blir i de ulike scenariene når deler opp i de ulike sektorene og næringstypene. I tabellen under viser vi antall arbeidsplasser i 2013, og antall arbeidsplasser i 2023 for de ulike scenariene.

Figur 70: Antall arbeidsplasser i ulike sektorer og næringstyper i 2013, og i de ulike scenariene i 2025, Grenland.

Scenariene bygger som nevnt på at den strukturelle utviklingen skal fortsette. Da er det bare så vidt vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene i høyvekstscenariet, og ganske sterk nedgang i normalscenariet og i scenariet med historisk attraktivitet. Det er potensial for en viss vekst i besøksnæringene. Det klart største potensialet for vekst er de regionale næringene. Det er fordi de er størst, og fordi dette har vært vekstnæring, og det er forutsatt at denne veksten fortsetter.

Antall arbeidsplasser i kommunen og i de lokale næringene blir høyere i høyvekstscenariet fordi de er helt avhengige av befolkningsutviklingen. Antall arbeidsplasser i stat og fylke varierer ikke mellom scenariene.

6. Utdanning

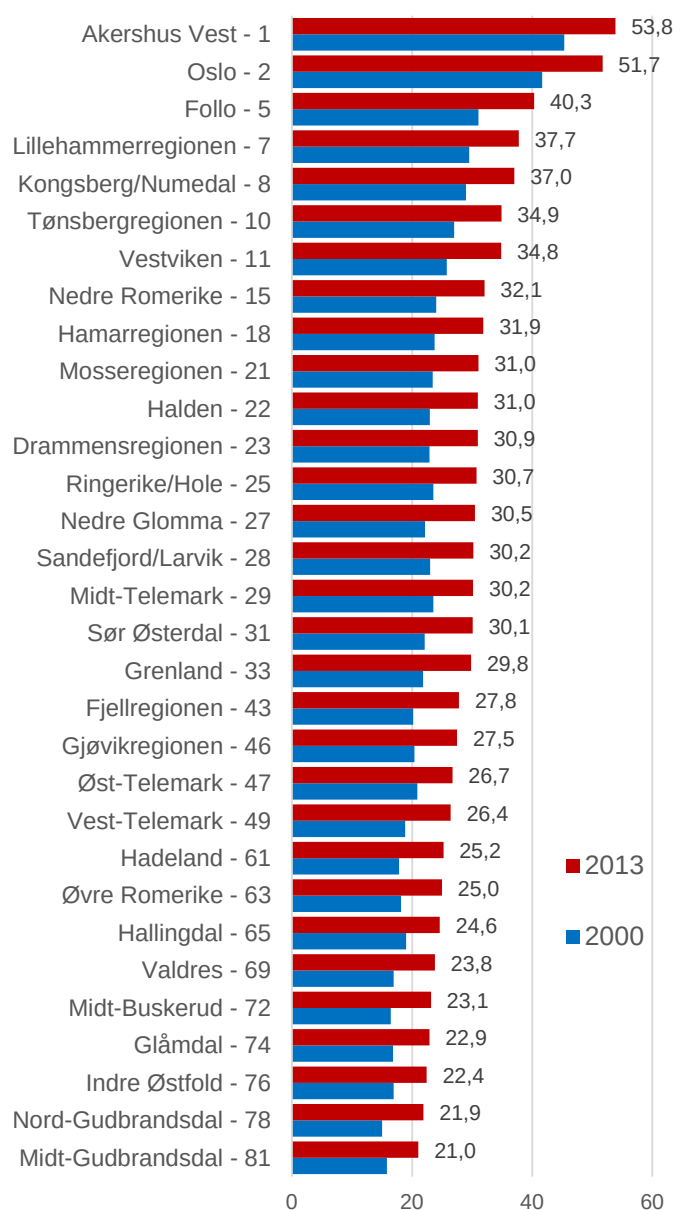
Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkning. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

6.1.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom regionene. Akershus Vest har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 53,8 prosent av den sysselsatte befolkningen har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt.

Andelen med høy utdanning i Norge blir dratt kraftig opp av de største byene, og de fleste regionene ligger derfor under Norges andel. Utdanningsnivået i Grenland er rangert som nummer 33 av 84 regioner i landet. Grenland har dermed et høyere utdanningsnivå enn de fleste regionene i Norge. Nivået er bare noen promiller lavere enn i f.eks. Sandefjord/Larvik.

Det er en vesentlig større andel av befolkningen som har høyere utdanning i 2013 enn i 2000. De unge tar utdanning i større grad enn før, og etter hvert som de trer inn i arbeidslivet til erstatning av de som går ut i pensjon, øker utdanningsnivået år for år.

Figur 71: Andel med minst tre års høyskoleutdanning i den sysselsatte befolkningen i 2000 og 2013.

6.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Vi vil nå se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av Grenland.

Det er mye høyere utdanningsnivå blant de som pendler inn til regionen enn de som pendler ut. Denne forskjellen har økt mye. Etter hvert har utdanningsnivået hos de som pendler ut blitt lavere enn de som bor og arbeider i Grenland.

På begynnelsen av 2000-tallet var andelen med høyere utdanning blant de som pendlet inn og ut like høyt, og nivået var høyere enn for de som ikke pendlet. Utdanningsnivået har økt hos alle, men mest i hos de som pendler inn til Grenland. Det kan se ut som om Grenland er på vei til å bli et sted som er relativt mer attraktiv å jobbe i for de med høyere utdanning, enn å bo i.

Differansen mellom utdanningsnivå blant inn- og utpendlere i regionene på Østlandet i figur 73.

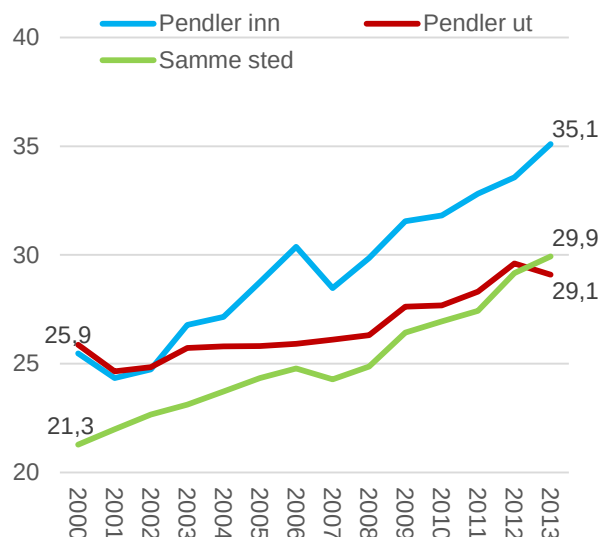
Oslo og omkringliggende regioner og byregioner som Tønsbergregionen, Lillehammerregionen og Mossregionen har høyere utdanningsnivå blant de som pendler ut. Noen typiske distriktsregioner som Hallingdal og Valdres har også høyere utdanningsnivå blant de som pendler ut.

Samtlige regioner i Telemark er tilsynelatende mer attraktive som arbeidssted blant høyt utdannede enn som bosted for høyt utdannede.

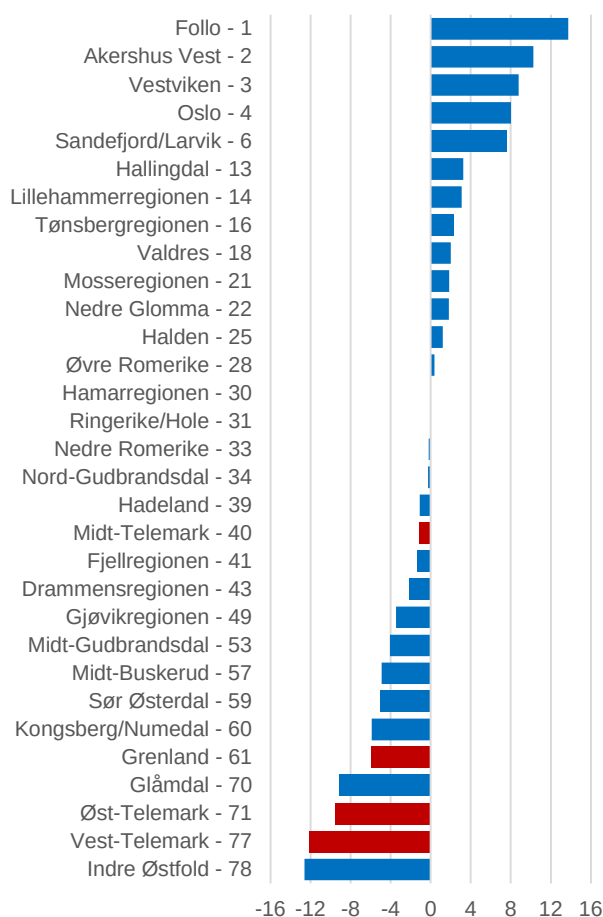
Midt-Telemark rangerer så vidt over middels mht. differanse i inn- og utpendling blant høyt utdannede.

De øvrige regionene i Telemark er preget av en større andel høyt utdannede blant de som pendler inn enn ut.

Grenland rangerer som nummer 61 av de 84 regionene, og er blant regionene på Østlandet med lavest differanse.

Figur 72: Andel med høy utdanning blant de som pendler ut, inn og som både bor og arbeider i Grenland.

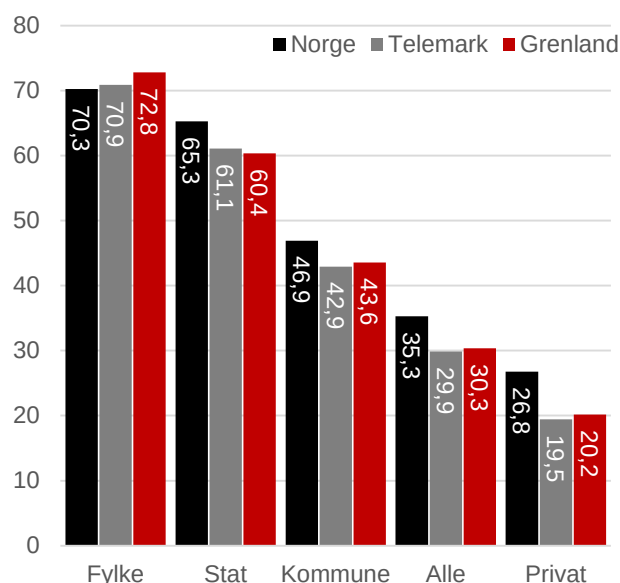

Figur 73: Differanse mellom andel med høy utdanning mellom ut- og innpendlere. Rangering blant de 84 regionene.

6.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene.

Andelen høyt utdannede i fylkeskommunal sektor i Grenland er høy. Høyere enn i fylket og høyere enn i landet som helhet. Ellers er utdanningsnivået i Grenland litt høyere enn i fylket, men lavere enn i landet som helhet.

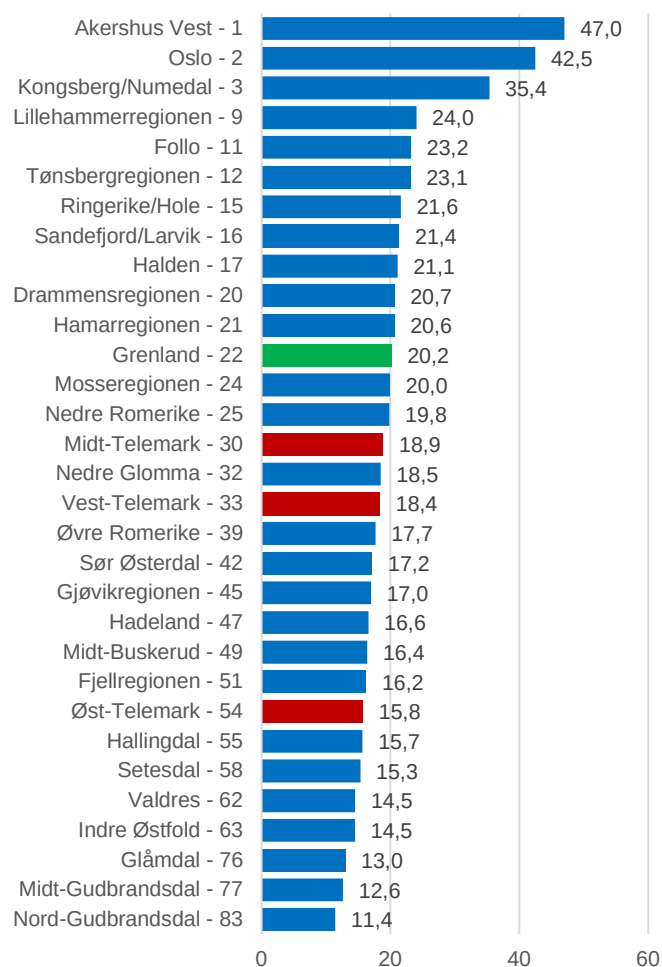
Figur 74: Andel arbeidsplasser med høyere utdanning i Grenland, Telemark og Norge etter sektor, 2013.

6.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet blant regionene på Østlandet er vist i figur 75.

Akershus Vest har klart høyest utdanningsnivå i sitt næringsliv. 47 prosent av de som arbeider i næringslivet i Akershus Vest har høyere utdanning.

20,2 prosent av de som jobber i privat sektor i Grenland har høyere utdanning. Dette er et nivå som er under landsgjennomsnittet, slik vi så av figuren over, men som er ganske høyt når vi sammenlikner nivået i regionene. Grenland rangerer som nummer 22, og det er godt over middels. Grenland har et høyere utdanningsnivå i sitt næringsliv enn de andre regionene i Telemark.

Figur 75: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted, 2013. Rangering blant landets 84 regioner.

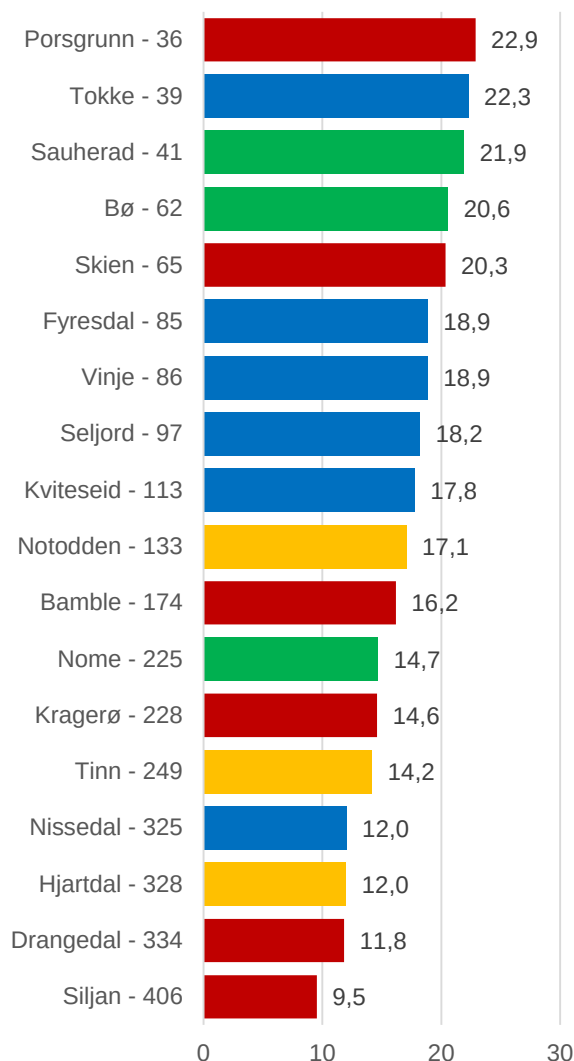
6.1.5 Utdanningsnivå i kommuner

Vi kan også se på utdanningsnivået i næringslivet i kommunene.

Porsgrunn har høyest utdanningsnivå i sitt næringsliv, både i Grenland og i Telemark. Porsgrunns andel høyt utdannede i næringslivet er rangert høyt blant landets 428 kommuner. Også Skien har et høyt nivå.

Bamble har også et over middels høyt utdanningsnivå i sitt næringsliv, mens Kragerø, Drangedal og Siljan har et under middels nivå i sitt næringsliv.

Siden Porsgrunn og Skien er de dominerende kommunene i Grenland mht. befolkningsstørrelse og antall arbeidsplasser, trekker nivået i disse kommunene regionens samlede nivå opp.

Figur 76: Andel med høyere utdanning i næringslivet i kommunene, etter arbeidssted, 2013. Rangering blant landets 428 kommuner. Kommunene er farget etter regioninndeling.

6.2 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er store forskjeller mellom utdanningsnivået i de ulike bransjene. I figuren til høyre ser vi at i noen bransjer, som tele og IKT og teknisk/vitenskapelige tjenester, er andelen ansatte med høyere utdanning godt over 50 prosent. I bransjer som bygg og anlegg og handel er andelen rundt 10 prosent.

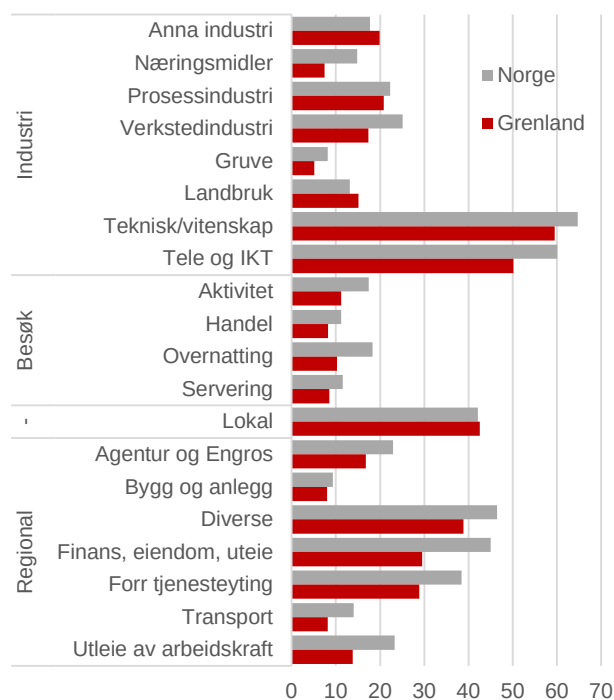
I figuren til høyre sammenlikner vi utdanningsnivået i Norge og Grenland bransje for bransje.

Utdanningsnivået innen anna industri, landbruk og de lokale næringene er høyere i Grenland enn i landet som helhet. I de øvrige bransjene er utdanningsnivået høyere på landsbasis. Spesielt innen finans, eiendom og utleie og innen forretningsmessig tjenesteyting, er utdanningsnivået høyere i landet som helhet enn i Grenland.

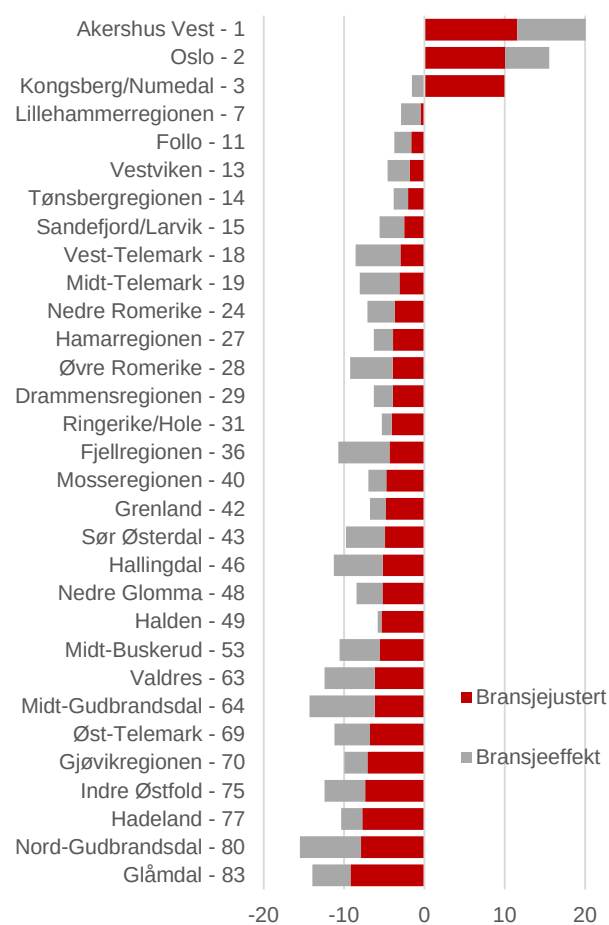
Ettersom det er store forskjeller mellom utdanningsnivå mellom bransjene, vil det være interessant å undersøke om de regionale ulikhetene mellom utdanningsnivå i næringslivet skyldes at bransjestrukturen er forskjellig. Det har vi gjort i den nederste figuren. Bransjeeffekten er beregnet gjennom å kalkulere hvilken andel ansatte med høy utdanning det ville vært dersom det var gjennomsnittlig utdanningsnivå i hver enkelt bransje, og deretter trekke fra næringslivets generelle utdanningsnivå. Da kan vi se at Akershus Vest ville ha hatt en andel ansatte med høy utdanning i næringslivet som var 8,5 prosent høyere enn gjennomsnittet for Norge. Blant regionene på Østlandet er det bare Oslo og Akershus Vest som har en positiv bransjeeffekt.

Når vi har regnet ut bransjeeffekten, kan vi også se om noen regioner har unormalt høyt utdanningsnivå når bransjeeffekten er trukket fra. Det er tre regioner på Østlandet som har spesielt høy bransjustert utdanningsnivå, Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal. Alle de andre regionene har et utdanningsnivå som er lavere enn bransjestrukturen skulle tilsi.

Vest-Telemark og Midt-Telemark har et høyt bransjustert utdanningsnivå i forhold til mange andre regioner, og er rangert som nummer 18 og 19. Grenland har et middels høyt bransjustert utdanningsnivå. Øst-Telemark har et lavt bransjustert utdanningsnivå.

Figur 77: Andel av ansatte med minst tre års høyere utdanning i ulike bransjer i Norge og Grenland, 2013.

Figur 78: Avvik mellom regionenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert andel. Rangering blant landets 84 regioner mht. bransjustert andel.

6.2.1 Bransjejustert utdanningsnivå i kommunene

Vi kan gjøre den samme analysen for kommunene som vi gjorde for regionene på forrige side.

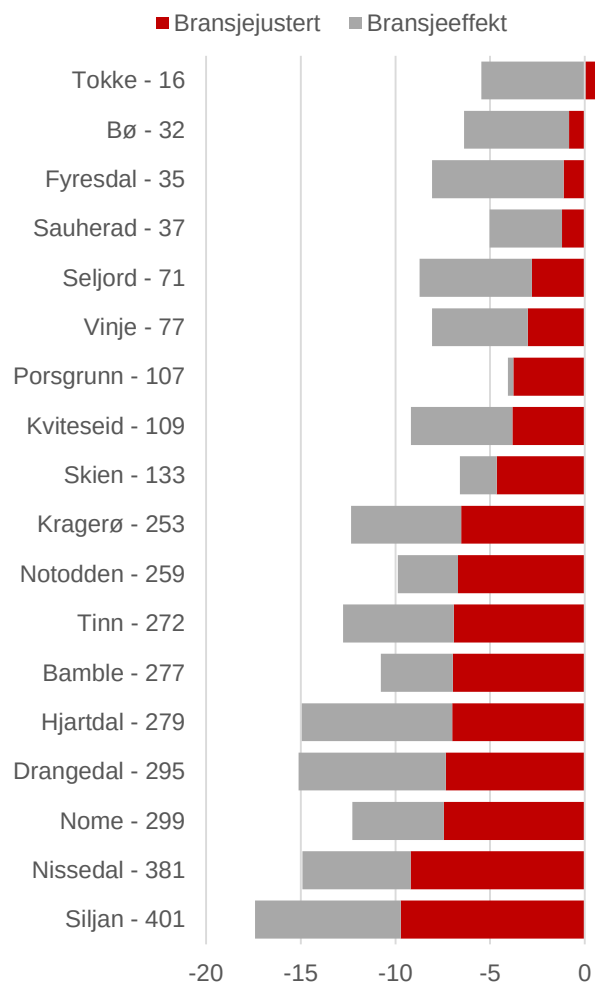
Porsgrunn er den eneste kommunene i Grenland som har en tilnærmet nøytral bransjeeffekt. Bransjesammensetningen i Porsgrunn er slik at utdanningsnivået i næringslivet forventes å være likt utdanningsnivået i næringslivet på landsbasis.

Porsgrunn har et lavt bransjejustert utdanningsnivå, men rangerer høyt blant kommunene i Norge, og høyest blant kommunene i Grenland. Skien og Kragerø følger etter.

Siljan er blant kommunene i Norge med både en lav bransjeeffekt, men også et lavt bransjejustert utdanningsnivå.

Det er et annet forhold som kommer fram i disse analysene. Stedene som har en gunstig bransjestruktur for å oppnå høyt utdanningsnivå har også generelt høyt bransjejustert utdanningsnivå. De høyt utdannede har en tendens til å klumpe seg på noen steder, og på slike steder er det forholdsvis høyt utdanningsnivå i alle bransjer. Steder med offentlige institusjoner som drar opp utdanningsnivået på stedet, som f.eks. høyskoler, har en tendens til å få høyt utdanningsnivå i alle bransjer i næringslivet.

En skulle tro at det å ha et høyt utdanningsnivå fører til bedre vekst og lønnsomhet i næringslivet, men denne sammenhengen har vi hatt problemer med å påvise.

Figur 79: Avvik mellom kommunenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert andel.

7. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2012 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 870 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

Tabell 9: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2010-2012	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2010-2012	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2010-2012	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2010-2012	Nytt i verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2010-2012	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2010-2012	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2010-2012	Støttefunksjon	1
	noen av prosessinnovasjonene introdusert i perioden 2010-2012 var nye for foretakets marked	Ny metode for markedet	3
Markeds-innovasjon	foretaket i 2010-2012introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	2
	foretaket i 2010-2012introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2010-2012introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produktplassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2010-2012introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekt for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønnsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produktplassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

7.1 Innovasjonsfrekvens

Den enkleste og mest direkte metoden å måle regional innovasjon på er å se på andelen, eller frekvensen, av bedrifter som oppgir å ha gjennomført innovasjoner av de 12 ulike typer, basert på de 12 spørsmålene i tabellen på forrige side.

Tabell 10: Prosentvis andel av bedriftene som oppgir ulike typer av innovasjon. Kolonnen «N» viser antall bedrifter. Siste kolonne, «Innovasjonsgrad», viser en vektet sum. Rangering mht. vektet sum. Rangering blant 83 regioner.

Rang	Region	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjonsgrad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	
	Vekt		2	2	4	4	2	1	1	3	2	1	0,5	0,5	
2	Midt-Telemark	21	23,8	14,3	8,0	4,8	23,8	14,3	0,0	9,5	14,3	19,0	4,8	0,0	267,7
4	Akershus Vest	386	19,7	14,0	4,1	12,7	14,2	5,7	12,4	6,5	17,2	14,9	10,5	7,2	259,0
6	Fjellregionen	34	14,7	5,9	2,5	0,0	23,5	5,9	8,8	11,8	34,3	14,3	14,3	8,6	242,5
12	Ringerike/Hole	49	20,4	6,1	10,7	6,1	14,3	4,1	14,3	4,1	14,3	10,2	2,0	8,2	223,5
14	Gjøvikregionen	124	20,2	8,9	2,6	8,9	12,9	4,0	9,7	6,5	16,0	15,2	8,0	8,0	218,1
16	Grenland	236	19,1	14,0	3,9	7,2	13,1	7,2	10,2	4,7	11,8	16,4	6,3	10,1	216,1
17	Kongsberg/Numedal	59	22,0	5,1	2,8	16,9	11,9	1,7	10,2	6,8	6,7	8,3	3,3	6,7	215,7
18	Tønsbergregionen	240	18,3	9,2	4,2	8,3	9,6	4,6	7,5	7,5	16,0	14,3	10,2	8,6	214,4
19	Oslo	1475	15,3	14,2	4,3	7,1	8,0	5,8	9,6	5,6	17,2	15,4	10,9	10,0	213,3
20	Vestviken	85	22,4	8,2	2,9	10,6	8,2	3,5	4,7	5,9	13,8	16,1	10,3	10,3	211,4
36	Nedre Romerike	221	16,3	8,1	4,2	3,6	10,0	6,3	6,8	7,2	10,4	17,1	11,7	10,4	184,0
38	Vest-Telemark	29	10,3	6,9	3,1	6,9	6,9	3,4	17,2	10,3	13,8	3,4	6,9	13,8	181,5
40	Halden	41	14,6	9,8	2,0	4,9	9,8	0,0	7,3	9,8	12,2	14,6	7,3	7,3	178,9
41	Mossregionen	101	13,9	8,9	1,7	7,9	8,9	3,0	6,9	5,9	14,7	11,8	6,9	9,8	178,9
42	Nedre Glomma	258	14,0	7,4	4,4	3,5	10,9	5,4	10,1	4,3	14,6	15,8	10,4	8,8	178,7
43	Follo	162	13,6	9,9	2,6	3,7	10,5	6,8	8,6	6,8	14,2	12,3	8,0	6,2	176,9
45	Midt-Buskerud	27	14,8	0,0	0,0	7,4	18,5	0,0	3,7	7,4	14,8	14,8	7,4	3,7	172,2
47	Indre Østfold	68	19,1	2,9	1,3	1,5	10,3	5,9	2,9	7,4	17,6	20,6	8,8	8,8	171,2
48	Lillehammerregionen	84	10,7	10,7	1,0	3,6	11,9	3,6	9,5	8,3	12,8	12,8	9,3	8,1	170,1
50	Hamarregionen	198	10,1	8,6	3,1	0,5	8,6	7,6	9,6	9,1	13,5	14,0	13,0	9,0	165,4
52	Hadeland	25	12,0	16,0	10,7	0,0	4,0	0,0	12,0	0,0	4,0	24,0	12,0	8,0	160,9
54	Drammensregionen	237	12,7	9,3	3,3	3,8	7,6	3,0	5,9	4,6	11,7	14,6	10,4	8,8	157,7
57	Hallingdal	35	8,6	11,4	0,0	2,9	11,4	0,0	2,9	5,7	11,1	25,0	11,1	5,6	149,8
58	Sandefjord/Larvik	191	15,7	6,3	2,7	2,6	5,2	4,7	12,0	4,2	10,8	12,9	9,8	7,2	148,0
62	Sør Østerdal	39	10,3	2,6	4,8	0,0	5,1	10,3	2,6	10,3	10,3	10,3	7,7	5,1	135,7
64	Glåmdal	71	12,7	2,8	3,8	0,0	7,0	4,2	7,0	7,0	11,1	9,7	11,1	5,6	132,9
67	Øst-Telemark	34	11,8	5,9	0,0	2,9	5,9	5,9	2,9	5,9	11,4	8,6	0,0	8,6	121,0
68	Øvre Romerike	109	12,8	5,5	0,8	2,8	5,5	0,9	4,6	5,5	7,3	11,0	8,3	8,3	117,9
74	Midt-Gudbrandsdal	32	9,4	6,3	0,0	0,0	3,1	0,0	3,1	0,0	9,4	15,6	12,5	3,1	82,8
75	Nord-Gudbrandsdal	35	8,6	0,0	0,0	0,0	11,4	0,0	2,9	5,7	5,7	8,6	0,0	2,9	81,4
80	Valdres	25	8,0	0,0	3,8	0,0	8,0	0,0	0,0	0,0	8,0	12,0	4,0	0,0	77,4
	Norge	10124	14,7	10,1	3,3	6,5	10,3	5,2	8,9	6,3	13,8	14,2	9,5	8,0	192,6

236 bedrifter i Grenland har deltatt i undersøkelsen. Andelen bedrifter som oppgir å ha introdusert nye innovasjoner er høyere enn på landsbasis. Grenland framstår som en region med et innovativt næringsliv. Blant 83 regioner er Grenland rangert som den 16. mest innovative.

Grenland har en relativt høy andel bedrifter som har introdusert produktinnovasjoner, spesielt i form av nye eller vesentlig forbedrede varer og tjenester. Det er forholdsvis få bedrifter som har introdusert prosessinnovasjoner som er nye for markedet samt markedsinnovasjoner i form av nye måter for produktplassering eller salgskanaler.

7.1.1 Innovasjonsfrekvens – enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak

Et kompliserende forhold er at vi har en del foretak som har bedrifter i flere kommuner. Store industriforetak som f.eks. Hydro, Orkla og Statoil har virksomhet i en rekke kommuner. I tallene på forrige side har vi regnet hver enkelt bedrift i slike flerbedriftsforetak som innovative dersom foretaket har oppgitt å ha innovasjon. Spørsmålet er om ikke statistikken over innovasjon i enbedriftsforetakene er et bedre mål på regional innovasjon, enn statistikk som tar med avdelinger av større foretak. Hvis vi tar ut en tabell som på forrige side, men bare med enbedriftsforetak får vi følgende tall:

Tabell 11: Andel av enbedriftsforetakene som oppgir ulike typer av innovasjon.

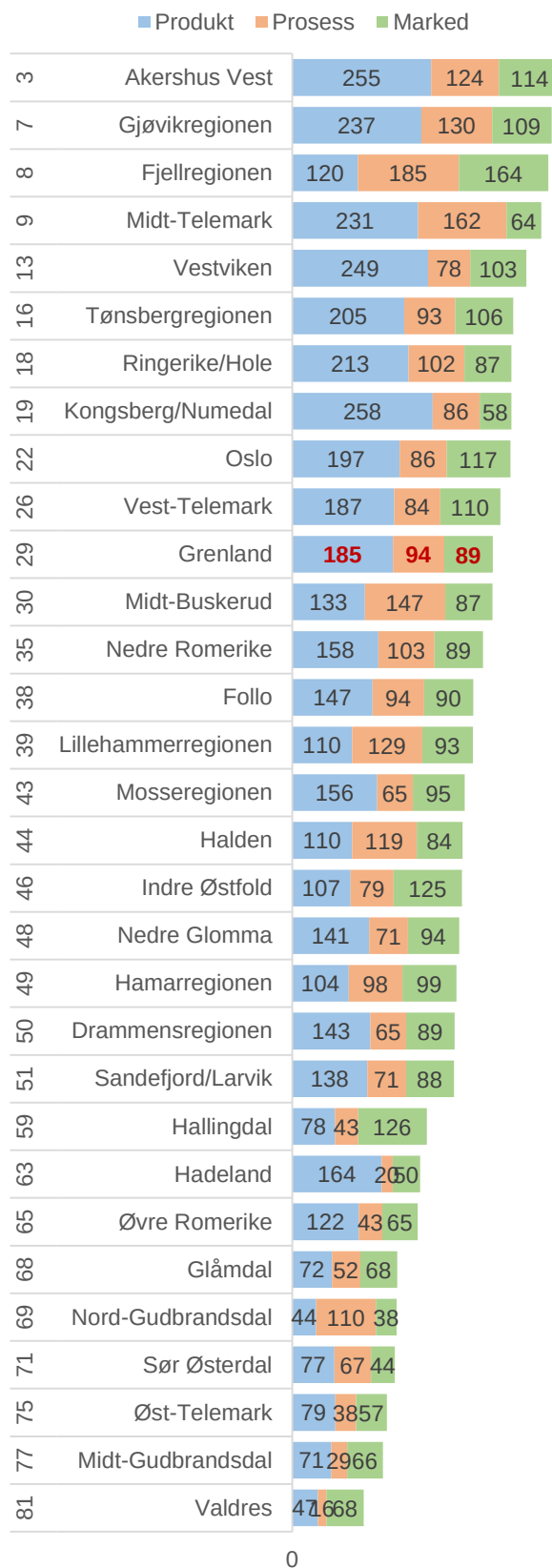
Rang	Region	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjons-grad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	
	Vekt		2	2	4	4	2	1	1	3	2	1	0,5	0,5	
4	Gjovikregionen	72	29,2	6,9	2,6	12,5	16,7	5,6	6,9	8,3	13,9	16,7	9,7	9,6	257,6
8	Akershus Vest	240	17,9	12,1	4,1	10,8	12,1	3,8	8,8	7,1	17,1	13,3	10,0	7,0	233,9
11	Fjellregionen	17	17,6	11,8	2,5	0,0	23,5	5,9	17,6	5,9	23,5	11,8	5,9	16,7	227,2
14	Vestviken	54	24,1	7,4	2,9	14,8	7,4	0,0	3,7	5,6	13,0	13,0	11,1	9,3	218,0
17	Vest-Telemark	16	18,8	6,3	3,1	12,5	0,0	6,3	12,5	0,0	25,0	6,3	12,5	12,5	200,0
19	Midt-Buskerud	19	15,8	0,0	0,0	10,5	26,3	0,0	0,0	10,5	10,5	10,5	5,3	5,3	194,7
20	Tønsbergregionen	136	17,6	6,6	4,2	8,8	8,1	3,7	4,4	5,1	14,7	11,0	11,0	8,7	190,4
21	Midt-Telemark	14	21,4	0,0	8,0	7,1	14,3	0,0	0,0	14,3	7,1	0,0	0,0	0,0	189,1
23	Oslo	963	13,0	12,7	4,3	5,9	5,7	4,9	7,0	4,8	16,4	14,4	10,5	9,3	187,0
25	Kongsberg/Numedal	30	23,3	0,0	2,8	16,7	10,0	0,0	0,0	3,3	10,0	6,7	6,7	3,3	186,1
26	Ringerike/Hole	28	14,3	3,6	10,7	3,6	7,1	0,0	7,1	7,1	17,9	3,6	0,0	7,1	178,6
31	Nedre Romerike	119	16,8	5,0	4,2	4,2	10,1	4,2	5,9	5,9	9,2	13,4	10,9	5,9	165,7
33	Lillehammerregionen	27	3,7	11,1	1,0	3,7	11,1	11,1	11,1	7,4	14,8	11,1	3,7	7,4	161,4
37	Follo	96	14,6	7,3	2,6	5,2	8,3	6,3	5,2	3,1	13,5	10,4	4,2	5,2	154,8
40	Grenland	102	14,7	4,9	3,9	4,9	10,8	2,0	3,9	2,9	9,8	12,7	7,8	8,7	151,2
41	Sandefjord/Larvik	97	17,5	7,2	2,7	3,1	5,2	0,0	8,2	4,1	12,4	11,3	11,3	6,2	148,3
44	Drammensregionen	131	13,7	4,6	3,3	5,3	5,3	2,3	3,1	3,8	10,7	12,2	8,4	7,6	140,2
45	Indre Østfold	47	17,0	2,1	1,3	2,1	6,4	2,1	0,0	4,3	17,0	17,0	10,6	8,5	140,1
47	Mossregionen	46	13,0	6,5	1,7	6,5	4,3	0,0	4,3	2,2	15,2	8,7	6,5	6,5	137,0
49	Hamarregionen	71	9,9	7,0	3,1	1,4	8,5	1,4	5,6	4,2	14,1	11,3	7,0	8,3	135,6
50	Halden	24	4,2	8,3	2,0	0,0	8,3	0,0	8,3	12,5	8,3	16,7	4,2	4,2	133,2
53	Nedre Glomma	125	13,6	1,6	4,4	4,8	7,2	2,4	4,0	0,0	8,8	14,4	8,0	6,3	127,1
56	Øvre Romerike	50	16,0	6,0	0,8	6,0	0,0	0,0	4,0	2,0	8,0	10,0	2,0	8,0	112,2
58	Nord-Gudbrandsdal	15	13,3	0,0	0,0	0,0	20,0	0,0	6,7	6,7	0,0	13,3	0,0	6,7	110,0
63	Hallingdal	15	6,7	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	13,3	26,7	20,0	13,3	96,7
68	Midt-Gudbrandsdal	15	6,7	13,3	0,0	0,0	6,7	0,0	6,7	0,0	6,7	6,7	0,0	6,7	83,3
73	Hadeland	18	11,1	0,0	10,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,6	5,6	0,0	73,4
77	Glåmdal	36	5,6	0,0	3,8	0,0	2,8	0,0	0,0	0,0	8,3	8,3	5,6	0,0	59,6
79	Valdres	17	0,0	0,0	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,8	11,8	5,9	0,0	53,6
80	Øst-Telemark	19	5,3	0,0	0,0	5,3	0,0	0,0	0,0	0,0	5,3	5,3	0,0	10,5	52,6
81	Sør Østerdal	15	6,7	0,0	4,8	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	6,7	0,0	0,0	52,4
	Norge	5274	14,6	7,2	3,3	6,2	8,5	3,2	6,0	4,7	12,7	12,1	8,5	7,4	167,2

Det er flere flerbedrifts- enn enbedriftsforetak i Grenland. 102 enbedriftsforetak har deltatt i undersøkelsen. De er mindre innovative enn flerbedriftsforetakene. Grenlands enbedriftsforetak er middels innovative i nasjonal sammenheng, og rangerer som nummer 40 blant de 83 regionene som er med. Grenlands enbedriftsforetak er forholdsvis innovative innen produkt, men lite innovative innen prosess.

7.1.2 Innovasjonsgrad

Hvis vi skal foreta en rangering av regionene når det gjelder andeler innovative foretak, kan vi kombinere resultatene fra de to tabellene vi har vist på de foregående sidene. Vi får da en rangering som vist i figuren til høyre. Noen regioner er slått sammen på grunn av lavt antall bedrifter som er med i undersøkelsen, slik at det er 83 regioner som er rangert.

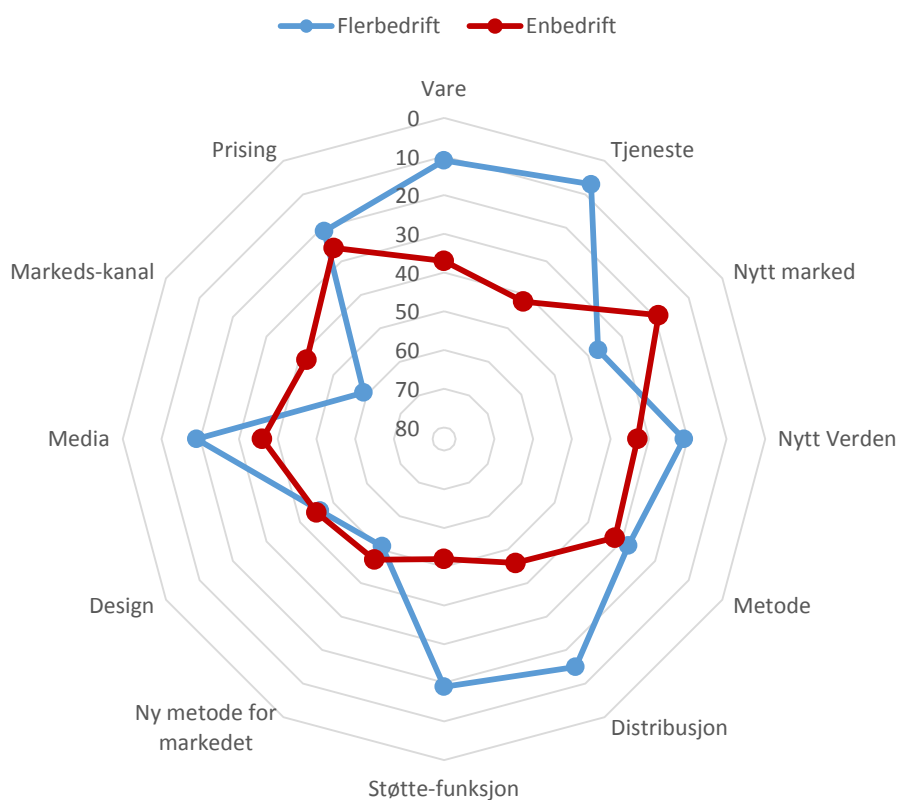
Samlet sett rangerer Grenland noe over middels. Grenland er litt mindre innovativ enn Vest-Telemark, men mer enn Øst-Telemark. Midt-Telemark er regionen i Telemark som er mest innovativ.

Figur 80: Innovasjonsgrad i regionene basert på resultatene fra de to foregående tabellene. Rangering blant de 83 regionene mht. samlet og vektet innovasjonsgrad.

7.1.3 Rangering innovasjonsgrad for både enbedrifts- og flerbedriftsforetak

Figuren under viser hvordan Grenland rangerer for hver indikator – både for enbedriftsforetakene og for flerbedriftsforetakene. Jo lenger ut, dess høyere rangering. Jo nærmere sentrum, dess lavere rangering.

Figur 81: Rangering for Grenland for de ulike innovasjonstypene. Rangering blant de 83 regionene som er med i utvalget.

Generelt rangerer flerbedriftsforetakene i Grenland høyere på indikatorene for innovasjon enn det enbedriftsforetakene gjør. Som vi vil komme inn på i neste kapittel, kan det skyldes bransjestruktur og størrelse.

Flerbedriftsforetakene i Grenland er lite innovative innen markedskanal. Det vil si at andelen foretak som har introdusert markedsinnovasjoner i form av nye måter for produktplassering eller salgskanaler, er lav. Grenlands flerbedriftsforetak rangerer høyt på en rekke indikatorer. Blant annet har en høy andel introdusert produktinnovasjoner i form av nye eller vesentlige forbedrede varer og tjenester.

Grenlands enbedriftsforetak er jevnt over middels innovative i nasjonal sammenheng. De er over middels gode innen prising og metode. De er imidlertid best innen nytt marked. Det betyr at en forholdsvis høy andel har introdusert produktinnovasjoner som er nye for markedet.

7.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjonsgrad naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrejerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak, gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^{vi}. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 12: Innovasjonsklima, målt som over- eller underhyppighet i et område for at en bedrift er innovativ, gitt bransje og størrelse. Verdiene er gjort om til rangering, der 1=beste region og 83=dårligste.

Rang	Region	Produkt				Prosess			Marked				Produkt	Prosess	Marked
		Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising			
3	Gjøvikregionen	2	21	1	5	11	17	20	24	9	25	17	1	11	18
5	Vest-Telemark	7	24	12	1	77	10	6	3	67	15	9	5	42	6
6	Fjellregionen	10	7	7	66	4	16	1	5	40	55	2	14	2	9
11	Vestviken	9	14	11	2	50	75	46	33	25	17	21	4	57	23
18	Akershus Vest	24	42	26	15	26	45	44	29	48	38	66	21	29	35
23	Øvre Romerike	17	18	14	22	78	53	38	41	45	71	23	12	73	48
24	Lillehammerregionen	68	6	43	31	21	2	7	14	43	66	39	40	9	25
25	Follo	35	19	23	27	34	15	36	26	53	70	59	25	27	44
27	Nedre Romerike	21	44	22	34	29	23	26	50	28	21	57	28	24	42
28	Midt-Buskerud	40	78	41	13	3	74	81	47	55	62	58	35	8	53
29	Hallingdal	47	28	21	49	71	62	78	21	2	5	8	38	77	4
30	Oslo	37	27	33	28	56	35	50	27	39	34	48	31	54	27
33	Kongsberg/Numedal	15	81	45	3	39	76	83	52	70	50	67	22	59	63
36	Tønsbergregionen	32	46	49	21	46	31	54	30	50	20	35	36	48	28
37	Midt-Telemark	6	71	31	23	12	54	67	56	83	77	77	23	25	80
38	Sandefjord/Larvik	31	29	19	51	64	81	17	38	51	23	53	30	61	40
40	Indre Østfold	34	54	38	48	52	42	71	16	13	26	24	42	65	16
43	Mosseregionen	49	30	32	25	65	79	45	23	60	59	50	33	70	41
50	Grenland	38	53	58	33	32	44	52	48	27	40	27	47	35	43
51	Midt-Gudbrandsdal	65	2	35	65	38	55	19	53	59	76	38	39	39	66
53	Drammensregionen	42	45	50	35	61	39	57	39	38	37	29	46	62	37
54	Ringerike/Hole	39	39	63	36	45	65	11	11	75	81	32	53	44	38
58	Hamarregionen	61	34	56	74	41	49	39	28	47	49	31	61	45	32
59	Nedre Glomma	48	72	61	38	54	40	48	60	16	41	45	56	53	47
60	Nord-Gudbrandsdal	55	64	44	73	6	64	13	83	37	83	37	59	10	81
69	Valdres	71	66	71	41	75	56	61	25	29	52	71	69	78	33
77	Hadeland	56	70	47	71	79	69	70	82	77	64	80	62	81	83
78	Øst-Telemark	74	80	75	29	80	72	77	72	72	80	16	70	82	77
80	Glåmdal	75	76	80	76	73	66	72	54	57	53	78	79	79	60
81	Halden	83	47	78	83	60	83	37	76	20	75	76	81	67	76
83	Sør Østerdal	72	73	82	81	48	51	63	80	65	78	75	82	64	82

Det kan se ut til at Grenlands middels gode innovasjonsgrad blant enbedriftsforetakene til en viss grad kan forklares av bransjestrukturen og størrelsen, for Grenland rangerer under middels når vi har korrigert for dette. Grenland kommer nå på 50. plass. Det er ikke noen innovasjonstyper som skiller seg vesentlig ut. Grenland gjør det litt under middels godt både innen produkt, prosess og marked.

7.3 Internasjonalisering

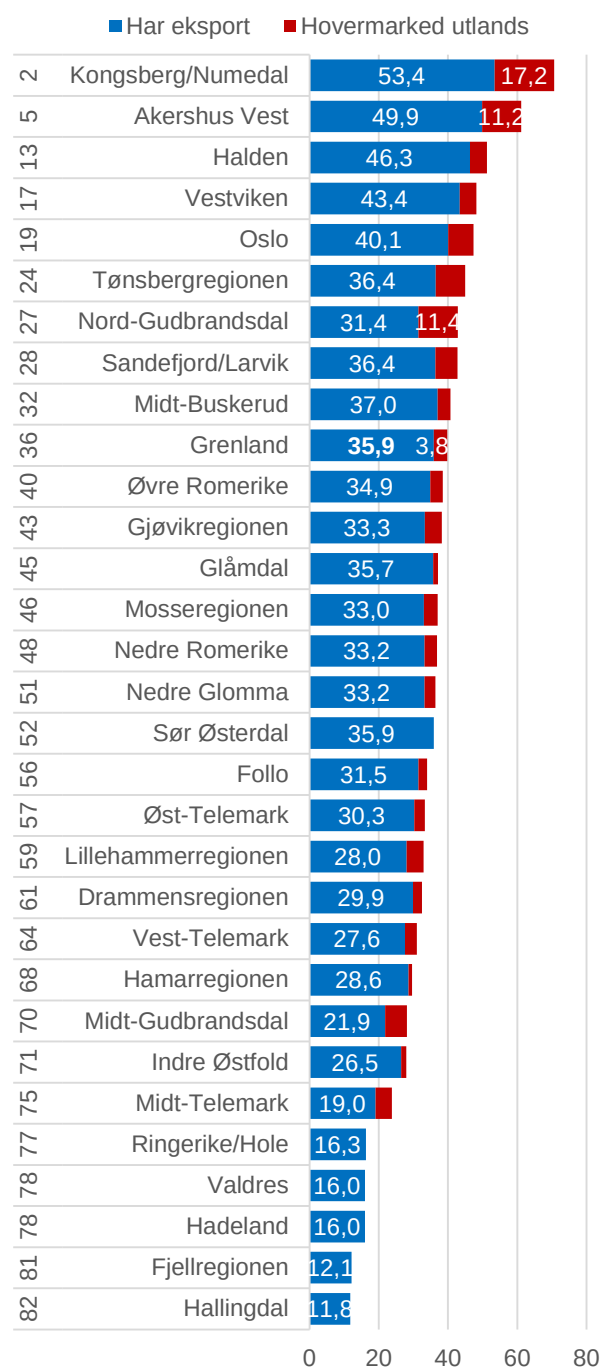
Hvilke regioner har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data om hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom regionene.

I figuren til høyre ser vi hvordan andelen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom regionene.

På Østlandet er det Kongsberg/Numedal og Akershus Vest som har det mest internasjonale næringslivet.

35,9 prosent av bedriftene i Grenland eksporterer varene eller tjenestene sine utenlands. Næringslivet i Grenland er mer internasjonalt enn i de fleste andre regioner, og Grenland har det mest internasjonale næringslivet blant regionene i Telemark.

3,8 prosent av bedriftene i Grenland har sitt hovedmarked utenlands.

Figur 82: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands. Rangering blant 83 regioner.

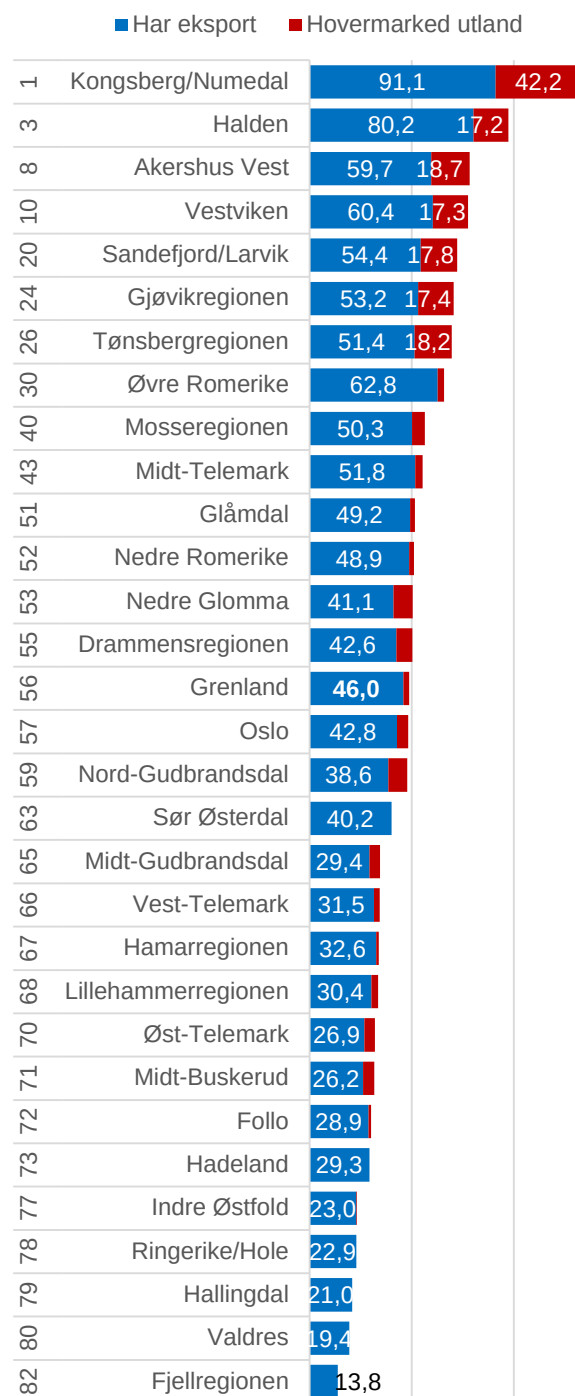

7.3.1 Andel ansatte i eksportbedrifter

I figuren på forrige side viste vi andelen bedrifter med eksport. Da vil små og store bedrifter telle like mye. Vi kan også se på andelen av de ansatte i næringslivet som arbeider i eksportbedrifter. Tallene blir da noe annerledes. Det er høyere andeler av ansatte i bedrifter med eksport. Det er fordi store bedrifter har sterkere tilbøyelighet til å ha eksport.

46 prosent av de ansatte i næringslivet i Grenland, (som var med på utvalgsundersøkelsen) jobber i eksportbedrifter. Andelen er høyere enn andelen eksportbedrifter. Andelen ansatte i eksportbedrifter i Grenland er noe under medianen av norske regioner, men litt høyere enn i f.eks. Oslo.

I Telemark har Midt-Telemark en høyere andel ansatte i eksportbedrifter enn Grenland.

Figur 83: Andel av ansatte i innovasjonsundersøkelsen i bedrifter som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands. Rangering blant de 83 regionene som er med.

8. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^{vii}.

NæringsNM	Nyetableringer	1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrullet nedlagte foretak
	Lønnsomhet	4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping 10. Andel foretak med vekst i verdiskaping, justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder.
	Næringslivets størrelse	11. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrullet virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren forteller oss om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrullet frekvensen av nedlagte foretak, samt innflyttede foretak fratrullet utflyttede.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andelen lønnsomme foretak justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en indikator som justerer for bransjestruktur, omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak av samtlige regnskapspliktige foretak på stedet, som har vekst i verdiskapingen. Det er også en siste indikator der det er justert for forskjeller i bransjestruktur, omsetning og alder til foretakene.

Indikatoren «næringslivets størrelse» er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen på stedet. For hver indikator rangeres både regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe. Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av NæringsNM.

8.1 Nyetableringer

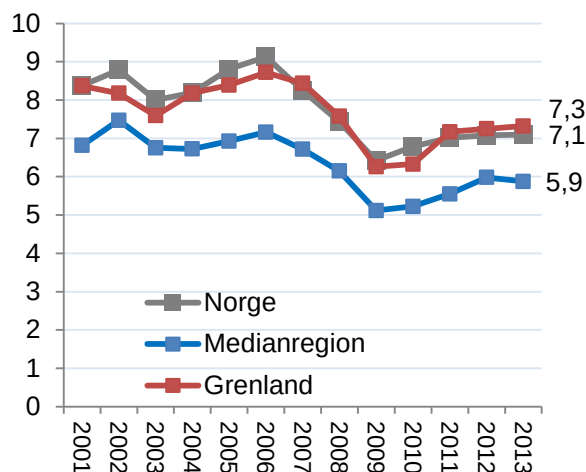
Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året. Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I de siste årene har landets etableringsfrekvens ligget på rundt sju prosent. De fleste regionene har derimot hatt en lavere etableringsfrekvens enn landsgjennomsnittet.

Grenland har i hele perioden vi har målt for hatt en omtrent like høy etableringsfrekvens som landet. Det er da høyere enn medianverdien, dvs. høyere enn de fleste andre regioner i Norge.

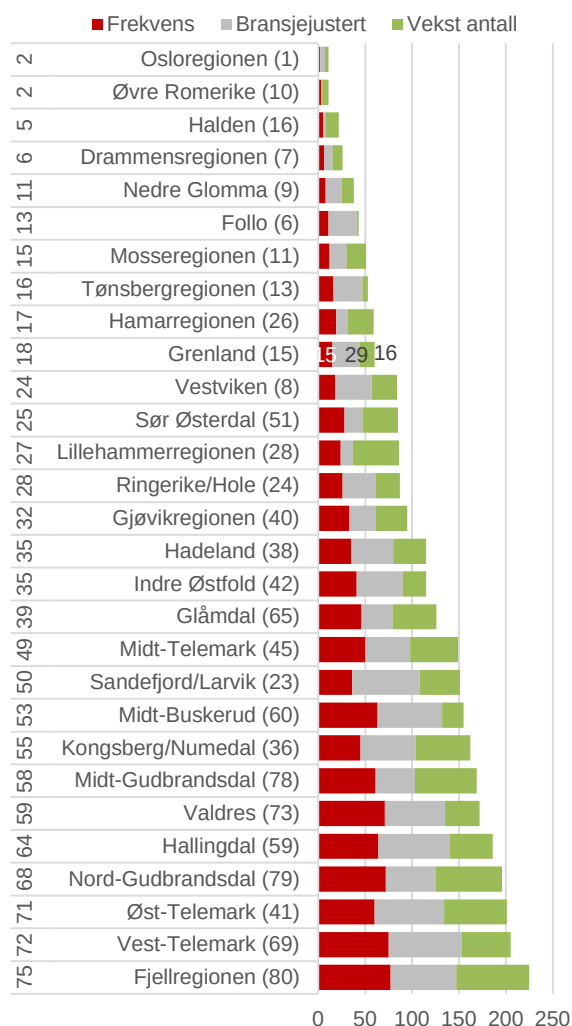
8.1.1 Etableringsindeksen for regionene på Østlandet

Etableringsindeksen har tre indikatorer for nyetablering, etableringsfrekvensen, den bransjejusterte etableringsfrekvensen og vekst i antall foretak. Den bransjejusterte etableringsfrekvensen tar hensyn til bransjestrukturen, og måler etableringsfrekvensen bransje for bransje. Vekst i antall foretak er etableringsfrekvens fratrasket andel nedlagte foretak. Til sammen gir etableringsindeksen et godt bilde på etableringsaktiviteten i regionene. Noe av forskjellen i etableringsfrekvensen mellom regionen kan forklares av bransjestrukturen. Enkelte regioner har mange foretak i bransjer hvor det er mange nyetableringer, som i tjenesteytende sektor. Andre regioner har en stor andel av bedriftene i bransjer med lite nyetablering, som industri og landbruk. Oslo har en fordelaktig næringsstruktur for å få mange nyetableringer. Det kan se ut til at vekst, og spesielt høy vekst i befolkningen, forårsaker høy etableringsfrekvens. Høy etableringsfrekvens har sannsynligvis mindre effekt på arbeidsplassvekst og dermed på nettoflyttingen. Det er fordi nyetableringene stort sett er små, og utgjør en liten andel av samlet antall ansatte.

Grenland har en forholdsvis høy andel nyregistrerte foretak i tillegg til vekst i antall foretak. Grenland har en høyere etableringsfrekvens enn de øvrige regionene i Telemark.

Figur 84: Etableringsfrekvensen i Grenland, Norge og medianen av regionene i Norge i perioden 2001-2013.

Figur 85: Etableringsindeksen for regionene på Østlandet, med rangeringsnummer for hver av indikatorene. Rangering for etableringsindeksen blant 83 regioner er vist helt til venstre. I parentes er rangeringen for etableringsindeksen siste ti år.

8.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, for deretter å stige de tre neste årene. I 2013 hadde 68,9 prosent av alle regnskapspliktige foretak positivt resultat før skatt, noe som var en liten nedgang fra 2012.

Andelen lønnsomme foretak i Grenland er som middels av norske regioner, og det har den stort sett vært i hele perioden vi har målt for. Andelen var litt lavere enn landsgjennomsnittet i 2013.

Medianverdien og landsgjennomsnittet har vært ganske lik siden 2002, og Grenland har til enhver tid hatt en nesten like høy andel lønnsomme bedrifter.

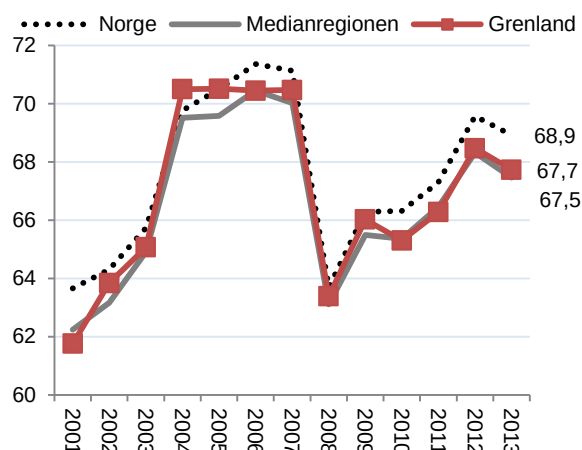
8.2.1 Lønnsomhetsindeksen for regioner på Østlandet

I figuren til høyre ser vi hvordan regionene gjør det på lønnsomhetsindeksen i 2013.

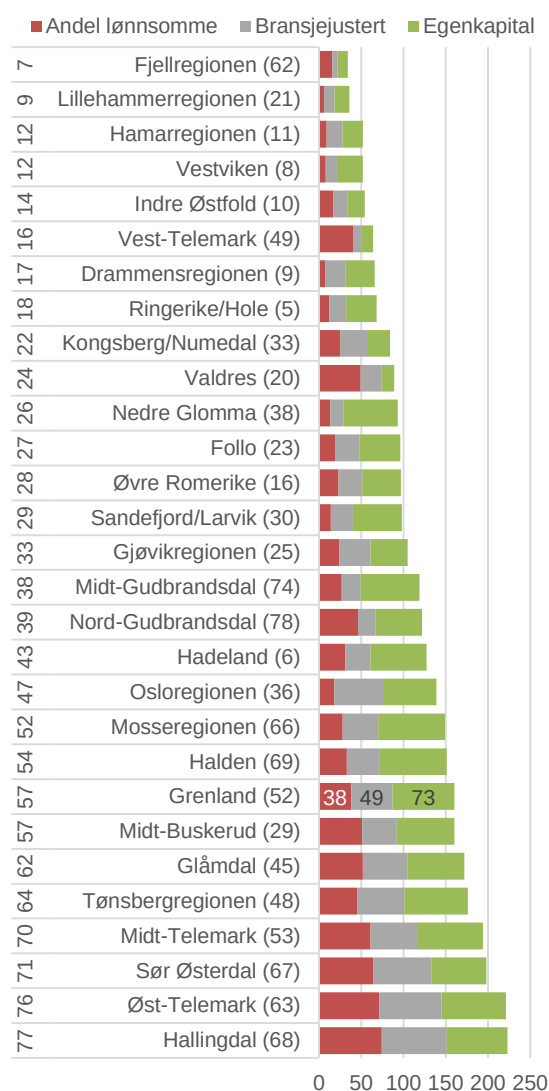
Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer; andel foretak med positivt resultat, andelen av foretak med positiv egenkapital, og andel lønnsomme foretak justert for bransje, størrelse og alder på foretakene.

Grenland har et litt under middels lønnsomt næringsliv. Andelen lønnsomme foretak er noe bedre enn middels, men andelen foretak med positiv egenkapital er lav.

I Telemark kommer Vest-Telemark godt ut på lønnsomhetsindeksen, mens Midt- og Øst-Telemark har en lav plassering på denne indeksen.

Figur 86: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Grenland sammenliknet med Norge og medianen av regionene i Norge i perioden 2000-2012.

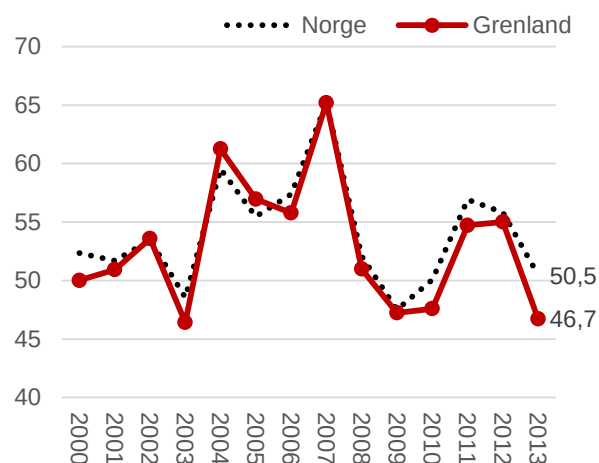

Figur 87: Lønnsomhetsindeksen for regionene på Østlandet. Rangering for 2013 blant 83 regioner til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre lønnsomhetsindikatorerne vises i figuren.

8.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette tok andelen vekstforetak seg opp, men falt ganske mye fra 2012 til 2013. I 2013 hadde 50,5 prosent av alle foretakene i Norge omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Under halvparten av bedriftene i Grenland hadde en omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i 2013. Som i landet som helhet, har andelen falt en del fra de siste to årene.

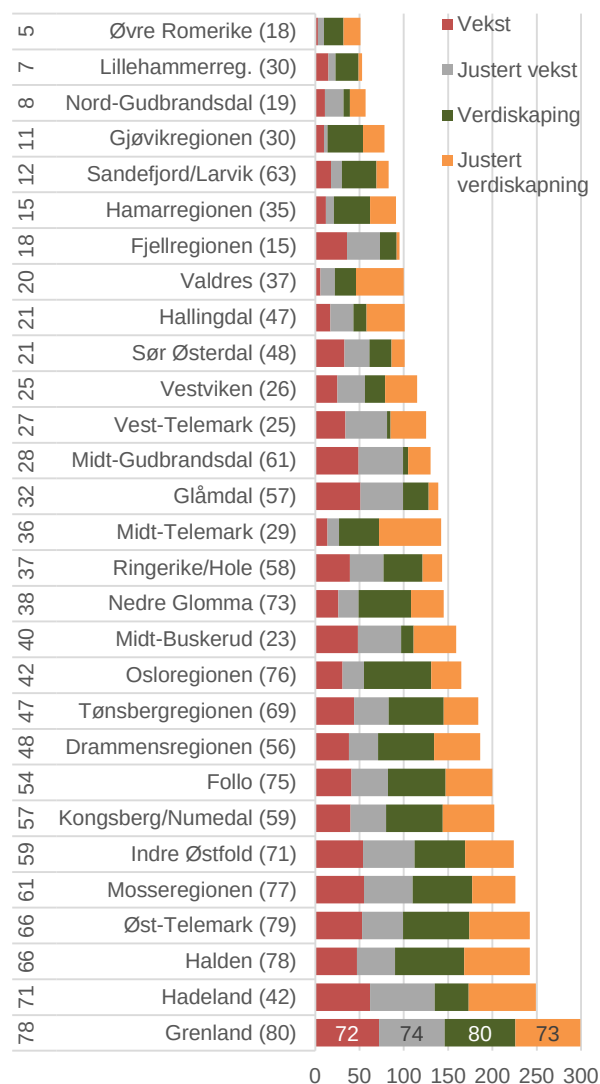
Figur 88: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Grenland og Norge.

8.3.1 Vekstindeksen for regionene på Østlandet

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av fire indikatorer. Den første indikatoren er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Den andre indikatoren er andel vekstforetak, justert for foretakenes bransje, størrelse og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping. Den siste er justert andel med vekst i verdiskaping. Den endelige vekstindeksen er basert på kommunenes rangering med hensyn til de fire vekstindikatorerne.

Vekstindeksen varierer ganske mye fra år til år, og en skal dermed ikke legge så mye vekt på ett enkelt år, men svært lave verdier på vekstindeksen over en tiårsperiode er et dårlig tegn.

Grenland har i den siste tiårsperioden kommet dårligst ut blant alle regionene på vekstindeksen. I 2013 kom Grenland på en 78. plass, lavt, men en mager forbedring fra årene før. Andelen foretak med vekst i verdiskaping er lav, lavest i landet.

Figur 89: Vekstindeksen for regionene på Østlandet. Rangering blant 80 regioner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre vekstindikatorerne vises i figuren.

8.4 NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med 11 indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en kommune, region eller fylke. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste elleve årene.

Figuren til høyre viser plasseringen til Grenland i årene 2000-2013.

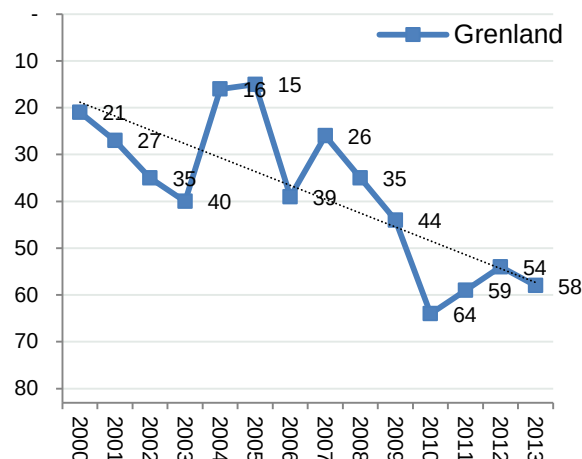
Det har gått litt opp og ned med plasseringene til Grenland, men hovedtrenden i løpet av de siste tretten årene er at den er nedadgående. Det betyr ikke i seg selv at næringslivet går dårligere, men at det går dårligere relativt til de andre regionene i Norge. I 2013 kom Grenland på en 58. plass. I årene fram til 2009 var Grenland rangert over medianen, dvs. i den bedre halvdel blant norske regioner. Etter 2009 har Grenland blitt plassert i den dårligere halvdel.

8.4.1 Regionene på Østlandet

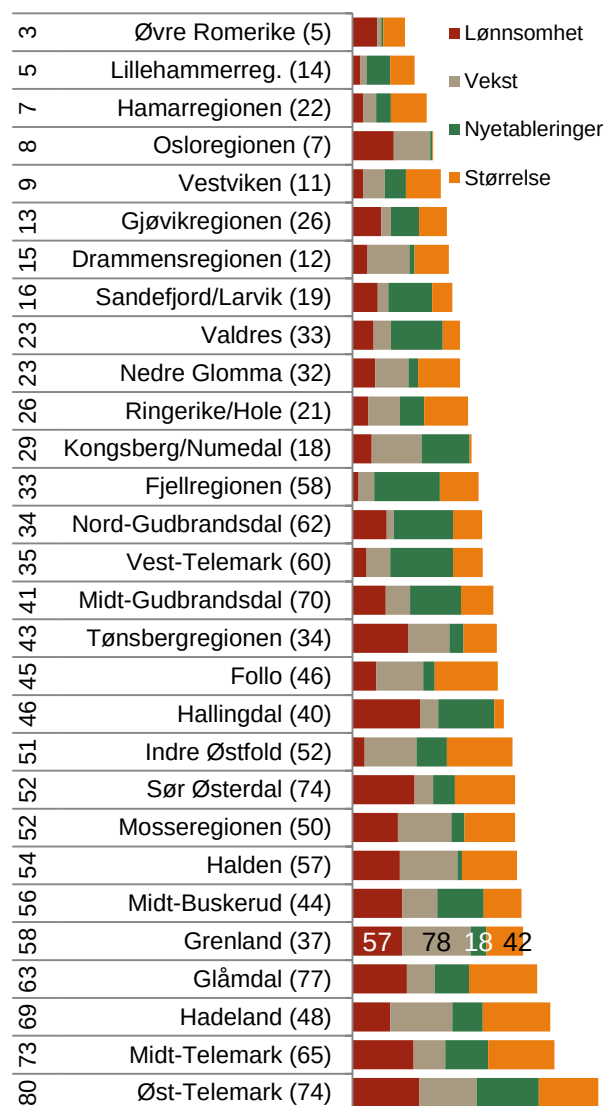
Det er stor variasjon blant regionene på Østlandet i hvordan de gjør det i NæringsNM. Øvre Romerike gjorde det best på Østlandet, og kom på 3. plass nasjonalt.

Grenlands relativt høye andel nyetableringer klarer ikke å kompensere for den lave andelen vekstforetak i kampen om en høy plassering i NæringsNM.

Telemark gjør det generelt dårlig i NæringsNM, og 2013 var det bare Vest-Telemark som fikk en over middels god plassering. Midt- og Øst-Telemark fikk lavest plassering på Østlandet, og Øst-Telemark gjorde det dårligst blant alle regionene i Norge.

Figur 90: Rangeringen til Grenland i NæringsNM i perioden 2000-2013. Rangering blant 80 regioner.

Figur 91: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant 80 regioner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

8.5 NæringsNM i kommunene

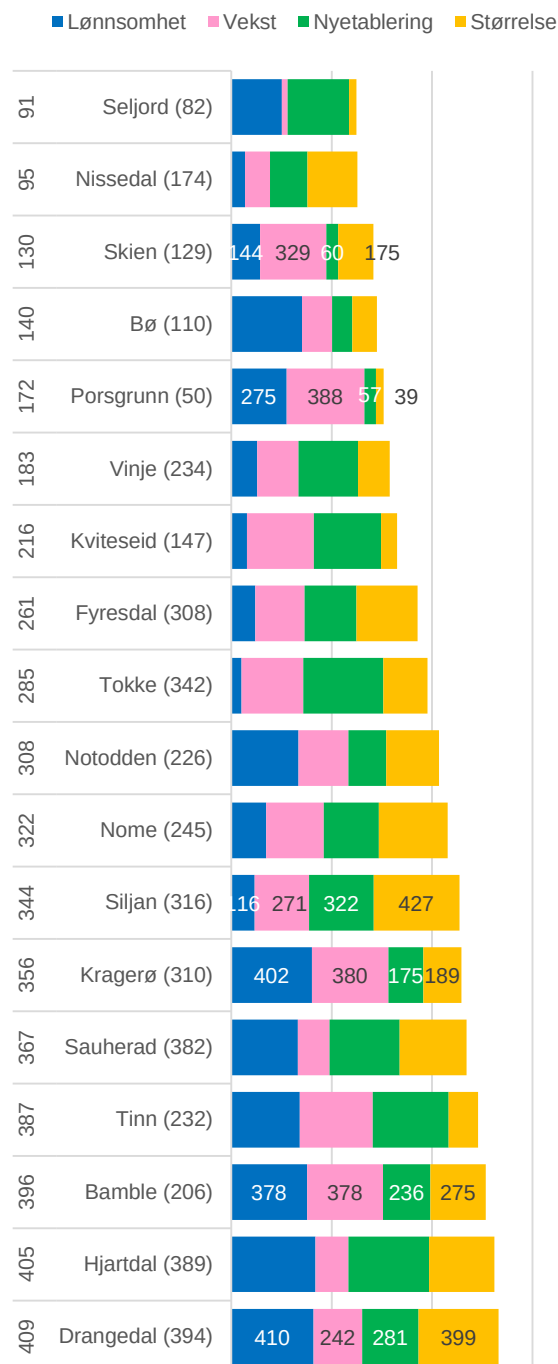
Skien og Porsgrunn gjorde det best blant kommunene i Grenland i årets NæringsNM. Skien har beholdt sin plass på 129/130, mens Porsgrunn har falt fra en snittplassering på 30 til en 172. plass i 2013.

Både Skien og Porsgrunn har en forholdsvis høy andel nyetableringer.

Drangedal og Bamble fikk en lav plassering. I begge kommunene er andelen lønnsomme bedrifter lav.

Siljan og Kragerø kom ut litt under middels blant kommunene i Telemark, og noe under middels i nasjonal sammenheng. Siljan blir trukket ned på grunn av næringslivets lille størrelse.

Nettutpendlingen i Siljan tilsvarer 60 prosent av sysselsettingen i kommunen. Siljan er dermed en av kommunene i Norge med høyest grad av utpendling. Derfor utgjør antall arbeidsplasser i privat sektor i Siljan kun en liten del av næringslivet. Hadde det ikke vært for denne indikatoren, hadde nok Siljan fått en litt høyere plassering.

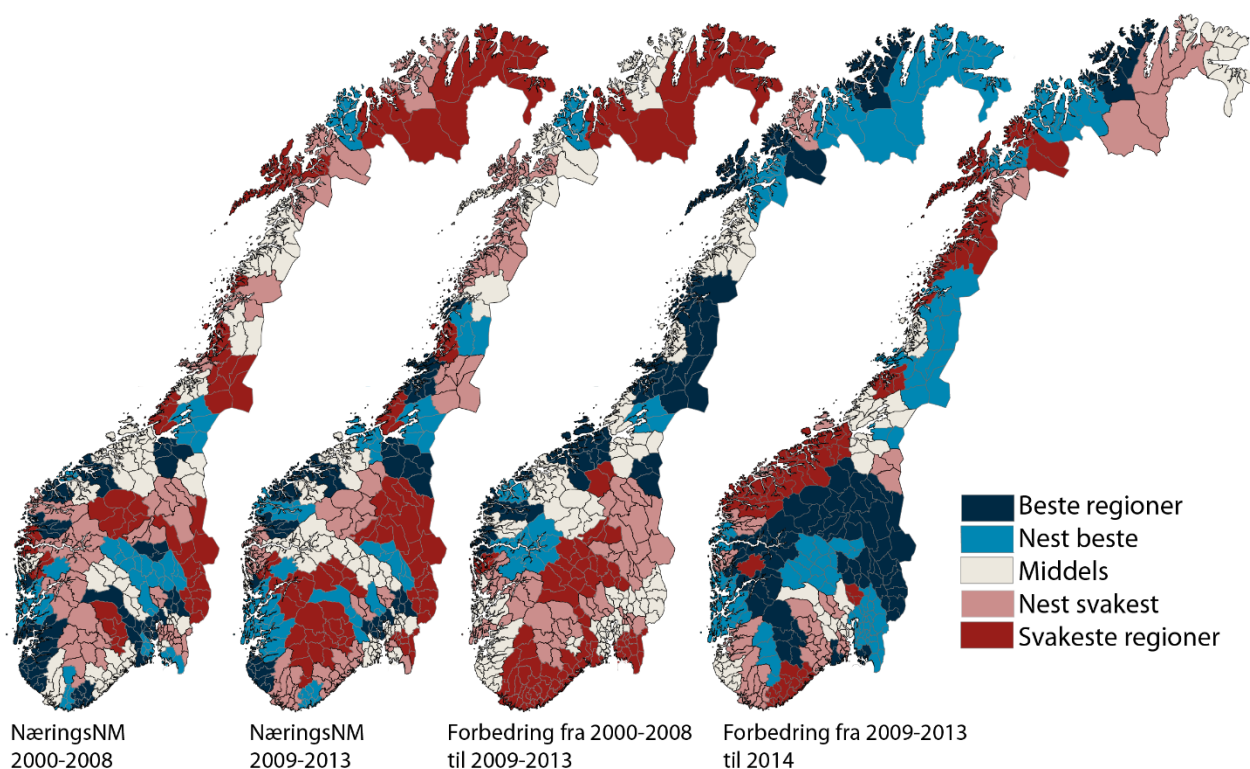

Figur 92: NæringsNM for kommunene i Telemark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

8.6 Utviklingstrekk i NæringsNM

Finanskrisen som startet i 2008, representerte et veiskille i den regionale utviklingen i Norge, og påvirket næringsutviklingen ulikt i de forskjellige regionene. NæringsNM for 2014 viser at mange av regionene på Østlandet har forbedret næringsutviklingen igjen.

Figur 93: Kart som viser regionenes sammenlagte resultat i NæringsNM i perioden 2000-2008 til venstre, sammenlagte resultater fra perioden 2009-2012 i midten, og regionenes forbedring i siste periode. I det siste kartet ser vi forbedringene i NæringsNM 2014 i forhold til perioden 2009-2013 (kart nr. to fra venstre).

Hvordan regionene gjorde det i NæringsNM i perioden 2000 til 2008 er vist i kartet til venstre. I midten ser vi hvordan regionene presterte i NæringsNM i perioden 2009-2012, det vil si etter finanskrisen. I kartet lengst til høyre ser vi endringene fra siste års NæringsNM i forhold til perioden 2009-2013.

I fjorårets NæringsNM viste vi de tre kartene til venstre, og vi gjorde et poeng ut av mange av regionene på Østlandet gjorde det svakere i årene etter finanskrisen enn årene før.

Denne tendensen ser ut til å ha reversert i løpet av 2013. I NæringsNM for 2014 har mange av

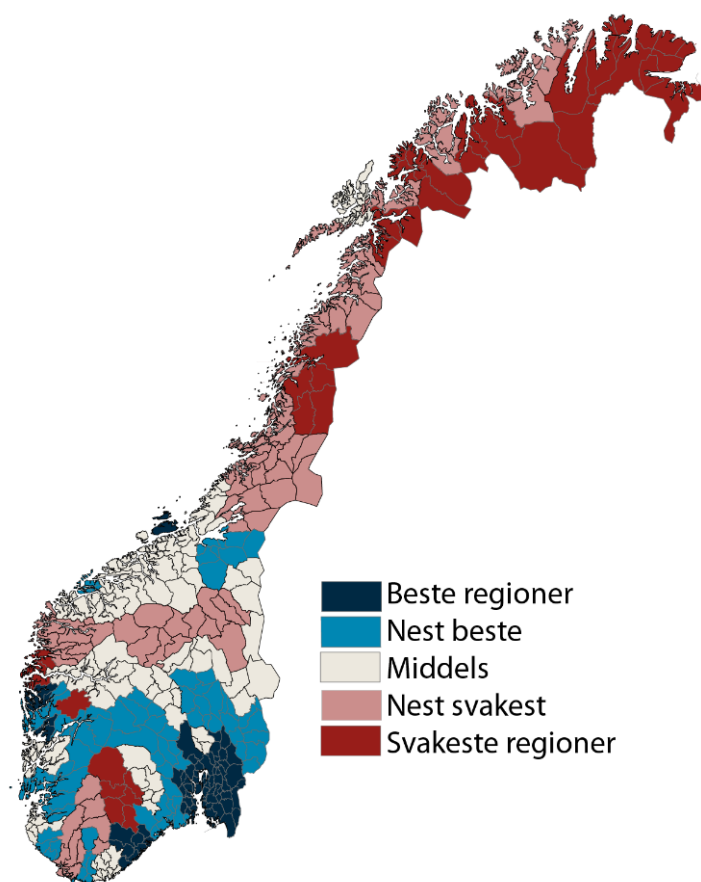
regionene på Østlandet forbedret seg i forhold til resultatene fra årene før.

Det gjelder blant annet hele området Oslo, Akershus, Østfold og Hedmark. Med de utsiktene om er nå, med lav oljepris og forventet lavere aktivitet i olje- og gassrelatert næringsliv, kan dette kanskje være starten på en ny utvikling der næringslivet på Østlandet vil styrke seg relativt til næringslivet på Vestlandet.

Store deler av Telemark ser imidlertid ikke ut til å ha fått styrket sin posisjon i NæringsNM slik mange andre steder på Østlandet har.

8.7 Næringsdrevet eller befolkningsdrevet vekst?

Hva kommer først, arbeidsplasser eller folk? Svaret varierer mellom forskjellige steder. På noen steder er befolkningsveksten drivkraften. Noen steder er attraktive å flytte til og bo i, og trekker til seg innflyttere selv om arbeidsplassveksten ikke er sterk. På slike steder øker også arbeidsplassene på grunn av økende etterspørsel og god tilgang på arbeidskraft. Andre steder er det arbeidsplassveksten som er drivkraften. Hvis næringslivet vokser, øker etterspørselen etter arbeidskraft og det fører til at det også flytter folk til stedet.

Figur 94: Regionene i Norge, fordelt etter om de har over eller under forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassveksten i årene 2008-2013.

I kartet over har vi sett på regionenes nettoflytting i forhold til arbeidsplassveksten i regionene. Kartet sier ikke noe om hvilke regioner som har hatt arbeidsplassvekst, men om hvordan nettoflyttingen står i forhold til arbeidsplassveksten.

Noen regioner, særlig de som er lokalisert rundt Oslofjorden, har hatt høyere netto innflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Det er det vi har kalt brutto bostedsattraktivitet. Tiltrekningskraften skyldes for den stor del de strukturelle

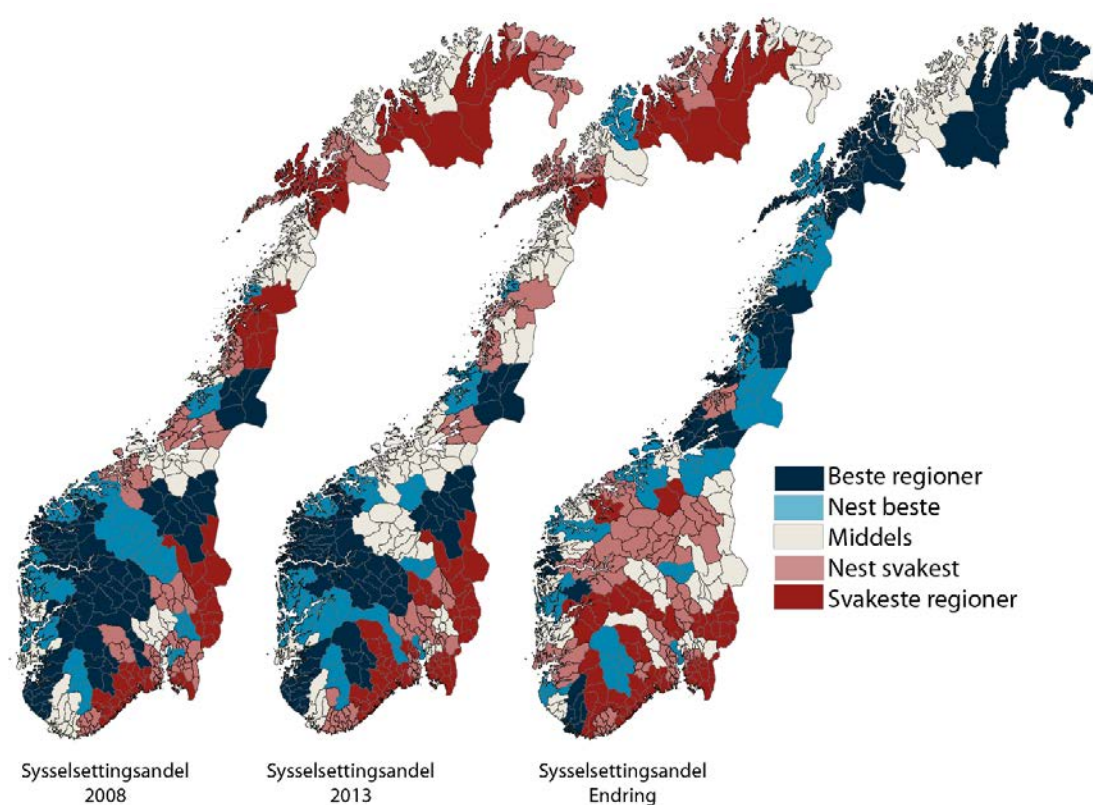
flyttefaktorene vi gjorde rede for i kapittelet om bostedsattraktivitet. Dette er regioner som har hatt en befolkningsdrevet vekst. De røde regionene er regioner som har hatt større netto utflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. I disse regionene har veksten blitt lavere som følge av nedgang i befolkningen.

Kartet kan brukes som en illustrasjon på hvor i landet det har vært en befolkningsdrevet vekst etter 2008.

8.8 Sysselsettingsandelen

Det er ikke likegyldig om veksten på et sted er næringsdrevet eller befolkningsdrevet. I begge tilfeller øker befolkningen på stedet. Men steder som har befolkningsdrevet vekst får etter hvert en stadig lavere andel av befolkningen som er sysselsatt. Befolkningsveksten på slike steder fører til at det blir flere arbeidsplasser i skjermet sektor, men arbeidsplassveksten blir lavere enn befolkningsveksten. Steder med næringsdrevet vekst får på sin side sterkere arbeidsplassvekst enn befolkningsvekst.

Figur 95: Sysselsettingsandeler i regionene i 2008, 2013 og endringer fra 2008 til 2013. Sysselsettingsandelene er justert for variasjoner i aldersstruktur.

I kartene over ser vi at mange av regionene på Østlandet har lav sysselsettingsandel, og at dette er en tendens som har økt fra 2008 til 2013. Kartene viser at det er et systematisk mønster, der regioner som har en næringsdrevet vekst oppnår en høy og økende sysselsettingsandel i befolkningen mens regioner med befolkningsdrevet vekst etter hvert får synkende sysselsettingsandel.

Mange regioner på Vestlandet har høy og økende sysselsettingsandel som følge av god næringsutvikling. Mange av regionene i Nord-Norge har også økende sysselsettingsandel, men da først og fremst som følge av utflytting. Den befolkningsdrevne veksten i mange av regionene på Østlandet har dermed en pris i form av at en synkende andel av befolkningen er sysselsatt.

Grenlandsområdet er preget av lav sysselsettingsbrag, både i 2008 og 2013, og den har blitt dårligere i løpet av de siste fem årene.

ⁱ Bransjeinndelingen tar utgangspunkt i registerdata for arbeidssted, med tilhørende NACE på 5-siffernivå. Fullstendig oversikt finnes på [\(link\)](#)

ⁱⁱ Figuren for arbeidsmarkedsintegrasjon er regnet ut for fjorårets regioninndeling. I fjor var det 83 regioner i landet. I år har Vestviken skilt seg ut fra Drammensregionen. Vestviken er ikke med i denne figuren.

ⁱⁱⁱ I utregningen av bostedsattraktiviteten faller fire regioner bort. Dette er regioner som bare har én kommune. Det gjelder Oslo, Halden, Bergen og Voss.

^{iv} Vi baserer oss på at sysselsettingsandelene innenfor hvert årstrinn er konstant, og har brukt SSBs middelframskrivning om antall personer i alle årstrinn hvert år til 2040.

^v Vi har brukt progressivt gjennomsnitt for de ti siste årene der veksten de siste årene teller mer enn de første.

^{vi} Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.

^{vii} Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

Regioninndeling Telemark:

Grenland

Porsgrunn
Skien
Siljan
Bamble
Kragerø
Drangedal

Midt-Telemark

Nome
Bø (Telemark)
Sauherad

Øst-Telemark

Notodden
Tinn
Hjartdal

Vest-Telemark

Seljord
Kviteseid
Nissedal
Fyresdal
Tokke
Vinje